

DCIDOB 109.

PAKISTAN, A LA RECERCA D'UNA IDENTITAT.

Introducció.

Pakistan, la recerca d'una identitat

El 21 de febrer de 1947, l'almirall Louis Mountbatten, bescompte de Burma, es convertia en el darrer virrei de l'Índia. El seu principal encàrrec consistia a mantenir unida l'administració colonial britànica, el *Raj*. Sis mesos més tard, el 14 d'agost, el Pakistan s'havia independitzat gràcies a la perseverança d'un home, Muhammad Alí Jinnah, que va esdevenir el primer governador general del país, i de qui l'almirall diria més tard que era la persona que, tota sola, havia tingut el futur de l'Índia a les seves mans. Jinnah, i la Lliga Musulmana que representava, tenien la convicció que la creació del nou Estat era imprescindible per protegir els musulmans indis, minoritaris i segregats com a casta més baixa, davant la supremacia hindú.

El Pakistan va néixer, doncs, marcat per la religió i a la seva Constitució es va definir com a república islàmica. Però també va néixer marcat pels conflictes. Alguns de naturalesa estructural com el fet que els dos territoris que el constituïen –l'occidental (actual Pakistan) i l'oriental (actual Bangladesh)– es trobessin separats milers de quilòmetres fins que aquest darrer es va independitzar el 1971, després d'una cruenta guerra civil; o l'orografia de l'actual Pakistan, amb una àmplia zona muntanyosa occidental que dificulta el control estatal sobre el territori. Altres conflictes són externs, com la difícil relació amb l'Afganistan, accentuada els darrers anys; o amb l'Índia, marcada per la violència religiosa al mateix moment de la separació, les disputes pel domini de l'antic estat principesc del Caixmir, que han arribat, inconcluses, fins a l'actualitat, o el més modern derivat de la cursa nuclear. Però també hi ha conflictivitat interna associada a la distribució desigual de riquesa i de poder entre les ètnies que hi viuen, que se solapa amb la preeminència del braç militar sobre d'altres òrgans de l'Estat; o la inestabilitat institucional que ha dut el país a veure, al seu capdavant, una successió de militars i governants dictatorials, únicament interrompuda per breus períodes democràtics.

La societat pakistanesa, d'àmplia base rural i amb nombrosos elements compartits amb la del seu veí indi, ha fet successius esforços per sostroure's de la imatge gairebé sempre negativa que apareix del país als noticiaris d'arreu del món. Amb un elevat creixement econòmic en el període 2000-2007 –tot i qüestionat pels seus objectius a curt termini– el país va viure una etapa d'esplendor econòmic envejada per molts. Paral·lelament, el seu posicionament al costat dels Estats Units, especialment després dels atemptats de l'11-S, i en contra del terrorisme talibà, ha tornat el país a primera pàgina com a enclavament estratègic. Tanmateix, les crisis econòmica i institucional que pateix actualment el Pakistan han conduït el 22% de la població a una situació de pobresa, essent les dones les que pateixen els efectes més greus. Us proposem fer una nova mirada sobre el Pakistan i la seva societat, intentant també sostroure'ns dels nostres prejudicis, malgrat reconèixer les dificultats seculars i modernes amb les quals s'ha d'enfrontar. Com diuen les economistes Safiya Aftab i Shanza Khan “el més greu és que el món no sigui capaç de distingir entre la imatge del Pakistan i la realitat que viu el país. (...) El Pakistan necessita un reforç positiu, i no un de negatiu”.

DCIDOB 109.

PAKISTAN, A LA RECERCA D'UNA IDENTITAT.

Visió general i claus per entendre els conflictes del Pakistan. Construcció d'un país amb aliats de sorra i enemics de ferro.

Oriol Farrés

Visió general i claus per entendre els conflictes del Pakistan

Construcció d'un país amb aliats de sorra i enemics de ferro

Oriol Farrés Coordinador de l'*Anuario Asia-Pacífico*, Casa Àsia, Fundació CIDOB i Real Instituto Elcano

No és gens estrany obrir la premsa del dia i trobar, com a mínim, un article de la secció d'internacional dedicat a esdeveniments recents al Pakistan. Els diversos conflictes oberts, iniciats en diferents fases de la història del país i imbricats els uns en els altres, han configurat la imatge actual de caos polític i amenaces a la seguretat de les persones. Les anàlisis que reflexionen sobre el seu futur presenten, col·locades una al costat de l'altra, un ventall de possibilitats que va des d'una *afganització* del país (a causa d'un col·lapse de l'Estat que, en aquest cas, podria posar en risc l'arsenal nuclear) fins a la realització d'una transició cap a una democràcia real, una esperança que va ressuscitar amb el retorn dels líders polítics de l'exili, i que amb la mort de Benazir Bhutto va rebre un fort impacte. Més enllà de retocs cosmètics, una veritable transformació del país hauria d'afectar els fonaments en els quals se sustenten els conflictes oberts actualment, com la qüestió de la identitat nacional, el paper de l'exèrcit i la tradició autoritària, o l'accés desigual als recursos. També, com veurem, l'enclavament geopolític del país no ha estat, ni sembla que hagi de ser en un futur proper, més que una font de maldecaps per als pakistanesos.

Sismologia, clima i cultura

Un primer element que ens dona coordenades de com interpretar el Pakistan, està relacionat amb la seva orografia i la distribució ètnica. Per comprendre-la, cal, en primer lloc, fixar-nos en l'acció de la natura i, específicament, del territori que s'ha generat pel fet que pel mig del país transcorre la línia de xoc entre dues grans plaques tectòniques, l'eurasiàtica i la del subcontinent indi. La fricció generada va elevar les vores d'ambdues plaques i

va formar les serralades de l'Himàlaia i l'Hindu Kush, i va dividir el territori del Pakistan en espais d'orografia diferenciada. També és causa de terratrèmols, com el del 2005 al Caixmir, que va provocar gairebé 80.000 víctimes mortals¹. En conseqüència, també els cursos dels rius i les superfícies de cultiu són diferents segons es trobin en una banda o en una altra. I, finalment, això ha contribuït a diversificar la flora i la fauna, els coneixements i les activitats productives de les persones.

Més enllà de les fronteres, que han variat amb el temps, l'orografia del territori ha ordenat les vies de comunicació entre regions properes, afavorint l'intercanvi de coneixements i la creació d'una tradició i una llengua comunes. Així, el costat més occidental del país, de perfil muntanyós, menys donat a l'agricultura i d'accés remot des de les planes del subcontinent, presenta afinitats amb la cultura persa-afganesa, amb la qual comparteix serralades al nord i planes desèrtiques al sud. A l'est de la fractura s'obren territoris relativament plans on, de manera natural o amb l'ajuda de la irrigació, s'han desenvolupat una agricultura molt productiva i vincles amb la tradició cultural del subcontinent indi (Brown, 1994). Aquesta dispersió queda reflectida lingüísticament ja que els paixtus (15,4% de la població) i els balutxis (3,6%) parlen llengües perses mentre que l'ètnia majoritària –punjabi (44,2%)–, els sindhis (14,1%) i altres ètnies minoritàries parlen llengües índiques.

Damunt d'aquesta ordenació natural, el poder (imperial, colonial, estatal) ha actuat –com observem al mapa 1–, redistribuint una nova distribució política a sobre de la distribució ètnica. Si bé les províncies respecten el repartiment *natural*² de la població dins dels estats, les fronteres estatals obeeixen a d'altres interessos i no respecten aquest ordre, dividint en alguns casos comunitats

ètniques com, per exemple, els paixtus a l'oest, l'ètnia balutxi al sud-oest i la punjabi a l'est. A cavall de dos estats, aquesta és una font potencial de conflicte. Algunes d'aquestes comunitats busquen trencar el marc estatal per reunificar-se i, de vegades, desenvolupen moviments nacionalistes i insurgents; qualsevol acció que busqui sufocar-los pot complicar la situació i provocar una reacció del país veí i que aquest es vegi legitimat a intervenir-hi.

Breu història del naixement del país

Com moltes terres de frontera, el territori que avui és el Pakistan ha estat punt de trobada de les civilitzacions d'Àsia més potents: d'una banda, la tradició persa i centreasiàtica i, de l'altra, les cultures de l'Àsia Meridional, principalment la hindú. A través de les rutes d'intercanvi comercial va arribar la religió musulmana, que es va implantar amb força arreu del subcontinent; algunes regions l'adoptarien majoritàriament mentre en d'altres quedaria en franca minoria (les zones majoritàries van quedar limitades a l'oest del subcontinent, on van assentar-se els descendents dels invasors centreasiàtics, els mogols, i a l'est [Bengala], on es van produir onades importants de conversions a l'islam). Un motiu que segur que hi va influir va ser la complexa distribució del poder en la història del subcontinent on, sovint, van proliferar reduïdes independents. Amb el pas dels anys, i a causa del relatiu aïllament del subcontinent (una península rodejada de mar i coronada al nord per l'Himàlaia), es va generar un islam autòcton, en tant que en molts casos va empeltar-se de les tradicions ètniques i religioses, com la hindú. Motius diversos, com l'igualitarisme promogut des de l'islam o el fet que a l'època fos la religió més ben considerada pels governants de torn (amb un període d'esplendor sota el regnat dels mogols), van generar també onades de conversions a aquesta religió, especialment a l'est del país. Malgrat tot, en un territori de majoria hindú els musulmans eren, sens dubte, un col·lectiu discriminat, però segurament no més del que ho són altres col·lectius a l'Índia, una societat fortament jerarquitzada pel sistema de castes. En aquell moment, però, –i fins a molt més endavant– els musulmans estaven molt lluny de perseguir un Estat propi.

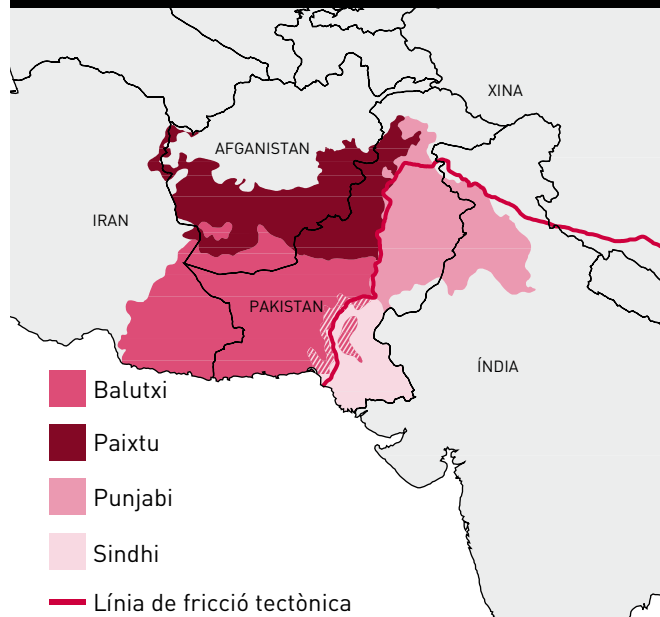
La idea d'un Estat propi va prendre forma a partir del segle XX, gràcies en bona mesura a la influència (més o menys directa) dels britànics, que segurament per la tàctica del "divideix i venceràs", van començar a descriure en els seus estudis antropològics els *mahometans indis* com una comunitat diferenciada, dins del *Raj*. La presència britànica va influir també en la configuració del país, principalment a l'hora de traçar les fronteres (i dividir les ètnies) i de configurar una nova idea d'administració que no només recaptava impostos sinó que es cuidava d'impartir justícia, construir infraestructures i ostentar un cert monopoli de la violència (l'exèrcit indi i pakistanès col·loquen els seus fonaments en aquest període). La penetració dels britànics va estendre's per contagi a les regions més orientals de l'actual Pakistan, però no va arrelar en les regions més occidentals, on van sobreviure poders tradicionals amb certes pinzellades *feudals*. Els britànics van confiar en aquests cabdills tribals i terratinents

per controlar la població, i van concentrar-se en la formació d'un exèrcit ben entrenat que defensés les fronteres de la colònia.

Finalment, cal tenir en compte un tercer element: el procés de descolonització britànica va obrir un període de reflexió sobre la identitat en el marc d'un moviment d'independència. El moment de creació d'un nou marc estatal va obrir una finestra d'oportunitat que els líders de la Lliga Musulmana van aprofitar per promoure la creació del país. En parlar de la teoria de les "dues nacions", que apel·la a l'existència d'una nació musulmana dins de l'Índia, es van recuperar arguments esgrimits pels britànics per reforçar aquest fet.

En el marc de la colònia, una nova elit d'indis de religió musulmana es va formar a les universitats britàniques i es van impregnar de les idees dels moviments de construcció nacional, que té en l'islam modern (gairebé laic) un element aglutinador de voluntats, des del qual es pot generar un moviment d'independència per a l'Índia, en estreta cooperació amb la comunitat hindú. El 1916, el líder polític del procés de creació del Pakistan, Muhammad Alí Jinnah, va ser l'arquitecte del Pacte de Lucknow, que formalitzà la cooperació entre el Partit del Congrés (hindú) i la Lliga Musulmana (LA), enfront dels britànics. Des de llavors, la idea va anar prenent forma. El 1930, un grup d'estudiants al Regne Unit va proposar el nom de "PAKISTAN" per primera vegada, un nom que significa "terra dels purs" en llengua persa i que, alhora, sorgeix de l'acrònim que conformen les sigles dels territoris de marcada majoria musulmana que haurien de ser la base del nou Estat: Punjab, Afghania –la Província Fronterera del Nord-Oest (NWFP)–, C(K)aixmir i BalutxISTAN. Malgrat que la idea va perviure, el nom gairebé va caure en l'oblit durant una dècada. Progressivament, però, i a mesura que la independència de l'Índia s'apropava, la relació entre ambdós partits s'anava deteriorant: Jinnah defensà en encesos discursos la idea de les "dues nacions"

Mapa 1. Línia de fricció de les plaques eurasiàtica i índia i distribució ètnica

Elaboració Fundació CIDOB. Font: The University of Texas at Austin.

Visió general i claus per entendre els conflictes del Pakistan

basant-se en el temor que, quan recuperés el poder, la majoria hindú oprimís la minoria musulmana. Al conegut com a Discurs de Lahore (1940), Jinnah va exigir la creació d'un Estat propi per als musulmans en el marc del subcontinent³. En un exercici de càlcul, les elits musulmanes van considerar més avantatjós donar suport a la LM, que va fer una campanya intensa en el món rural, jugant la carta del temor a la discriminació a mans dels hindús i els valors islàmics. La violència interreligiosa va esclatar amb duresa en el darrer tram de la dominació britànica, fent ingovernable el país. Arreu del territori van esclatar violents enfrontaments en què milers de persones van perdre la vida.

Finalment, el 14 d'agost de 1947 va néixer el nou Estat dels musulmans indis, el Pakistan, tot i que dividit en dues parts (Pakistan Oriental i Occidental) separades per 2.000 kilòmetres de territori indi. La zona est estava conformada, bàsicament, per la comunitat bengali (uniforme ètnicament i lingüísticament), i a l'oest, els territoris que encara avui conformen el que coneixem com a Pakistan. Prop de set milions de musulmans residents fora de les noves fronteres del Pakistan van abandonar la seva regió per anar a viure al nou Estat dels musulmans. Són els coneguts com a *muhajirs*, un grup heterodox de persones que tenen en comú la seva religió (un islam amb una profunda empremta política) i el dinamisme que comparteixen els qui decideixen emigrar i buscar sort en un nou territori. Entre ells, hi trobem gairebé la totalitat dels treballadors de l'Administració britànica de religió musulmana (el 98%), membres d'una elit cultural amb qui la LM va donar forma al nou Estat. L'argamassa que havia de mantenir unit el país era l'islam, l'element comú entre els vells i els nous habitants dels territoris. Malgrat tot, l'existència de profundes fractures ètniques i el fet que les comunitats d'acollida haguessin estat gairebé al marge del procés de creació del país, va fer que mai no s'arribés a posar en marxa una identitat estatal uniforme, ja que tampoc mai no es va generar una visió uniforme del mateix islam. Per als líders de la LM i les elits polítiques, pensar en islam era pensar en identitat i en construcció nacional, en un islam gairebé laic. Per contra, per a moltes persones que, per diversos motius van quedar excloses del procés de construcció de la identitat, l'islam encara implicà matisos *teològics*, en alguns casos directament lligats a la no-identificació amb la identitat dominant i, per tant, una certa recerca de la cultura subalterna que va conduir a una visió, també subalterna, del mateix islam.

La dinàmica d'inestabilitat permanent, afavorida per la geopolítica regional i la fragmentació interna i, possiblement, també un cert "mite fundacional" caracteritzat per la revolució político-religiosa i la redefinició de la identitat en oposició a la poderosa identitat índia són elements que actuen sobre la ruta desitjada pels pakistanesos

El paper d'un Pakistan estable seria molt valuós per a la regió i per al conjunt del sistema internacional, ja que en aquestes condicions el país podria aportar molt en el procés de diàleg dins del mateix islam i amb els països a Orient i Occident. També seria clau per a l'Àsia Meridional, ja que donaria un nou impuls a les organitzacions de cooperació regional i podria estendre els beneficis del creixement de les economies emergents, en les quals viu una enorme part de la població mundial⁴.

Coberta de la revista *TIME* del 27 d'octubre de 1947

Claus per entendre els conflictes actuals al Pakistan

A grans pinzellades, podem dir que, actualment, al Pakistan hi ha obertes quatre grans dinàmiques de conflicte, que es desenvolupen en diferents escenaris. Els exposem aquí breument i, a través d'aquests, intentem abordar amb més detall alguna de les claus que ens han de permetre entendre la conflictivitat vigent. Òbviament, totes les claus exposades afecten també la resta de conflictes, ja que existeixen diferents interessos per desestabilitzar el Govern i promoure un canvi en l'orientació del país.

El Pakistan i els Estats Units. Un dels factors que ha contribuït a la situació actual és l'enclavament regional del Pakistan, de gran importància estratègica. Aquesta va cobrar una rellevància especial a partir del 1978, quan l'Iran i l'Afganistan van viure dos fets essencials de la seva història recent: el primer, la revolució islàmica que va portar al poder el primer (i únic) règim xiïta i va expulsar el xa, aliat tradicional dels Estats Units; el segon, la invasió de l'Afganistan per tropes soviètiques. Els dos fets van convertir el Pakistan en un aliat crucial, una base d'operacions des de la qual els Estats Units podien intervenir als estats veïns, principalment a l'Afganistan, país amb qui el Pakistan comparteix més de 2.500 kilòmetres de frontera (la Línia Durand, que no compta amb el reconeixement de l'Afganistan i divideix les terres dels paixtus), i que és tan porosa i difusa

La idea d'un Estat propi va prendre forma a partir del segle XX, gràcies en bona mesura a la influència dels britànics, que van començar a descriure en els seus estudis antropològics els *mahometans indis* com una comunitat diferenciada, dins del *Raj*

que alguns autors l'han definida com “una línia dibuixada a la sorra”. Des del Pakistan, i amb la col·laboració dels militars i els seus serveis secrets, els estatunidencs van organitzar i entrenar la insurgència contra els soviètics. Per dotar-la d'un motor ideològic, es va afavorir una visió radical de l'islamisme que inflamava les ànsies de combatre els soldats impius de l'URSS. Posant topalls a una hipotètica expansió de la revolució xiïta iraniana, també es va afavorir la versió sunnita *wahabita* de l'islam, que va implicar el desplaçament de fidels de l'Orient Mitjà, i en especial de l'Aràbia Saudita, a l'Afganistan, emfatitzant la idea de la *jihad* en l'accepció més violenta del terme, és a dir, com una guerra santa contra els infidels. Aquesta estratègia, desplegada des del Pakistan, va suposar desfermar les forces d'un radicalisme religiós violent que a curt termini va resultar com un míssil teledirigit en mans de la potència estatunidenca, però que en col·lapsar-se l'URSS i perdre el *target*, es va tornar contra la potència que tenia més a la vora, els Estats Units, tot radicalitzant part del món musulmà i sent causa i pretext del nou context internacional de seguretat que es va obrir després de l'11-S de 2001.

El Pakistan va esdevenir novament, a partir de l'11-S, un aliat clau per als Estats Units. Calia aquesta vegada apagar el foc que s'havia encès durant els anys vuitanta, utilitzant el règim del general Pervez Musharraf (al poder des del 1999 gràcies a un cop d'Estat) com a aliat en la lluita contra el règim dels talibans, fonamentalistes religiosos que s'havien implantat al país veí, l'Afganistan, i que es considerava que havien donat cobertura als responsables dels atacs contra els Estats Units. Si bé per als Estats Units es tractava de confiar de

nou en un aliat per atacar l'Afganistan, el cost per al Govern pakistanès ha estat molt superior, ja que s'atacava un país que era un paradigma (si bé un d'històric) de règim islàmic. En el món actual, a més, els Estats Units s'han convertit per a molts musulmans en un enemic de la seva religió, més que no pas un garant de la fe davant del comunisme.

Avui, vuit anys després de la invasió, els avenços a l'Afganistan han estat modestos (ja que es tracta d'un país en què les bombes van desintegrar l'escassa matèria organitzativa per construir una societat i un Estat) i, per contra, la porositat de la frontera amb el Pakistan i el fet que sigui una regió muntanyosa i remota, predominantment tribal i desatesa pel Govern central, han contribuït a un reflux de la violència cap al Pakistan. La Província Fronterera del Nord-Oest (NWFT) i les Àrees Tribals sota Administració Federal (FATA), i principalment els districtes de Swat, Bajaur i Waziristan, han estat enclavaments en què els combats han estat sagnants i s'han interconnectat progressivament mitjançant un flux de militants que es desplacen estratègicament. El conflicte ha tingut una segona conseqüència: les onades de refugiats afganesos que han travessat la frontera fugint de la violència al seu país, i que han convertit el Pakistan en el país amb més població de refugiats de tot el món. L'ONU va informar el 2003 que havien aconseguit la repatriació de prop d'un milió i mig de refugiats, però es considerava que un milió més encara estava en camps d'acollida al país, principalment en aquestes dues regions.

Cridant a l'oració des de diferents minarets. La qüestió de l'islam mereix una anàlisi més profunda, tractada en altres articles d'aquest monogràfic. Tan sols dir que, malgrat que a primer cop d'ull podria semblar que al país hi ha una gran homogeneïtat religiosa (el 96% dels pakistanesos es defineixen com a musulmans), l'islam pakistanès es subdivideix, en primer lloc, en dues grans escoles (un 70% de sunnites i aproximadament un 20% de xiïtes), i a partir d'aquí es subdivideix en multitud de tradicions i sectes. Els motius d'aquesta *atomització* religiosa són, a grans trets, el citat fenomen d'un islam autòcton (a vegades híbrid amb l'ètnia o altres religions, com l'hinduisme); un islam emigrant (elitista i laic); i un de promogut des de l'exterior (principalment des de l'Iran en favor del xiisme, i des de l'Aràbia Saudita en favor del sunnisme). A això s'afegeix el fet que cap dels diferents règims que s'han succeït al poder pakistanès ha estat capaç d'imposar una versió unitària de la religió. Tot plegat ha permès que al país proliferin nuclis de difusió de l'islamisme més radical, a l'entorn de clergues carismàtics, com els que es van atrinxerar i van forçar l'assalt de l'exèrcit a la mesquita vermella d'Islamabad, el juny del 2007, acció que es va saldar amb 100 víctimes mortals. L'únic intent d'uniformització de l'islam va estar protagonitzat pel general colpista Zia ul-Haq, a partir del 1977, en favor del sunnisme, intent que va conduir a una major polarització a causa de la radicalització de les postures i l'inici de la violència dins de la mateixa comunitat musulmana (entre sunnites i xiïtes al principi i, més recentment, entre les mateixes sectes sunnites) que ha estat cada vegada més intensa. Des del 1989 fins al 2007, 5.530 persones haurien mort víctimes d'aquest enfrontament, seguint una tendència clarament a l'alça.

Ètnies amb poder, ètnies rebels i ètnies oblidades.

Des de temps de la colònia, algunes ètnies van tenir un accés privilegiat a l'administració i les institucions, o al centre del poder, per factors tan diversos com la tradició, l'accés als recursos o l'educació. De totes elles, la punjabi ha desenvolupat un vincle especial amb el poder, i, en especial, amb l'exèrcit.

Llavors i ara, els punjabis han estat sobrerrepresentats a la institució militar, sense la qual no es pot entendre el Pakistan. L'exèrcit va ser, des del naixement del país, l'encarregat de vetllar per la supervivència del país davant l'amenaça índia. En un país on l'Estat (entès com a entramat d'institucions present a tot el territori) mai no s'ha arribat a instaurar plenament, l'exèrcit ha estat l'únic actor capaç de fer-se present arreu. Investigacions dedicades al paper de l'exèrcit als estats en construcció, han descrit la lògica militar com una lògica quasiètnica, en el sentit que davant d'una identitat nacional encara tendra, és capaç de forjar una comunitat uniforme i corporativista, que sovint comparteix

1971, quan el Pakistan Oriental (que comptava amb un 55% de la població del país) on vivia població majoritàriament d'ètnia bengali i que disposava d'una renda entre dues i quatre vegades més baixa que les altres ètnies, es va escindir per crear l'Estat independent de Bangladesh. La lectura que cal extreure d'aquesta ruptura és que l'islam era un ciment suficient per justificar la creació d'un nou Estat, però que no era capaç de suportar la tensió generada per la combinació de desigualtat socioeconòmica i clivella ètnica.

De marcat perfil ètnic i amb un component d'accés als recursos energètics, el conflicte de Balutxistan incorpora també les dues variables que hem exposat. Potser per això ha estat un dels que més atenció ha rebut de les autoritats d'Islamabad, que han iniciat processos de diàleg amb els balutxis. Tot i que representen un percentatge molt reduït de la població pakistanesa, també es troben presents a l'Iran i a l'Afganistan i, per tant, una complicació del conflicte podria tenir implicacions regionals.

Ivan Pechorin ©

uns valors i una visió del món —de caràcter marcial. En el cas del Pakistan, l'ètnicitat que hauria pogut generar l'exèrcit, s'ha vist reforçada per una ètnicitat *ètnica*, en el sentit que els punjabis han acaparat el 80% dels càrrecs militars. La combinació del messianisme de l'Exèrcit pakistanès, i la seva identificació ètnica ha fet que en algunes ocasions es confonguessin els interessos dels punjabis amb els del país, i no només això, sinó que l'Exèrcit intervingués al seu favor (com per exemple, el 1971 durant la segregació del Pakistan Oriental, o més recentment i amb menor escala, al conflicte de Balutxistan).

Aquesta sobrerrepresentació de la majoria punjabi ha propiciat protestes quan, a més, s'ha combinat amb desigualtats de renda i d'accés als recursos⁵. Els punjabis, i en menor mesura també els sindhis (que gaudeixen de les terres fèrtils al sud del riu Indus), són les ètnies que disposen d'una renda mitjana superior. Aquest element de desigualtat ètnica va ser crucial, per exemple, per estimular la ruptura del país en dues parts el

Finalment, el conflicte ètnic més greu és el que es genera a l'entorn de l'ètnia paixtu, a cavall entre el Pakistan i l'Afganistan i immersa en la violència dels talibans, amb la qual en algunes ocasions ha col·laborat (no en va, molts talibans són també de l'ètnia paixtu). La reclamació d'un Estat propi, el Paixtunistan i la superposició amb els diversos conflictes ha fet afirmar a alguns autors que aquest és una "bomba amb el detonador en marxa" i que, més tard o més d'hora, reclamarà l'atenció principal. Perdre el territori dels paixtus seria una amputació enorme de territori per a ambdós estats, malgrat que podria ser necessària si el que es pretén és establir-los a llarg termini. El que és indubtable és que es tracta d'un problema que caldrà afrontar ben aviat.

El conflicte polític: una democràcia ferida. El darrer conflicte a què farem referència és el conflicte polític encetat recentment en favor de la democratització real del país, i que cal emmarcar en la tradició autoritària del Govern pakistanès.

Els conflictes que hem esmentat anteriorment són ingredients per a un còctel que posa traves serioses a l'establiment d'un veritable sistema democràtic; traves que, d'altra banda, estan institucionalitzades per les amplíssimes atribucions que ostenta el president de la república.

Si fem una cronologia de la història política del país, podem veure com allò que crida en primer lloc l'atenció és que, sovint, el Govern ha estat en mans de generals colpistes. Aquesta característica ha estat també afavorida pel fet que el país ha estat un aliat militar clau per a les potències internacionals, les quals donaven suport amb gust a un interlocutor militar. La sensació de caos i violència també ha afavorit el desig (dins i fora del país) d'un Govern capaç d'imposar l'ordre.

Per contra, els partits polítics i la classe política pakistanesa han estat massa sovint allunyats de les veritables demandes de la població (desitjosa de millorar les seves condicions de vida) i s'han dedicat a tramatar conspiracions *shakespearianes* per tal de conservar el poder a qualsevol preu. Es tracta de polítics carismàtics, capaços de mobilitzar la gent i que, un cop han arribat a la popularitat, s'hi arrapen malgrat els recurrents escàndols de corrupció i de males pràctiques. I això és perquè capitalitzen alguns dels fonaments del poder (s'han erigit en portaveus d'una ètnia o són els caps de l'Exèrcit). El clan dels Bhutto, a la província del Sindh, o Nawaz Sharif "el tigre del Punjab", han estat abanderats d'aquest model. La segmentació i la fidelitat del vot ens expliquen també per què alguns partits islamistes han pogut cultivar lligams creixents amb el Govern (el cas de Musharraf n'és un exemple), ja que en un tauler amb tantes fitxes jugades, és un dels pocs marges de maniobra per als partits per augmentar el seu suport.

L'herència autoritària ha fet que el president disposi d'un poder molt gran en la democràcia formal del Pakistan. Aquest ha estat en molts moments un impediment per assolir una democràcia real, més enllà de la presència o no de militars al poder que, evidentment, és el primer obstacle. Fins i tot amb un Govern civil, el president ostenta atribucions massa grans, com va quedar demostrat en el contenciós entre l'anterior president i general, Musharraf, i el president del Tribunal Suprem, Iftikhar Chaudhry: després que aquest darrer s'oposés públicament a les maniobres del general colpista per aferrar-se al poder en contra de la llei, va ser destituït i posteriorment arrestat. No és l'únic exemple que demostra que la separació de poders al Pakistan és inexistent (de fet, es podria qüestionar fins i tot si aquests poders han estat constituïts plenament). Però sí que és el cas més emblemàtic de lluita per avançar vers una democràcia real al país, que ha fet de Chaudhry un heroi per a molts pakistanesos que tenen esperança en el futur del seu país i que, des de la societat civil, busquen atraure l'atenció dels qui els governen cap a les seves prioritats reals.

Per fer possible aquest objectiu cal reduir la percepció d'amenaça interior i exterior, un element en què les potències estrangeres (els Estats Units, la UE, la Xina i l'Índia) poden influir de manera determinant. No en va, es diu que el Pakistan ha estat un país d'aliats difuminats i enemics ben definits. S'hi juguen molt. Els analistes han advertit infinites vegades del perill que l'armament nuclear que posseeix el Pakistan caigui

en mans de grups terroristes. Aquest ha estat batejat com el *malson* de l'Administració estatunidenca, que realitza molt freqüentment exercicis de simulació d'una intervenció militar al país per aturar una incursió d'insurgents al Pakistan amb destí als arsenals atòmics. Al Pentàgon sembla que es té clar que avui hi ha més perill en un possible col·lapse del Pakistan que fins i tot en la mateixa estabilització de l'Iraq o de l'Afganistan. Però també caldria que els governants prenguessin en consideració els missatges que els envia la població a través del vot: ni a les zones on la insurgència és més gran els partits extremistes obtenen un percentatge rellevant de vot; al contrari, i malgrat el perill real (en un context d'atemptats contra la vida de les persones), el nivell de participació en les darreres eleccions va ser relativament alt i va apostar pels representants de la reforma política. La sensació és que, enmig de les bombes i d'una classe política enfrontada, els pakistanesos encara creuen en la idea d'un país millor, i busquen, sense sort, qui els hi pugui guiar. ●

Notes

1. Cal fer un incís aquí per dir que la relació entre víctimes mortals i catàstrofes naturals està més relacionada amb la qualitat de les infraestructures i les polítiques de prevenció que no pas amb la intensitat específica del fenomen o la ubicació concreta de la zona. És per això que el drama de les catàstrofes naturals es pot pal·liar millor des de l'economia i la política que des de la medicina o la geologia.
2. Definir aquest ordenament com a natural obeeix tan sols a la voluntat de presentar una imatge simplificada que faciliti la comprensió de les dinàmiques que actuen. Per descomptat, cal ser conscient que la distribució anterior de la població de ben segur que també obeeix a raons històriques i polítiques que, en aquest cas, s'obvien per tal d'expressar un cert moment fundacional.
3. Alguns autors han posat en dubte que la independència fos el veritable objectiu de Jinnah i els líders de la Lliga Musulmana, ja que implicava instal·lar-se en territoris on la població era poc adepta a la idea. I, a més, podia oferir pocs beneficis als qui decidissin abandonar l'Índia i instal·lar-s'hi. De ser així, la idea del Pakistan hauria estat un element de pressió en les negociacions, cohesionador de la població que, més o menys inesperadament, s'hauria acabat materialitzant.
4. Un exemple és la South Asian Association for Regional Cooperation (SAARC) que ha estat bloquejada, bé per l'Índia o pel Pakistan, a causa del conflicte que els enfronta i que té en el Caixmir una zona sensible que connecta els arsenals de dues potències nuclears.
5. No en va l'Exèrcit ha rebut un percentatge molt alt de la despesa pública (un 28% el 2007, més del 59% a principi dels cinquanta) i es considera que, a través de la complexa xarxa de corporacions industrials i financeres que ha desenvolupat, controla el 35% del PIB nacional.

Referències bibliogràfiques

- ABBAS**, Hassan. "Política, historia y relaciones con Occidente". A: "Pakistán". *Culturas*. No. 1, 2008. Fundación Tres Culturas del Mediterráneo. P. 29-40.
- BALLESTEROS**, Ana. "Sectarismo islámico. Militancias religiosas y sus causas". A: "Pakistán". *Culturas*. No. 1, 2008. Fundación Tres Culturas del Mediterráneo. P. 41-50.
- BBC News online**. Especial "Pakistan in Turmoil". Consultable a: http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/south_asia/2007/pakistan/default.stm
- BROWN**, Judith M. *Modern India. The origins of an Asian Democracy*. The Short Oxford History of the Modern World. Nova Delhi, Oxford i Nova York: Oxford University Press, 1994.
- COHEN**, Stephen Philip. *The idea of Pakistan*. Nova York: The Brookings Institution Press, 2004.
- COUNCIL ON FOREIGN RELATIONS**. *Background: Pakistan Fragile Foundations*. Consultable a: www.cfr.org/publication/18749
- JAFFRELOT**, Christophe (ed.). *A history of Pakistan and its origins*. Londres: Anthem Press, 2002.

DCIDOB 109.

PAKISTAN, A LA RECERCA D'UNA IDENTITAT.

L'hora de la societat civil. El nou i difícil camí democràtic del Pakistan.

Georgina Higuera

L'hora de la societat civil

El nou i difícil camí democràtic del Pakistan

Georgina Higuera Periodista d'*El País* especialista en temes d'Àsia

En el moment més difícil dels seus 62 anys d'història com a país independent, quan el Pakistan es troba en l'abisme de l'extremisme islàmic i el desmembrament de l'Estat, la seva societat ha il·luminat durant els dos últims anys una nova força civil d'una influència incommensurable; una força que, en contra de tots els pronòstics, ha obligat els poders establerts a deixar-li pas i comptar amb aquesta. L'empenta d'un nucli ben articulats de professionals urbans no solament ha estat l'impulsor de la fi de la dictadura sinó que també es troba al darrere d'un procés encara més important, que pot canviar definitivament el futur d'aquest país asiàtic: la fi de la impunitat dels uniformats i el conseqüent reforçament de la democràcia.

Enfonsat des de la independència de l'imperi britànic i la seva fundació com a nació, el 1947, en un cercle viciós de militars incompetents i polítics corruptes, el Pakistan, aferrat a l'impuls d'una societat civil obstinada a alliberar el país dels seus fantasmes, tracta de frenar la deriva de violència i misèria que amenaça a convertir-lo en un Estat fallit. El difícil camí de la democràcia, iniciat amb les eleccions generals de febrer de 2008, té en aquest suport una via oberta a l'esperança, cap a aquella llum al final del túnel que mai abans no s'havia assolit plenament.

Els llargs períodes de dictadura no van permetre que es formés al Pakistan una classe política capaç d'assentar la democràcia i impedir nous abusos castrenses. A això, cal sumar la violència que acompanya el país des del seu naixement –ha lliurat quatre guerres–, que s'ha agreujat considerablement amb l'expansió de l'extremisme islàmic i l'acollida en sòl pakistanès dels membres de la xarxa d'Al Qaida i del règim talibà afganès, fugits del país veí després de la invasió d'Estats Units, el novembre de

2001. Davant d'aquesta penosa realitat va sorgir des del sector més privilegiat de la societat –la classe mitjana educada a penes suposa el 8% dels 170 milions d'habitants– un nucli combatiu d'advocats, activistes de drets humans, periodistes i altres professionals lliberals urbans, entre els quals hi havia nombroses dones, que es va alçar de forma pacífica contra els abusos del general Pervez Musharraf (1999-2008).

L'11 d'agost de 2008, l'advocat Áslam Gumán va presentar una demanda contra l'expresident i l'excap de l'Exèrcit pakistanès per aprofitar-se dels poders especials que li atorgava l'Estat d'excepció –imposat pel mateix Musharraf el novembre de 2007– i ordenar la detenció de desenes de jutges, entre aquests el president del Tribunal Suprem, Iftijar Chaudry. Després de la denúncia, el magistrat Mohamed Akmal va demanar a la policia que obrís una investigació per a l'eventual procés penal contra l'exdictador, tot i que només el Parlament té potestat per decidir si ha de ser jutjat. Musharraf, temorós que el poguessin enjudiciar, va abandonar el Pakistan per anar a viure a Londres.

Fins ara cap dels dictadors que han governat el país amb mà de ferro ha hagut de retre comptes davant la justícia. Musharraf, que va donar un cop d'Estat el 1999 i que per tal d'evitar que el Parlament el destituís va renunciar l'agost de 2008 a la presidència que ja exercia com a civil des de desembre de 2007, es podria afrontar a una condemna de tres anys de presó. Només l'obertura de la investigació és ja un triomf de les desenes de milers de persones que durant més de dos anys han pres els carrers de les principals ciutats del país per protestar contra els abusos del dictador. Moltes van ser detingudes o van resultar ferides en els enfrontaments amb la policia.

La demanda contra Musharraf fou presentada a penes dues setmanes després que el Tribunal Suprem pakistanès declarés inconstitucional el decret presidencial que va imposar l'Estat d'excepció i invalidés totes les accions empreses a l'emparedat d'aquest. Concretament, el Suprem va considerar nul·la l'expulsió de gairebé 60 jutges de diferents tribunals pakistanesos, inclosos diversos del Suprem i el seu president. La sentència "assenta un precedent per tal que en el futur cap general pugui usurpar la Constitució amb total llibertat", va afirmar el primer ministre pakistanès, Yusuf Raza Gilani, en conèixer la decisió, que va qualificar de "bon auguri" per a la consolidació de la democràcia al país.

La tosca manipulació de la Constitució orquestrada per Musharraf per perpetuar-se en el poder fou la gota que va vessar la paciència de molts dels que havien fet del respecte a la llei el seu mitjà de vida. La Carta Magna, aprovada el 1973, ja havia estat modificada en benefici propi per l'assassinat dictador Muhammad Zia ul-Haq (1978-1988). Amb els principals líders polítics a l'exili, el març de 2007 –mesos abans de la seva eventual reelecció–, Musharraf va decidir suspendre Ifthihar Chaudry, que ara té 60 anys, de la presidència del Tribunal Suprem per presumpta mala conducta i abús d'autoritat. El general temia que el jutge argumentés contra la seva reelecció com a cap d'Estat i va optar per apartar-lo de mala manera. Li va sortir car. El magistrat no es va acovardir i es va col·locar al capdavant d'una impressionant protesta d'advocats i opositors, que es va convertir en el germen d'una influent mobilització social. Chaudry va apel·lar la decisió del dictador i els seus companys del Suprem, en un gest sense precedents, van girar l'esquena al règim i el van restituir en el càrrec.

Fou el senyal que va fer comprendre tant a l'exprimera ministra Benazir Bhutto, líder del Partit Popular del Pakistan (PPP) assassinada el desembre de 2007, com a l'exprimer ministre Nawaz Sharif, líder de la Lliga Musulmana del Pakistan (PML-N), que era hora de tornar al país. Bhutto s'havia autoexiliat a Londres per escapar de les acusacions per corrupció pendents amb el Govern, i Sharif va acceptar el 2000 exiliar-se a l'Aràbia Saudita durant deu anys per evitar la presó després de ser declarat culpable de corrupció i malversació de fons públics.

El fracàs del lideratge polític

Després de la traumàtica campanya electoral en què Bhutto va ser víctima del segon atemptat des de la seva tornada al país l'octubre de 2007, milions de pakistanesos van desafiar els violents que havien amenaçat amb atacar els col·legis electorals i van anar a votar a les eleccions generals de febrer de 2008. Els comicis van constituir una autèntica lliçó de democràcia d'un poble fastiguejat de dictadures i extremismes; un poble que desitjava demostrar al món que no dona suport a la violència i que, com molts d'altres, somia amb el desenvolupament i la millora del seu paupèrrim nivell de vida. Els resultats, tanmateix, van tornar a deixar en evidència el fracàs del lideratge polític.

El 74% dels pakistanesos viu amb menys d'un euro al dia. La meitat de la població és analfabeta i només un de cada tres nens en edat escolar assisteix a classe. Segons la UNESCO, el percentatge de nens que van a l'escola és el tercer més baix del món, darrere d'Etiòpia i el Iemen. La sanitat és ínfima. El fort creixement econòmic del primer quinquenni del segle va beneficiar només la minoria privilegiada, mentre la majoria veia com es reduïa l'accés a l'aigua i com la crisi energètica endèmica que pateix el país restringia l'electricitat de les llars a unes poques hores al dia. Amb més del 50% dels menors de 25 anys sense feina remunerada, molts joves s'uneixen a la insurgència talibana com a única forma d'aconseguir un salari digne, uns 50 euros al mes. Al camp els sous són escassos i a les ciutats la majoria dels treballs no qualificats es paguen amb menys de 20 euros al mes. Mentrestant, la inestabilitat política generada per l'aproximació de la fi de la dictadura va enfonsar la credibilitat dels inversors internacionals al mercat pakistanès, fet que va situar el país al caire de la bancarrota.

Davant d'aquesta dramàtica situació, la immensa majoria dels pakistanesos volia que els seus líders polítics s'unissin per, d'una vegada per totes, frenar el poder de l'Exèrcit i redreçar l'economia nacional. Segons una enquesta del canal privat de televisió Geo, al voltant del 70% de la població estava a favor d'un Govern de coalició que pacifiqués el país, negociés amb els seus veïns i es preocupés per les necessitats dels ciutadans. Però molts temien que allò que farien els seus líders seria tornar a les seves antigues desavinences polítiques.

Els llargs períodes de dictadura no van permetre que es formés al Pakistan una classe política capaç d'assentar la democràcia i impedir nous abusos castrenses

Les eleccions van donar el triomf als moderats del PPP –que des de l'assassinat de Bhutto liderava el seu vidu, Asif Ali Zardari– i de la PML-N de Sharif. Juntament amb aquestes dues formacions nacionals, la victòria del Partit Nacional Awami (ANP) a la Província Fronterera del Nord-Oest (NWFP) va tenir una rellevància especial. No solament per la humiliant derrota que va infligir als partits radicals islàmics als que havia donat suport Musharraf en aquesta conflictiva província, sinó també per l'esperança que suposava canalitzar el nacionalisme paixtu. La majoria dels talibans són paixtus, l'ètnia a la qual pertany gairebé la totalitat dels habitants de la NWFP i el 40% de la població del veí Afganistan.

Com volia la població, Zardari, de 53 anys, i Sharif, de 59, van aprovar la formació d'un Govern de coalició que no van encapçalar cap dels dos perquè no havien estat electes. Zardari perquè va heretar el lideratge del PPP a la mort de la seva esposa. Sharif, perquè el trontollant règim va acceptar el seu retorn al país però no li va permetre presentar-se a les eleccions. La coalició va durar a penes tres mesos. La poma de la discòrdia fou precisament la reposició dels jutges del Suprem, en la qual Zardari no estava massa interessat per por que Chaudry, una vegada reconvertit en president del Tribunal Suprem, anul·lés l'amnistia decretada per Musharraf que va permetre la seva tornada i la de Bhutto. Zardari era un home molt impopular que, durant els dos governs de la seva esposa (1988-1990 i 1993-1996), s'havia guanyat l'apel·latiu de *mister 10%*. Sharif, al contrari, només buscava el retorn de Chaudry i l'aniquilació política del general; el mateix Sharif, quan era

També ho van aconseguir les convocades per obstaculitzar el veredict que va inhabilitar Nawaz Sharif i al seu germà Shahbaz Sharif per ocupar càrrecs públics, resolució per la qual Shahbaz fou expulsat del cap del Govern de Punjab, la regió més rica i poblada del país. Aquesta sentència, aprovada el març de 2009 a instàncies d'Abdul Hamid Dogar, el jutge que Musharraf va nomenar president del Suprem després d'instaurar l'Estat d'excepció el 3 de novembre de 2007, fou el cop que va acabar amb el seu mandat. El 22 de març de 2009, Zardari es va veure obligat a destituir Dogar per temor que l'anomenada "marxa dels advocats" acabés en un bany de sang.

Aïllat en el seu palau presidencial, Zardari és cada dia més impopular, mentre els seus enemics públics guanyen, una rere l'altra, totes les batalles. Les promeses de pau i desenvolupament formulades després del triomf electoral del PPP se les

primer ministre, va col·locar Musharraf al capdavant de l'Exèrcit però quan el va voler destituir aquest es va revoltar, va donar un cop d'Estat i el va enviar a la presó i a l'exili.

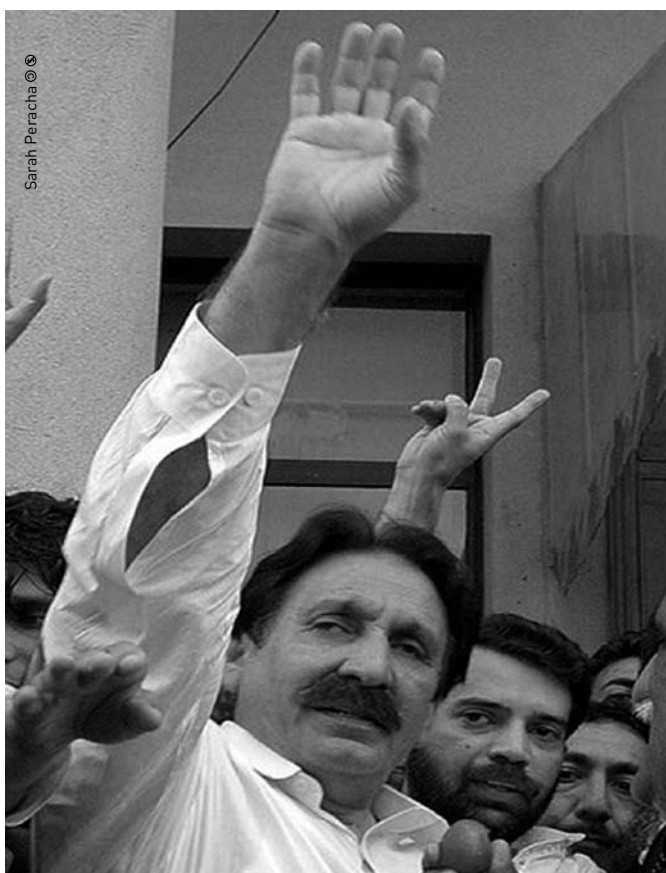
Després de la ruptura de la coalició governamental, tant Sharif com Chaudry –que va romandre sota arrest domiciliari fins al 24 de març de 2008, quan el nou primer ministre Gilani, va ordenar el seu alliberament– han apel·lat amb freqüència al moviment de la societat civil en suport de les seves causes. Així, les "llargues marxes" empreses el març de 2009 cap a la capital federal des de diferents ciutats del país amb l'objectiu de restituir el jutge en la presidència del Suprem van aconseguir el seu propòsit.

ha endutes el vent. Ningú no ha fet res per als pobres i l'avançament de la insurgència talibana ha forçat l'Exèrcit, des del maig passat, a lluitar contra els talibans al nord-oest del país. L'únic èxit del Govern de Zardari va ser aconseguir, el novembre de 2008, un crèdit del FMI de 7.600 milions de dòlars per estabilitzar la balança de pagaments i evitar la bancarrota. No seria sorprenent que Sharif, ja amb tots els seus drets polítics recuperats, estigués negociant una moció de censura contra el Govern, fet que donaria com a resultat una convocatòria anticipada d'eleccions. Segons totes les enquestes, és el polític més valorat i la PML-N podria aconseguir una victòria que li permetés convertir-se de nou en primer ministre.

La contenció de l'Exèrcit

Ashfaq Pervez Kiyani, el general que va substituir Musharraf al capdavant del totpoderós Exèrcit pakistanès, va deixar clar des del primer moment que no vol que els seus homes es vegin embolicats en cap xoc sagnant amb els manifestants. La resistència civil va rebre amb satisfacció aquesta contenció del tercer Exèrcit més nombrós del món –després del de la Xina i l'Índia–, amb 620.000 efectius.

L'oposició que lidera Sharif també ha sabut valorar l'interès de Kiyani per mantenir els seus generals fora de les intrigues polítiques. El líder de la PML-N, que en el passat es trobava a prop de les posicions dels talibans, ha donat suport sense objeccions a l'ofensiva desfermada en el districte de Malakand de la NWFP, després del fracàs d'un acord

d'alto el foc assolit el febrer entre els insurgents i el Govern de la NWFP, que posteriorment van avalar el Parlament nacional i Zardari. La posició de Sharif ha afavorit el suport majoritari de la població –un 70%, segons una enquesta feta pública el juliol de 2009– a l'acció dels militars contra els talibans.

Després de tres mesos d'una ofensiva que ha obligat dos milions de persones a fugir de les seves cases, l'Exèrcit, per primera vegada en més de dos anys, ha aconseguit consolidar la seva posició en la zona més conflictiva del districte, la vall del Swat, on planeja establir-se de forma permanent almenys durant un any. A més, s'han netejat de

talibans Buner, Sangla i Mingora, la ciutat principal de la zona. L'ocupació insurgent de Buner va fer sonar totes les alarmes, tant a Islamabad com a Washington. Buner es troba a pocs quilòmetres de l'autopista que utilitza el Pentàgon per subministrar les seves tropes a l'Afganistan i a només un centenar de la capital federal.

L'operació a Malakand ha tornat, sens dubte, certa moral a l'Exèrcit, que havia estat contínuament humiliat pels insurgents, amb centenars de soldats segrestats, prop de 2.000 baixes i conscient d'haver perdut el control d'una part del territori nacional. A més, en privat, molts pakistanesos acusaven les Forces Armades d'haver-se posat al servei dels interessos d'Estats Units –l'Administració Bush va pagar al règim 11.000 milions de dòlars com a suport a la seva “guerra contra el terror”– i de matar pakistanesos. El

Les “llargues marxes” empreses el març de 2009 cap a la capital federal des de diferents ciutats del país amb l'objectiu de restituir el jutge Iftijar Chaudry en la presidència del Suprem van aconseguir el seu propòsit

malestar contra l'Exèrcit es va fer evident sobretot després de l'assalt, l'estiu de 2007, a la mesquita Roja d'Islamabad on s'havia atrinxerat un grup d'extremistes islàmics que exigien que l'Estat adoptés la llei islàmica (xària). El Govern va reconèixer un centenar de morts a l'atac, però l'oposició islamista va assegurar que van morir més de 300 persones, moltes d'aquestes estudiants de la madrassa (escola corànica) adjacent a la mesquita.

Els refugiats han començat a tornar als seus pobles, però hi ha milers de cases destruïdes pels bombardeigs i l'ajuda del Govern és mínima: 25.000 rupies (uns 210 euros) per família. Cal veure si qui s'ha esmerçat en la demolició de la dictadura es bolcarà ara en el suport als habitants de Malakand i de la zona tribal de Waziristan Sud, per on continua l'ofensiva de l'Exèrcit contra els radicals. Experts de Naci-

L'aliança entre el nacionalisme balutxi i la insurgència talibana, inclosos els elements d'Al Qaida infiltrats a la zona des del veí Afganistan, és un altre dels focs que poden incendiar tot el país

ons Unides sostenen que calen uns 50.000 milions de dòlars per garantir el retorn ordenat dels refugiats, reconstruir les més de 200 escoles destruïdes pels talibans i facilitar a la castigada població els mitjans per guanyar-se la vida. Només d'aquesta manera s'aconseguirà que l'extremisme islàmic no s'alimenti de l'amargor dels refugiats i nodreixi les seves files amb noves remeses de joves marginats.

Si la tasca a la NWFP és titànica, al Balutxistan també és molt urgent. La brutal repressió duta a terme pel règim de Musharraf contra l'Exèrcit d'Alliberament del Balutxistan i la població balutxi en general, va posar en peu de guerra a aquella província del sud-est del país. Zardari es va comprometre durant la campanya electoral a reparar les injustícies i pacificar la zona, però fins al moment, el temut ISI (Servei d'Intel·ligència Interior, depenent de l'Exèrcit) continua segrestant i matant impunement els líders locals, com els tres capturats l'abril de 2009, els cossos dels quals van aparèixer tres mesos després, cosits a trets.

Fins ara, els abusos de l'Exèrcit en aquesta part del país eren denunciats pels activistes de drets humans, un dels principals suports de la mobilització civil, que tenen registrats amb noms i cognoms els milers de balutxis desa-

pareguts durant aquests anys. El triple assassinat de juliol, tanmateix, va empènyer la població a sortir al carrer a les principals ciutats de la província, la més pobra del Pakistan, tot i que és la més rica en recursos naturals, amb enormes jaciments de gas i petroli sense explotar a causa de la inseguretat. Milers de balutxis, incloses per primera vegada dones, van sortir al carrer per protestar per l'assassinat dels seus dirigents.

Amb una extensió de 347.190 km², la majoria desèrtics, Balutxistan és la província més gran de les quatre províncies pakistaneses, però només està habitada per uns vuit milions de persones, l'absoluta majoria d'ètnia balutxi, encara que al nord també hi ha paixtuns. L'aliança entre el nacionalisme balutxi i la insurgència talibana, inclosos els elements d'Al Qaida infiltrats a la zona des del veí Afganistan, és un altre dels focs que poden incendiar tot el país. La nova resistència civil apareguda als carrers balutxis exigeix ara al Govern que doni un gir de 180° a la política anterior i posi fi a les violacions contínues dels drets humans, si vol posar fre a la deriva secessionista que inunda Balutxistan i amenaça amb contagiar les altres províncies.

Al Punjab, on viu el 60% de la població i d'on procedeix el 80% dels militars –en aquesta província es guarden secretament els entre 60 i 110 caps nuclears que posseeix el Pakistan–, es veu amb profunda preocupació la penetració pel sud de la província d'un islamisme militant que capta adeptes entre els més pobres. Amb la reforma agrària pendent des de la fundació del país i els camperols sotmesos als terratinents com a serfs de senyors feudals, les arengues des dels púlpits de les mesquites més radicals per lluitar contra la corrupció i per la igualtat que ofereix la justícia islàmica cauen en terreny adobat. A més, per a molts camperols l'única possibilitat d'alimentar i educar els seus fills és enviar-los a les madrasses, que s'han multiplicat com bolets, especialment les que prediquen la versió més ortodoxa de l'islam, mantingudes amb diners saudites.

El "moviment dels advocats" haurà de decidir si, una vegada que ha aconseguit que es deroguin totes les ordres emeses sota la llei marcial, dedicarà ara els seus esforços a la consolidació de la democràcia a través de la lluita pels drets de la majoria dels pakistanesos, als quals la immensa pobresa en què estan sumits els ha impedit saber que els tenen. ●

Si fas 18 anys durant el 2009 i resideixes a Catalunya, t'ofereim una subscripció gratuïta a un diari o revista. Sol·licita-la a www.gencat.cat entre l'1 i el 30 de setembre.

Llegir ens fa +lliures

www.cat365.net/inici/ciudadans/cultura/publicacions

DCIDOB 109.

PAKISTAN, A LA RECERCA D'UNA IDENTITAT.

La política exterior del Pakistan.
A la recerca d'una identitat.

Anta Mato Bouzas

La política exterior del Pakistan

A la recerca d'una identitat

Antía Mato Bouzas Investigadora del Zentrum Moderner Orient (ZMO), Berlín

El Pakistan es troba en l'epicentre d'un complex escenari geopolític que constitueix un dels principals focus de tensió mundial, provocat per l'existència d'una guerra que s'allarga més del que es voldria a l'Afganistan i un conflicte al Caixmir indi, que sembla que es perpetui en el temps. No cal dir que l'Estat pakistanès, o més aviat els serveis d'intel·ligència militar, han tingut una gran responsabilitat en ambdues disputes. A més, part de la violència que han generat –en el cas afganès, amb l'ajuda de tercers aliats i que serveixen més als interessos d'aquests que al Pakistan–, ha tornat a casa en forma d'un monstre incontrolable, que amenaça ara la integritat de l'Estat. En aquest escenari certament esperpèntic, la direcció de la política exterior continua en mans dels de sempre, una elit burocràtica i militar que no vol revisar els errors del passat i que obstaculitza una acció política més cooperativa del Govern.

Per això, en abordar la política exterior del país, resulta difícil identificar una sèrie de trets generals, exceptuant, potser, el d'una constant modernització militar requerida pels enemics externs, que, segons Islamabad –o hauríem de dir Rawalpindi¹– amenacen la integritat de l'Estat pakistanès. L'enemic principal ha estat tradicionalment l'Índia, tot i que pels esdeveniments que han tingut lloc els darrers anys, especialment a partir de 2002, ens hem de preguntar si els polítics, militars i buròcrates d'Islamabad no s'han adonat que el pitjor rival del Pakistan es troba dins del seu territori.

En aquest article examinem la importància d'algunes de les prioritats geogràfiques de la política exterior, en la mesura que aquestes posseeixen una repercussió interna que va més enllà dels vincles polítics i econòmics amb altres països, ja que té relació amb la conformació de la identitat de l'Estat pakistanès. D'una banda, la religió, que ha estat determinant en la creació

del nou país, és un element que uneix el Pakistan a la resta del món musulmà i, en particular, a l'àrea d'Orient Mitjà. De l'altra, la traumàtica i violenta experiència post-particional (en concret el desenvolupament de la primera guerra del Caixmir el 1947-48) ha marcat profundament el disseny d'una política exterior orientada a la defensa del país enfront de l'amenaça índia, mitjançant la recerca d'aliats per contrarestar aquest gran poder. La Xina i Estats Units han estat els principals sostenidors d'Islamabad en aquesta dinàmica, tot i que amb un grau diferent de fidelitat.

El Pakistan i el món musulmà: la importància dels països del Golf

El Pakistan manté importants llaços polítics, econòmics i culturals amb el món musulmà, de manera especial amb els països del Golf Pèrsic. No obstant això, malgrat que aquestes relacions han tingut un gran impacte en la política interna i en la societat pakistanesa en general, no es pot dir que l'Estat hagi evolucionat cap a una forma similar a la dels règims d'aquesta àrea. De la mateixa manera, tot i que existeixen freqüents comparacions entre l'autoritarisme democràtic turc i el pakistanès, els motius i la forma en què ambdós s'exerceixen són molt diferents. Recentment, els polítics pakistanesos han prestat més atenció a les democràcies de majoria musulmana del Sud-est Asiàtic, especialment Malàisia, com un model que cal seguir, no solament en relació amb l'aspecte religiós en l'aparell de l'Estat, sinó també pel seu model de desenvolupament econòmic i social. Tot i això, l'evolució de l'Estat pakistanès, en les condicions actuals, es troba molt lluny d'apropar-se a l'experiència d'aquests països.

La política exterior del Pakistan

Avui, com ja s'ha assenyalat abans, són els estats del Golf els que exerceixen una influència més gran al Pakistan, a més d'haver donat suport, tot i que amb algunes diferències, a la política exterior d'aquest país respecte de l'Afganistan. Dins d'aquest grup d'estats, Aràbia Saudita posseeix una relació més estreta amb Islamabad. Això s'ha pogut observar en el seu paper creixent de mediador entre els irreconciliables polítics pakistanesos, primer entre Nawaz Sharif i Pervez Musharraf per permetre el retorn de Sharif al Pakistan abans de les eleccions, i més recentment en el seu paper de facilitador de la sortida de l'ex general del poder.

A més de l'afinitat cultural-religiosa, l'àrea del Golf representa per al Pakistan una zona pròxima rica en recursos energètics (dels quals el país és deficitari) i una destinació destacada per a les exportacions. Aràbia Saudita és el proveïdor principal de petroli del

Tot i reconèixer l'impacte positiu que genera aquest flux de treballadors, la qüestió d'on van els diners que envien els pakistanesos a casa (no solament els residents al Golf, sinó també en països europeus i Estats Units) i quines relacions estableixen en els seus països d'acollida ha generat força polèmica, sobretot des de final de 2001. No obstant això, ja des dels anys setanta del segle passat, l'emigració al Golf ha exercit una certa influència indirecta en el procés posterior d'islamització del país, a causa de l'exposició dels treballadors a tendències religioses més conservadores que han tingut, en alguns casos, repercussions en el canvi d'estil de vida en el lloc d'origen, o en la mobilització ideològica, com pot ser el patronatge de determinades activitats religioses i caritatives. L'Estat pakistanès ha romàs força aliè a aquest procés.

Converses trilaterals entre la secretària d'Estat dels Estats Units, Hillary Clinton, el president de l'Afganistan, Hamid Karzai, i el president pakistanès Asif Ali Zardari. Washington, DC, 6 de maig de 2009.

Pakistan, i tant aquest país com els Emirats Àrabs Units es troben entre els seus deu primers socis comercials. No obstant això, potser l'activitat econòmica amb aquesta zona amb un impacte més gran al Pakistan (tant positiu com negatiu) és el de l'emigració. De fet, es podria dir sense exagerar que l'estudi d'aquesta emigració pot oferir més informació sobre les relacions entre ambdues parts, i més concretament sobre aspectes de l'economia interna, qüestions religioses i de seguretat que el que pot aportar un estudi clàssic de les relacions entre estats.

S'estima que hi ha prop de dos milions d'emigrants pakistanesos a la península aràbiga², les remeses dels quals (que representen el 70% del total de remeses que arriben al país) suposen un important estímul per a l'economia nacional. Els enviaments del conjunt de treballadors estrangers van representar durant l'exercici de 2008 una contribució superior al 4% al PIB del país. Malgrat aquesta realitat, en part encoratjada pel Govern, el Pakistan no ha prestat més atenció a les condicions laborals i a la protecció d'aquests treballadors, que en molts casos són precàries.

Tenint en compte aquestes consideracions, es pot entendre que els vincles amb la regió tenen una gran importància per a Islamabad, però és sobretot l'aspecte econòmic i ideològic-cultural (pel que fa a la dimensió religiosa de l'Estat pakistanès) el que domina sobre l'estratègic. Aquest últim, tanmateix, també existeix, sobretot per contrarestar la influència índia a la zona i, en particular, la creixent sintonia entre Nova Delhi i Teheran.

La llarga amistat amb la Xina: l'aliat més estable

A diferència dels països del Golf, on s'aprecia una afinitat religiosa-cultural, o en el cas d'Estats Units, on hi ha coincidències en el model econòmic liberal, la relació del Pakistan amb la Xina s'ha basat principalment en consideracions estratègiques de la geopolítica regional, a causa de la mútua enemistat amb l'Índia. Així, es pot afirmar que l'apropament entre els dos països a final dels anys cinquanta del segle XX no

fou tant el resultat de la millora de les relacions entre la Xina i Estats Units, com de l'empitjorament de les relacions entre l'Índia i la Xina arran de les disputes frontereres.

La Xina és probablement l'aliat més estable que ha tingut el Pakistan, tot i que mai no ha donat suport per mitjà de la via militar a les iniciatives bèl·liques d'aquest últim, ni amb l'Índia ni en el cas de la guerra de secessió de Bangladesh. No sembla tampoc clar que Beijing hagi mostrat la seva conformitat amb la política afganesa del Pakistan durant la dècada passada. No obstant això, els governs xinesos han continuat la seva estreta relació amb Islamabad, en part per motivacions derivades de la sensibilitat de la seva frontera oriental (el problema del terrorisme islàmic, la qüestió uigur, la presència d'una força internacional a

la zona, etc.) i en part per la localització estratègica que representa aquest país com a ruta d'accés a la zona rica en recursos energètics del Golf, especialment a l'Iran (tradicional aliat de la Xina).

El Pakistan no ignora aquesta realitat, que d'alguna manera el beneficia. De fet, quan el país es troba en dificultats, els polítics pakistanesos solen viatjar a Beijing per buscar ajuda, com va passar a final de l'any 2008 amb la visita del president pakistanès Asif Ali Zardari per obtenir una nova ajuda econòmica. A més, durant el règim de Musharraf, sobretot a partir de 2002, la cooperació econòmica amb la Xina va rebre un gran impuls. Els dos països van signar un acord per a la creació d'una àrea preferent de comerç el novembre de 2003, que es va convertir en un acord d'àrea de lliure comerç tres anys després. Aquest acord ha contemplat una reducció aranzelària progressiva en una sèrie de productes i també en serveis, que ha estimulat notablement el comerç entre els dos països, tot i que amb un saldo més favorable per a la Xina.

D'altra banda, les companyies xineses han mostrat un creixent interès per invertir al país veí, principalment en el sector

de les infraestructures i l'extracció de recursos minerals (Sattar, 2007: 249). Aquesta activitat, com ja s'ha assenyalat amb anterioritat, sembla retre compte de l'emergència d'una nova dimensió estratègica, basada en la necessitat de la Xina d'assegurar-se rutes de subministrament energètic i també de la seva protecció. L'exemple més clar que evidencia aquesta tendència és la gran inversió xinesa en la controvertida construcció del port de Gwadar, que va començar a funcionar el 2008. El port, el segon més important del Pakistan, que pot rivalitzar pel que fa al tràfic comercial amb el port indi de Mumbai, pretén servir de base per als petroliers xinesos que es proveeixen al Golf (Haider, 2005: 95-96). A més, és susceptible l'ús d'aquest port per part de la Xina com un punt per guanyar influència a l'Índic, de manera similar a les sospites que també

Estats Units ha estat durant gairebé quatre dècades l'aliat principal del Pakistan. En línies generals, aquesta aliança no ha tingut grans costos per a Washington, almenys fins al setembre de 2001. En canvi, ha estat desastrosa per al Pakistan

recauen sobre les activitats d'aquest país a la zona costanera de Myanmar, i que tant incomoda l'Índia.

Mentre la situació interna del Pakistan no empitjori fins al punt que representi una amenaça a la integritat territorial de la Xina, i el diàleg entre els dos països es mantingui tan cordial com fins ara, la Xina continuarà sent un important soci per al Pakistan. Encara més, la col·laboració entre ambdós països podria augmentar en el futur pròxim. Beijing també pot tenir un paper destacat en la millora de les relacions entre l'Índia i el Pakistan, per la seva consideració de tercer actor en alguns dels principals afers que divideixen els dos rivals tradicionals de l'Àsia Meridional.

Estats Units: més enllà de la dinàmica dels "pals i pastanagues"

Estats Units ha estat durant gairebé quatre dècades l'aliat principal del Pakistan, tot i que amb alguns períodes de distanciament. Aquesta relació s'ha caracteritzat pel predomini d'una aliança bàsicament militar –derivada de les necessitats d'aquest

país de fer front a les guerres amb l'Índia i de mantenir una eventual paritat militar—, combinada amb importants paquets d'ajuda econòmica. En línies generals, aquesta aliança no ha tingut grans costos per a Washington, en termes d'implicació directa per als interessos estatunidencs, almenys fins al setembre de 2001. En canvi, ha estat desastrosa per al Pakistan.

L'últim exemple d'aquesta dinàmica de “pals i pastanagues” es va escenificar després de la intervenció anglo-estatunidenca a l'Afganistan, quan Washington va sol·licitar novament el suport del Pakistan, aquesta vegada per combatre Al Qaida i els talibans a la frontera pakistanesa, a més de permetre l'ús de les seves bases per a la realització d'accions aèries militars. Com a compensació, Estats Units va cancel·lar les sancions que hi havia sobre el país (pels assaigs nuclears de 1998) i va oferir un nou paquet d'ajuda econòmica i militar durant cinc anys que va iniciar el 2003. A la fi de 2008, i per la situació de bancarrota en què es trobava el Pakistan, el Congrés estatunidenc va aprovar una altra nova ajuda, a iniciativa de l'actual vicepresident Joe Biden. No obstant això, la generositat dels Estats

Units, que es remunta a més de quatre dècades, no ha tingut una gran incidència en el sector social del país.

Encara que el Pakistan no tenia moltes opcions en l'escenari posterior a l'11-S, la qüestió afganesa ha tornat a ser el gran maldecap dels polítics a Islamabad. Això no ha estat solament a causa de l'alt cost humà que ha implicat per al país³, sinó a causa de la por en l'àmbit polític decisorí pakistanès a un possible confinament del Pakistan, envoltat per una Índia amenaçant i un Afganistan hostil. Davant d'aquesta situació, l'elit burocràtica-militar continua priorititzant una política de defensa, si bé recentment hi ha hagut iniciatives dirigides a l'adopció d'una actitud més activa i la recerca de la millora de les relacions tant amb l'Afganistan com amb l'Iran.

El cas afganès només representa un aspecte important de les relacions entre Estats Units i el Pakistan, però serveix per il·lustrar una relació que es basa principalment en els interessos estatunidencs en la regió, els quals són d'una naturalesa bàsicament militar i estratègica. En aquesta relació, la democratització interna del país i el desenvolupament econòmic ocupen un segon pla, i només cobren importància quan, després de fer la guerra, toca *reconstruir* la pau. No obstant això, Estats Units té por que el Pakistan es pugui col·lapsar, i per això admet indirectament que una política d'aïllament o de marginació a través de la creació de llaços especials amb l'Índia pugui derivar en una gran radicalització interna del país. Aquesta percepció ha dominat durant molt de temps la política estatunidenca envers la regió, i és probable que es continuï tenint en compte durant l'actual Administració.

L'Índia: el gran escull per a la pràctica d'una “altra política exterior pakistanesa”

Si la relació amb el món musulmà suposa una dimensió significativa de la identitat pakistanesa que afecta la seva política exterior (per l'existent afinitat religiosa-cultural), l'herència cultural de l'Àsia Meridional (d'on ha sorgit el Pakistan com a Estat independent) no té una dimensió inferior. No obstant això, aquesta herència cultural ha estat assimilada amb més contradicció en l'àmbit intern.

Com ja s'ha esmentat anteriorment, l'Índia és, i continuarà sent durant algun temps, el principal escull per a la política exterior del Pakistan. D'una banda, això és degut a l'existència de disputes bilaterals substancials sense resoldre, principalment el contenciós del Caixmir, però també a diferències en altres aspectes com la qüestió nuclear o l'amenaça del terrorisme. De l'altra, el problema de l'Índia per als polítics d'Islamabad no solament es troba més enllà de la frontera internacional amb aquest país, sinó que té una gran importància en la política interna i radica en el monopoli per part de l'elit militar i burocràtica d'allò que l'Índia és i representa per al Pakistan.

De fet, la política exterior d'Islamabad amb les principals potències seria molt diferent si les relacions entre l'Índia i el Pakistan fossin cordials. Per contra, no es pot dir el mateix de l'Índia, la qual durant l'última dècada ha desplegat una

acció exterior clarament dirigida a guanyar més presència internacional, en què el complex marc regional ja no determina tant les seves aspiracions globals. En canvi, per a Islamabad, el suport dels grans poders sembla encara indispensable per tal de resoldre aquest escenari en què el país perd poder enfront del seu veí i rival.

Malgrat la persistència d'una evident animadversió entre els dos països –l'últim episodi d'aquesta s'ha evidenciat en la tensió i l'intercanvi d'acusacions arran dels atacs de Mumbai de novembre de 2008–, les relacions bilaterals han adquirit un cert grau de normalització durant els últims cinc anys. L'establiment del procés de diàleg de gener de 2004, tot i que de moment no ha produït grans èxits, ha donat una certa confiança general. L'Índia ha suavitzat els seus atacs i ha adoptat una major cautela en les acusacions al seu veí en moments de crisi, potser perquè s'ha adonat que condemnar anticipadament el seu veí no condueix enlloc i que el més convenient és afavorir un canvi d'actitud en el seu interlocutor. En aquest sentit, el diàleg ha de ser directe, és a dir, sense intermediaris.

Per la seva banda, el Pakistan també sembla haver adoptat una actitud més realista pel que fa al seu prolongat manteniment de la disputa del Caixmir. Si bé encara insisteix en una solució al conflicte com a prerequisit per a la resolució d'altres contenciosos, l'anterior president Musharraf ha admès públicament una sèrie de realitats que reten compte d'una inflexió en la posició del seu país. De fet, el fet més probable és que cap Govern posterior del Pakistan pugui revertir aquesta situació. Musharraf ha reconegut que la celebració d'un referèndum al Caixmir ja no és viable i també ha acceptat la posició índia que s'oposa a un nou traçat de la frontera a la regió. En conseqüència, la solució al contenciós, almenys des de l'àmbit Índia-Pakistan, sembla que hagi de passar pel fet que cada part exerceixi la sobirania sobre el territori que controla amb la concessió d'una autonomia màxima i la lliure comunicació entre les dues parts dividides.

L'actual Govern d'Islamabad manté la necessitat de continuar amb el diàleg, però la seva evident mostra de debilitat –com van demostrar els titubeigs a l'hora de reconèixer la implicació de ciutadans pakistanesos en la matança de Mumbai– suposa un gran impediment per adoptar decisions. L'ombra del poder militar, d'una banda, i la de l'extremisme islàmic, de l'altra, per no esmentar la nova fase d'enfrontament entre els dos principals partits, poden acabar minant l'última oportunitat per transformar una relació, que implicaria un canvi total per a la política exterior del país. El Pakistan necessita reconciliar-se amb el fet que part de la seva identitat nacional s'ha format a partir de la pertinença a l'Àsia Meridional.

Conclusions

La política exterior pakistanesa està orientada primordialment a satisfer determinats interessos estratègics i de seguretat del país, en part derivats d'un context regional hostil i d'un poder hegemònic, l'Índia, que amenaça la integritat del Pakis-

tan. En aquesta percepció de la realitat, la necessitat d'envoltar-se de grans aliats continua sent una prioritat, encara que aquests aliats, o més aviat podríem dir protectors, posseeixen interessos regionals que no coincideixen amb els del país i que poden induir, a llarg termini, a un escenari més hostil per al Pakistan.

En canvi, l'elit burocràtica-militar del país que controla la política exterior continua sense prestar atenció a la possible transformació d'aquest context mitjançant l'adopció d'iniciatives de diàleg directe amb els seus veïns, si bé els últims anys l'establiment del procés de converses entre l'Índia i el Pakistan ha proporcionat algunes novetats en aquest sentit. A més, s'han fet pocs esforços per desenvolupar una estratègia exterior que, per exemple, afavoreixi el desenvolupament econòmic i social del país (ja que el Pakistan posseeix els recursos necessaris per a això) i continua prevalent una actitud que, quan hi ha problemes, sempre es pot recórrer als prestadors de torn. El Pakistan tem un confinament imposat des de fora, però és el desenvolupament d'una política exterior erràtica la que està aïllant el país d'un entorn més estable. ●

Notes

1. A Rawalpindi, una ciutat gairebé contigua a Islamabad, es troba el quarter general de les forces armades. A la institució militar se la responsabilitza de ser el primer sostenidor del conflicte amb l'Índia.
2. És difícil donar una xifra gaire precisa a causa de l'emigració irregular, tot i que la tendència és ascendent per l'augment dels preus del petroli els últims anys i la crisi econòmica al Pakistan. Hi ha alguns treballs que la situaven al voltant de 1,7 milions de treballadors per als anys 2002 i 2004. Vegeu: KAPIS-ZEWSKI, Andrzej. "Arab versus Asian Migrant Workers in the GCC countries". *United Nations Expert Group Meeting on International Migration in the Arab Region*, United Nations Secretariat [en línia]. Beirut, 2006. P.10. Disponible a: www.un.org/esa/population/meetings/EGM_Iitmig_Arab/P02_Kapiszewski.pdf [Consulta: 24 de febrer de 2009].
3. La xifra de morts per actes de terrorisme, operacions militars, violència sectària i els atacs dels avions estatunidencs no pilotats es va estimar en unes 8.000 persones el 2008. El nombre de ferits per aquests atacs va arribar als 10.000 el mateix any. SIDDIQUI, Muhammad Ali (26-01-2009), "8,000 dead: is the world aware?" *Dawn* [en línia]. Disponible a: www.dawn.com/2009/01/26/op.htm#3 [Consulta: 26 de gener de 2009].

Referències bibliogràfiques

- ADDLETON, Jonathan. *Undermining the Centre: The Gulf Migration and Pakistan*. Karachi: Oxford University Press, 1992.
- COHEN, Stephen P. *The Idea of Pakistan*. Washington: Brookings Institution Press, 2005.
- HAIDER, Ziad. "Baluchis, Beijing, and Pakistan's Gwadar Port". *Analysis & Commentary*. Stimson Centre [en línia], 2005. Disponible a: www.stimson.org/southasia/pdf/GWADAR.pdf [Consulta: 26 de febrer de 2009].
- JONES, Owen Bennet. *Pakistan: Eye of the Storm*. Nova Delhi: Penguin Books, 2002.
- KHAN, Ijaz. *Pakistan's Strategic Culture and Foreign Policy Making: A Study of Pakistan's Post 9/11 Afghan Policy Change*. Nova York: Nova Press, 2007.
- SATTAR, Abdul. *Pakistan's Foreign Policy 1947-2005: A Concise History*. Karachi: Oxford University Press, 2007.
- SCHOFIELD, Victoria. "Kashmiri separatism and Pakistan in the current global environment". *Contemporary South Asia*. Vol 16. No 1. (2008). P. 83-92.

DCIDOB 109.

PAKISTAN, A LA RECERCA D'UNA IDENTITAT.

El Pakistan, entre tigre asiàtic i Estat fallit.
Èxits i mancances del desenvolupament econòmic.

Safiya Aftab i Shanza N. Khan

El Pakistan, entre tigre asiàtic i Estat fallit

Èxits i mancances del desenvolupament econòmic

Safiya Aftab i Shanza N. Khan Strategic and Economic Policy Research (SEPR), Islamabad

El Pakistan és segurament un dels estats actualment més crítics per a l'estabilitat global. Aquesta potència nuclear de més de 160 milions d'habitants ha vist com la inestabilitat dins de les seves fronteres augmentava cada cop més des que els Estats Units van llançar la seva Guerra contra el Terror a l'Afganistan. El país està infestat de militants extremistes que amenacen de convertir parts del territori estatal en centres del terrorisme global; l'economia es va esfondrar estrepitosament l'any 2008; i un seguit de crisis polítiques periòdiques continuen desviant l'atenció del Govern de la tasca de què realment s'hauria d'ocupar. Les potències occidentals no deixen de repetir que si la situació es deteriora encara més, l'Estat corre el risc d'esfondrar-se, i aquest esdeveniment podria tenir unes conseqüències catastròfiques no només per als ciutadans pakistanesos, sinó també per als països del seu veïnatge immediat i més enllà. Les veus de l'interior del Pakistan, tot i mirar-se cada cop amb més recel els perills que planen sobre el seu país, són categòriques en considerar que el punt de vista que els arriba de l'exterior és enormement exagerat. Si bé les autoritats pakistaneses reconeixen que el seu país necessita unes quantitats enormes d'ajuda, neguen amb vehemència que el Pakistan estigui a prop del col·lapse.

Aquest article pretén proporcionar una perspectiva general dels reptes econòmics i securitaris a què ha de fer front el Pakistan. Sostenim que, tot i que el Pakistan s'ha tornat cada cop més inestable, l'obsessió que tenen molts forans per destacar els atributs negatius del país és exagerada i contraproduent. Analtzarem primer els aspectes econòmics i després els polítics.

Visió general de l'economia

Actuació des del punt de vista del creixement. Des dels anys seixanta del segle passat, el Pakistan ha experimentat uns índexs mitjans de creixement anual del PIB realment impressionants, a còpia de desenvolupar els estàndards del país. En general, el seu creixement ha estat d'un 5,3% de mitjana. Si bé aquestes xifres no igualen les dels *tigres* de l'Est asiàtic, sí que superen les dels seus veïns i les de molts països en vies de desenvolupament¹. Durant la dècada dels seixanta i la dels vuitanta hi va haver un creixement per sobre de la mitjana, d'un 6,8% i un 6,5% respectivament. Per contrast, durant la dècada dels setanta i la dels noranta hi va haver un creixement econòmic fluix, d'un 4,6% de mitjana. Unes tensions polítiques més grans tant al país com a l'estranger, les proves nuclears de 1998 i les sancions subsegüents, els esforços reformistes intermitents i la dinàmica d'un deute insostenible van caracteritzar la inestabilitat macroeconòmica que va viure el país durant la segona meitat de la dècada dels noranta.

L'octubre del 1999, el Govern civil del primer ministre Nawaz Sharif fou reemplaçat pel Govern militar del general Pervez Musharraf. El creixement romangué fluix fins al 2001-2002. La importància geoestratègica del Pakistan després de l'11-S, enfortida per les reformes que va portar a terme el Govern Musharraf des del 1999, va preparar el terreny a la reestructuració que el Club de París va fer del deute extern del país el desembre del 2001, i al préstec del FMI per reduir la pobresa i facilitar el creixement del gener del 2002. Amb el suport d'un entorn macroeconòmic millorat, una reducció dels dèficits pressupostaris, un deute públic viable, una baixada

important dels tipus d'interès, una inflació relativament baixa i unes reserves exteriors més grans, el creixement econòmic va ser constant.

Fins a mitjan 2007, l'actuació macroeconòmica va ser impressionant. El PIB real del Pakistan va créixer des dels 60.000 milions de dòlars del 2000-2001 fins als 170.000 milions del 2007-2008. Amb un 7%, el creixement real del PIB va ser un dels més alts d'Àsia. Hi va haver una estabilitat relativa dels preus amb una inflació que es va mantenir per sota del 10%. Una inversió directa de l'exterior i una inversió de cartera més grans van finançar l'enfortiment de les reserves; les reserves oficials brutes es van incrementar des dels 2.100 milions de dòlars de l'any 2000 fins als 14.300 milions (3,8 mesos d'importacions) de mitjan 2007. El deute total com a percentatge del PIB va baixar des del 43% de 1999-2000 fins al 30% de 2007-2008.

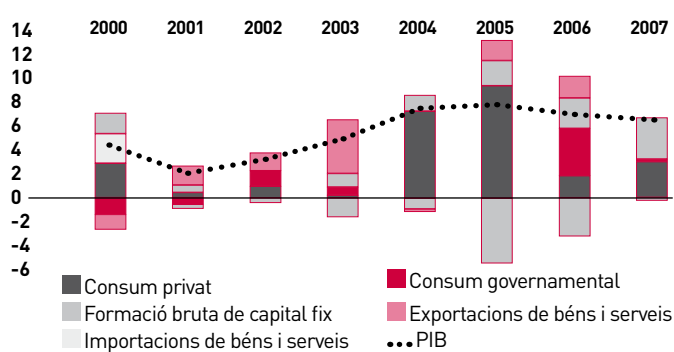
Cal atribuir al Govern el mèrit d'aquest tomb econòmic. El paper dels mercats a l'economia es va ampliar, es va privatitzar un nombre bastant gran d'empreses estatals, es van establir diversos organismes reguladors basats en el mercat i es van prendre un seguit d'iniciatives per tal de reduir el cost de les activitats empresarials al Pakistan. Segons l'FMI, els programes del Pakistan subvencionats amb deute públic durant el període 2000-2004 van ser un èxit gràcies a la fortalesa de la titularitat, particularment la del Govern central. També cal recalcar el paper dels ajuts internacionals en la recuperació del país. De tota manera, malgrat aquestes mesures positives, el creixement va demostrar ser insostenible perquè el Govern s'havia centrat en aconseguir beneficis a curt termini en comptes de posar els fonaments d'una estabilitat a llarg termini.

El Pakistan, per tant, va haver de fer front a un altre revés econòmic. Factors tant interns com externs van contribuir a deteriorar la situació macroeconòmica des del 2007-2008 en endavant. La inacció política per part del nou Govern i un finançament substancial del dèficit fiscal creixent per part del banc central van contribuir a un alentiment del creixement, a una inflació més gran i a un deteriorament considerable de la posició exterior. Un fort creixement de la demanda domèstica, l'augment dels preus dels combustibles i els aliments importats, i una depreciació de la rúpia han contribuït que l'índex de preus al consum creixés fins a un 25% l'octubre del 2008 abans de caure lleugerament a un 21% el gener del 2009. La pujada dels preus d'importació del petroli i un creixement fort i continuat de la demanda agregada han tingut també com a conseqüència un dèficit en el compte corrent extern, i es va passar des d'un excedent a començament de la primera dècada del segle a un dèficit del 8,6% del PIB el 2007-2008. El dèficit fiscal (subvencions a part) s'ha eixamplat igualment fins a un 7,4% del PIB el 2007-2008 després de romandre en uns nivells moderats a començament dels anys 2000. A més a més, els indicadors del mercat financer s'han deteriorat força. L'índex borsari de Karachi, després d'assolir uns nivells rècord a final d'abril del 2008, havia perdut un 40% del seu valor a final d'agost del mateix any.

Així, doncs, què és el que va fallar? No hi ha dubte que, en aparença, l'actuació macroeconòmica del Pakistan entre el 2000 i mitjan 2007 va ser impressionant. Això no obstant, tot i que els índex de creixement eren alts, l'estratègia que se seguia era fràgil i se centrava en els guanys a curt termini. Als ulls dels observadors propers més atents, es van fer palesos, ja des del període inicial, uns quants senyals d'alerta.

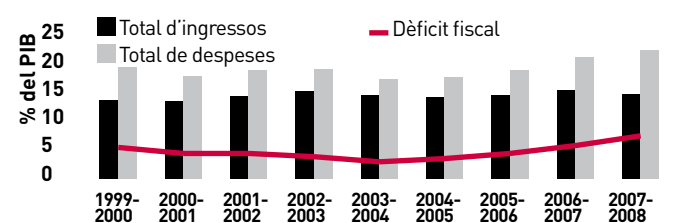
Primerament, el Pla 2005-2010 per al Desenvolupament a Mig Termini del Pakistan preveia que el creixement vindria dels sectors productors de mercaderies de l'agricultura i de la indústria. En canvi, va ser el sector dels serveis, incloent-hi el comerç, el transport, les comunicacions i les finances (especialment el finançament del consum), com també els serveis privats i governamentals, el que va contribuir amb més d'un 50% al creixement global. Un defecte important d'aquest model de creixement va ser la manca de creació d'ocupació².

Figura 1. PIB real per categoria de despesa i contribució al creixement (punts percentuals)

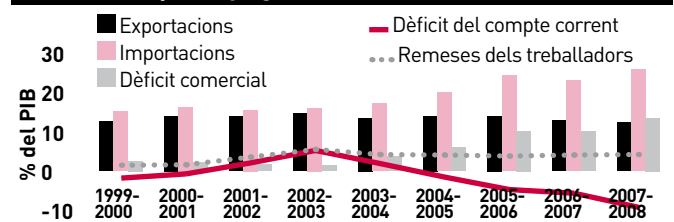
Font: Felipe and Lim (2008) Càlculs realitzats a partir de la base de dades publicada en els *Key Indicators 2007* (ADB 2007)

Figura 2. Tendències en gestió fiscal

Font: *Statistical Supplement of Economic Survey 2007-2008*

Figura 3. Tendències en els components de la balança de pagaments

Font: *Statistical Supplement of Economic Survey 2007-2008*

En segon lloc, la contribució del consum i la inversió en el creixement global va créixer a costa de les exportacions. Les exportacions van contribuir considerablement al creixement del PIB durant el període 2001-2003, però van tornar a baixar durant el període 2004-2007 (Figura 1). Durant aquest darrer període, tant el consum privat com el governamental, com també la formació bruta de capital fix es van convertir en els principals motors del creixement. La transformació és atribuïble a l'increment de les trameses dels treballadors (des de 983 milions de dòlars el 1999-2000 fins als 6.500 milions el 2007-2008), a la inversió estrangera, i també a la política de relançament econòmic (*pump-priming* o encebament de la bomba) esperonada pel crèdit barat. El canvi resultant en els motors es va veure obstaculitzat per la limitació de recursos, ja que la capacitat productiva de l'economia no va augmentar. A més, la manca d'aigua i energia suficients va ser un repte cada cop més gran.

En tercer lloc, els dèficits en els comptes privat, fiscal i exterior es van deteriorar durant el període de creixement 2004-2007. Mentre que els comptes corrents privat, fiscal i exterior van tenir excedents o dèficits inferiors en el període de reforma anterior, tots tres comptes van patir un deteriorament durant aquest període.

– L'estalvi privat ja no va poder seguir el ritme de creixement de la inversió privada. Unes despeses governamentals més grans, acompanyades d'una major confiança comercial, van envair el sector privat. Com a resultat, els coeficients d'inversió van ser superiors a l'estalvi.

– A més, la balança fiscal es va anar deteriorant a mesura que augmentava la despesa governamental (que en part alimentava l'alt creixement), però els esforços de recaptació tributària es van estancar (Figura 2). El 2007-2008, el dèficit fiscal va créixer fins a un 7,4% del PIB i els beneficis de la dècada anterior es van fondre. Els excessos en les despeses que es van fer abans de les eleccions, les subvencions relacionades amb el sector energètic i les disruptcions en la recaptació tributària van ser els principals responsables del dèficit. D'altra banda, l'increment de les despeses durant el període 2006-2008 es va deure en gran part a l'increment de les despeses corrents. Les despeses del desenvolupament, de fet, van patir una davallada.

– D'altra banda, mentre que les importacions van augmentar a causa de l'alt creixement, les exportacions i els ingressos nets de l'exterior van minvar i van provocar un dèficit considerable del compte corrent extern (fins a un 8,6% del PIB durant el període 2007-2008). El dèficit comercial va empitjorar força des del 2004-2005 en endavant (Figura 3). La literatura econòmica ha posat en relleu que la pobra actuació de les exportacions ha estat la raó clau al darrere del floriment del comerç i dels dèficits del compte corrent, particularment durant els anys en què va créixer més. Durant el període 2006-2007, el creixement de les exportacions va caure per sota del 5%. El 2007, els principals productes de l'exportació, que constitueixen el 53% del total de les exportacions del Pakistan, van experimentar un creixement negatiu. La manca de sofisticació de les exportacions, amb una concentració substancial en la gamma baixa dels productes tèxtils i les peces

de vestir, està versemblantment al darrere de la fluixa actuació exportadora del país. El compte corrent, en realitat, es va salvar d'empitjorar gràcies a les transferències corrents i a les remeses de l'estranger.

En quart lloc, el finançament exterior s'ha tornat excessiu i perillosament dependent. El percentatge d'inversió total finançat amb recursos externs ha crescut des d'un 4,2% el 2000-2001 fins a un 38% el 2007-2008. La proporció de la Inversió Estrangera Directa (IED) en recursos externs ha minvat des d'un 57% el 2000-2001 fins a un 27,5% el 2007-2008. La confiança en els préstecs ha crescut substancialment. El 2007-2008, les fonts externes i domèstiques van contribuir aproximadament el mateix en el finançament del dèficit. De tota manera, es calcula que el 2008-2009 aproximadament un 90% del dèficit serà finançat mitjançant fonts externes. Com que el compte de capital exterior és molt volàtil, aquesta dependència planteja un repte important.

Els elevats coeficients de creixement del Pakistan entre el 2000 i mitjan 2007 van ser, fet i fet, el resultat d'un model de creixement centrat en aconseguir un alt creixement a curt termini

Els elevats coeficients de creixement del Pakistan entre el 2000 i mitjan 2007 van ser, fet i fet, el resultat d'un model de creixement centrat en aconseguir un alt creixement a curt termini. L'aflluència de capitals, l'augment de les remeses dels treballadors, i la política del Govern de *pump-priming*³ van donar com a resultat uns alts índexs de creixement. De tota manera, la capacitat productiva de l'economia no va experimentar un increment comparable. A més a més, un esforç tributari insuficient va donar lloc a uns dèficits fiscals molt elevats i l'economia es va veure aclaparada per una balança per compte corrent molt deteriorada.

El dilema de la seguretat

La caiguda de l'economia del Pakistan durant els dos darrers anys ha anat acompanyada d'un clima polític cada cop més difícil de controlar i d'una preocupació creixent per la seguretat, tant interna com externa.

El president Musharraf va gaudir d'un període relativament llarg d'estabilitat política al començament de la seva estada al poder. A final del 2006, però, el carreró sense sortida de la impopular guerra de l'Afganistan i l'inici, el 2003, de les

operacions militars a les àrees tribals del Pakistan van provocar un descontentament cada cop més accentuat, amb els analistes i diversos grups de la societat civil qüestionant cada cop més les raons de la implicació del règim en la guerra contra el terror.

Des d'abril a juliol del 2007, el Govern va estar ficat en un enfrontament amb un grup de clergues sortits del famós seminari de la Mesquita Roja d'Islamabad, les demandes dels quals tenien com a objectiu la imposició de la xària (lleï islàmica) al país. L'embolic es va acabar el juliol del 2007 quan soldats de l'Exèrcit van assaltar la mesquita –una operació que va provocar entre 100 i 1.000 víctimes civils, segons diverses fonts. El setge de la Mesquita Roja va desencadenar una violenta reacció dels extremistes arreu del país, amb una recuada notable dels atacs terroristes, principalment atemptats suïcides, des de final del 2007.

A més dels actes terroristes amb un objectiu concret, a final del 2007 i durant el 2008 es van produir molts més enfrontaments entre els militants extremistes i l'Exèrcit pakistanès. Els enfrontaments van tenir lloc principalment a les Àrees Tribals sota Administració Federal (FATA), tocant a l'Afganistan, a la part meridional de la Província Fronterera del Nord-Oest (NWFP), i a la vall del Swat, i s'hi van veure implicats un bon nombre d'actors. Entre aquests, els membres de la recentment formada Tehrik-e-Taliban Pakistan (TTP), una àmplia coalició de grups que segueixen el model dels talibans i el principal objectiu dels quals és donar suport als grups afganesos que volen fer fora de l'Afganistan les forces de l'OTAN; el Tehrik-e-Nifaz-e-Shariat-e-Mohammadi (TNSM), la principal demanda del qual és l'aplicació de la xària a la divisió de Malakand, formada pels antics estats principescs de Swat, Chitral i Dir, entre d'altres; i un cert nombre de petits grups escindits que patrocinen el conflicte sectari, el radicalisme i, en molts casos, l'activitat criminal. No disposem d'estimacions fiables del nombre de baixes provocades pels enfrontaments entre l'Exèrcit i els grups de militants, però no hi ha dubte que es compten per milers.

És el Pakistan un Estat fallit?

Un gabinet d'estudis estratègics de Washington, el *think tank* The Fund For Peace (FFP), elabora anualment un Índex d'Estats Fallits (IEF), que classifica els països sobre la base de dotze indicadors, que es divideixen en tres categories: social, econòmica i política, a les quals assignen valors segons uns criteris subjectius. L'IEF del 2008 classifica el Pakistan en novè lloc. Dels deu primers països de l'Índex, només el Pakistan, l'Iraq i l'Afganistan es troben fora de l'Àfrica. El Pakistan obté molt males puntuacions en tots els indicadors polítics, i també en alguns dels indicadors socials (particularment en l'indicador sobre els greuges de grup).

És interessant seguir la pista dels llocs que ha ocupat el Pakistan en l'índex al llarg del temps. El 2005, el primer any que es va publicar, el Pakistan fou classificat en un lloc relativament respectable, el 34; això el situava entre els països *moderats*. El 2006, la situació del país s'havia deteriorat molt, i ocupava el novè lloc, no sobre la base de cap canvi estructural, sinó a causa

de les externalitats negatives del devastador terratrèmol d'octubre del 2005, que va desplaçar milions de persones al nord i al nord-oest del Pakistan (això va tenir com a resultat un important deteriorament en el rànquing de l'indicador número 2, sobre moviments massius de refugiats i desplaçats); i que es van afegir a les pressions demogràfiques i als desplaçaments interns (factors que, una altra vegada, van determinar que el país ocupés una posició molt baixa en el rànquing dels indicadors socials). Però sembla que el terratrèmol va servir per centrar l'atenció sobre l'agudització de les discòrdies internes al Pakistan i sobre el deteriorament de la situació des del punt de vista de la seguretat, i el rànquing del país en la categoria dels indicadors polítics també va començar a empitjorar. Després d'una lleugera millora en el rànquing del 2007, quan el Pakistan va ocupar el lloc 12è (sobretot a causa de l'esvaïment de les pressions demogràfiques i socials relacionades amb el terratrèmol), el darrer rànquing, com ja hem esmentat abans, col·loca novament el Pakistan en

La caiguda de l'economia del Pakistan durant els dos darrers anys ha anat acompanyada d'un clima polític cada cop més difícil de controlar i d'una preocupació creixent per la seguretat

un dels deu primers llocs de la llista d'estats fallits, o dels estats considerats inestables.

Fins a quin punt és realista aquesta valoració de la viabilitat del Pakistan com a Estat-nació?

La puntuació del Pakistan en els indicadors econòmics de l'IEF roman al nivell de la majoria dels països en vies de desenvolupament. Això està d'acord amb el detall de l'anàlisi econòmica que hem presentat anteriorment, en què l'actuació oscil·lant del país al llarg dels anys no és diferent, de fet és millor, que la majoria de països en vies de desenvolupament. La caiguda actual, bé que preocupant, no indica un declivi tan irrevocable com per portar el país a la *fallida*. De tota manera, és en les puntuacions socials i polítiques on l'IEF descriu el Pakistan entre els pitjors països del món.

Analitzem per torn els indicadors socials i polítics. En el front social, no hi ha dubte que el Pakistan, comparat amb altres països de la regió, no obté uns resultats gaire bons en indicadors com els índexs de mortalitat materna i infantil, el creixement de

la població o els nivells d'alfabetització i d'escolarització. De tota manera, aquests són temes que s'arrossegueu des de fa temps, i el dèficit del Pakistan en aquest sentit data almenys de la dècada dels seixanta del segle XX, quan els responsables de l'economia del país van optar per la inversió pública directa en els projectes de gestació breu i rendiment alt capaços de potenciar els índexs de creixement a curt termini. Però per molt equivocada que fos aquesta política, que certament ho era, el seu efecte més probable a llarg termini no va ser la inestabilitat, sinó la possibilitat d'experimentar unes ratxes de creixement seguides d'unes fortes davallades, com s'ha pogut comprovar durant les tres o quatre últimes dècades. L'IEF dóna una puntuació molt baixa al Pakistan a causa de la presència d'una quantitat considerable de refugiats procedents de l'Afganistan, i de l'increment en el nombre de persones internament desplaçades en el país. Si bé la presència dels refugiats és un tema de fa temps, el de les persones desplaçades incrementa la tensió existent sobre els serveis socials, i per això es mereix una puntuació baixa. D'una manera més discutible, el Pakistan també obté una puntuació baixa pel que fa a la migració neta, i les persones de l'IEF que atorguen les puntuacions sostenen que el país té un nivell molt elevat de "fuga de persones". De tota manera, la puntuació no aconsegueix reflectir que l'emigració és una arma de doble tall. La fuga de cervells pot tenir com a conseqüència una greu escassetat d'habilitats a curt termini en sectors clau (tot i que no hi ha proves que això sigui el que passa al Pakistan, senzillament perquè les oportunitats d'emigració cap a l'exterior que tenen els pakistanesos continuen sent limitades), però els efectes a llarg termini de disposar d'una força de treball educada i capacitada incrustada en unes economies més dinàmiques poden ser positius, com ho demostra el flux de capital i habilitats que aporten els expatriats xinesos i indis als seus països d'origen.

De tota manera, l'estatus d'Estat fallit o inestable que té el Pakistan es basa sobretot en els indicadors polítics, amb un deteriorament en cinc dels sis indicadors d'aquesta categoria.

L'IEF tendeix a agrupar els problemes polítics i de seguretat. Però a nosaltres ens sembla que és més instructiu separar aquests dos àmbits. En el front de la seguretat (on intervenen actors armats no estatals), les agències estatals, particularment l'Exèrcit pakistanès, estan ficades en un conflicte amb elements que desafien l'autoritat de l'Estat, i que representen una amenaça, no solament per al Govern, sinó per a l'Estat mateix. L'Estat pakistanès ha adoptat diversos enfocaments en aquest conflicte que encara continua. A les FATA, on l'Estat és desafiat per uns grups que possiblement tenen vincles amb la insurgència afganesa i on gairebé amb tota seguretat elements estrangers han penetrat en els grups pakistanesos, l'enfocament estatal ha estat més militarista. Si bé de tant en tant s'han iniciat negociacions, aquestes han tingut gairebé sempre el suport de l'acció militar. A més a més, dos governs pakistanesos successius han permès als Estats Units dur a terme atacs a la regió, malgrat les fortes crítiques que aquests atacs han provocat en el país, i malgrat el fet que l'Exèrcit pakistanès ha expressat les seves reserves sobre l'eficàcia dels atacs. En aquest sentit, en el conflicte de les FATA l'Estat ha

fet un esforç concertat per recuperar el control i, segons les últimes informacions, pot haver començat a tenir èxit.

A la divisió de Malakand, on els militants han demanat l'aplicació de la xària, tot i que ho han fet mitjançant una insurgència sostinguda i molt cruenta, l'Estat ha respost amb un enfocament més matisat, i finalment ha accedit d'una manera general a les seves demandes, en un intent de desactivar la insurgència i de separar el moviment autòcton dels possibles elements estrangers amb uns objectius de més abast. Si bé els mèrits i els demèrits d'aquesta política estan certament oberts a debat, aquesta resposta, que per a alguns és molt discutible, no reflecteix cap desgavell. Bona part del debat sobre els estats fallits s'emmarca en el context de la definició clàssica de Weber de l'Estat com el que manté amb èxit el monopoli en l'ús legítim de la força. Així, doncs, hom pot definir un Estat fallit com aquell en què

Indicadors de l'Índex d'Estats Fallits

Indicadors socials
Intensificació de les pressions demogràfiques
Moviments massius de refugiats o de persones internament desplaçades que provoquen emergències humanitàries complexes
Llegat de greuges de grups que busquen venjança o paranoia de grup
Fugida crònica i sostinguda de persones
Indicadors econòmics
Desenvolupament econòmic desigual entre els diferents grups socials
Declivi econòmic agut i/o sever
Indicadors polítics
Criminalització i/o deslegitimació de l'Estat
Deteriorament progressiu dels serveis públics
Suspensió o aplicació arbitrària de la llei i violació generalitzada dels drets humans
Existència d'un aparell de seguretat que actua com "un Estat dins de l'Estat"
Ascens d'unes elits faccionades
Intervenció d'altres estats o d'actors polítics externs

aquest monopoli comença a desfilarse. Si bé no hi ha cap dubte que aquest monopoli ja s'ha desfilat en algunes parts del Pakistan, particularment a la divisió de Malakand, és important tenir en compte que Weber va formular la seva definició acompanyant-la d'unes quantes reserves importants i reconeixent que en un Estat-nació poden existir sistemes alternatius d'administració de justícia i seguretat sempre que la seva autoritat derivi en darrera instància de l'Estat. En la mesura en què la Constitució del Pakistan permet sistemes diferencials de governança, la imposició d'un sistema diferencial de justícia a Malakand no representa necessàriament un replegament de l'Estat⁴. Cal, naturalment, veure si els canvis judicials proposats continuaran funcionant sota l'àmbit de l'autoritat de l'Estat, o si un grup polític particular exercirà una influència indeguda en el nou sistema. Si es produeix això últim, la legitimitat de l'Estat es veurà certament erosionada. És, però, massa aviat encara per pronunciar-se d'una manera definitiva sobre aquest tema.

Avançant una mica més pel que fa a la separació entre els conflictes relacionats amb la seguretat i els conflictes polítics (els que no impliquen cap grup armat, sinó els partits polítics o la societat civil), una anàlisi de la inestabilitat política al Pakistan mostra que el conflicte polític continua expressant-se en termes estrictament legals i constitucionals. Això no té res a veure amb un repte a l'autoritat de l'Estat, sinó amb el funcionament de l'aparell de l'Estat, i en aquest sentit reflecteix, de moment, una confiança duradora en les institucions estatals per si mateixes. No hi ha dubte que l'actual inestabilitat política i els intents, per part de diversos governs, de minar la independència de la judicatura, la incapacitat de l'Estat de millorar els serveis públics, i la violació sistèmica dels drets humans constitueixen altres tantes amenaces a les perspectives de desenvolupament a llarg termini del país, i també a la seguretat humana dels seus ciutadans en general. Però aquests són uns indicadors que apunten a un Estat amb una actuació pobra, més que no pas a un Estat fallit, i probablement són aplicables a un munt de països en vies de desenvolupament. A més, la resistència que ha mostrat la societat civil pakistanesa a l'hora de defensar la independència dels jutges, dels mitjans de comunicació i l'activisme social en general, dona testimoni de la força, no de la feblesa, del sistema polític.

Conclusió

L'expressió "Estat fallit" és una mica tendenciosa, i cal entendre-la i utilitzar-la amb cautela. Els que preparen l'Índex reconeixen que l'IEF es basa essencialment en uns rànquings subjectius, que al seu torn es basen en els informes dels noticiaris i els articles periodístics. No obstant això, la classificació té, potencialment, greus implicacions geopolítiques i econòmiques, i pot influir no solament en les ajudes i en les entrades de capital en un país, sinó també en els vincles diplomàtics i en els intercanvis *tous* amb la comunitat internacional mitjançant les fires de mostres, els esdeveniments culturals i el turisme, entre altres coses. En aquest sentit, el rànquing ha de ser examinat en el context de l'escenari econòmic, securitari i polític a què ens hem referit més amunt. Si no ho féssim així, podria tenir un impacte contraproduent en les perspectives d'un canvi en el país que està en discussió. En essència, si bé el món s'esforça desesperadament a *salvar* el Pakistan, els punts de vista clarament exagerats que té dels problemes a què ha de fer front el país fan que aquesta tasca sigui encara més difícil. Aquest és exactament el dilema en què es troben les potències occidentals, que estan treballant per millorar el Pakistan i simultàniament fan que aquesta feina sigui molt més àrdua quan reforcen la mala imatge del Pakistan, que ja és prou dolenta per si mateixa.

No hi ha dubte que els dos darrers anys el Pakistan ha estat sacsejat per una sèrie de crisis polítiques i de seguretat, i que algunes de les seves estructures estatals i per a la provisió de serveis s'han vist considerablement afeblides. De tota manera, és més greu la imatge del Pakistan que la realitat sobre el terreny. El perill, però, és que el món no sigui capaç de distingir aquestes dues coses, i que el dèficit d'imatge exacerbi el declivi *real*. El Pakistan necessita un reforç positiu, i no un de negatiu. ●

Notes

1. Pel que fa al PIB per càpita, aquest va créixer, entre el 1960 i el 2005, una mitjana anual d'un 2,6%, mentre que la mitjana dels països en vies de desenvolupament va ser d'un 1,3%, i la dels països de l'Àsia Oriental i el Pacífic d'un 4,5%.
2. Tot i que l'índex d'atur va baixar des d'un 7,8% el 1999-2000 fins a un 5,3% el 2006-2007, aquesta disminució oculta el fet que la subocupació és considerablement alta, i que una proporció cada cop més gran de persones ocupades s'inclouen en la categoria de "treballadors domèstics no remunerats".
3. Nota de l'ed.: Terme que fa referència a l'acció governamental per estimular l'economia, especialment en períodes de recessió, com la despesa de diners en el sector comercial, la retallada d'impostos, o la reducció dels tipus d'interès. Font: www.investopedia.com
4. Vegeu l'apartat XII, capítol 3, sobre les Àrees Tribals, de la Constitució del Pakistan de 1973. L'article 247 permet al governador d'una Àrea Tribal d'Administració Provincial (PATA), que inclou els antics estats principescos de la divisió de Malakand, formular regulacions especials per a la àrea.

Referències bibliogràfiques

- BANC ESTATAL DE PAKISTAN.** *Annual Report 2007-2008 Volume I.* Karachi, 2008.
- BANC MUNDIAL.** *Pakistan Growth and Export Competitiveness.* Report No. 35499-PK. Poverty Reduction and Economic Management Unit. South Asia Region. 2006.
- FELIPE, Jesús i LIM, Joseph.** "An Analysis of Pakistan's Macroeconomic Situation and Prospects". ADB Economics Working Paper Series No. 136. Banc Asiàtic de Desenvolupament, 2008.
- FMI.** *Pakistan: Request for Stand-By Arrangement – Staff Report; Staff Supplement; Press Release on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Pakistan.* IMF Country Report No. 08/364. Washington, D.C., 2008.
- MINISTERI DE FINANCES.** *Statistical Supplement of Economic Survey 2007-2008.* Government of Pakistan. Islamabad, 2007.

DCIDOB 109.

PAKISTAN, A LA RECERCA D'UNA IDENTITAT.

Estructures socials al Pakistan. Impacte sobre la reducció de la pobresa.

Emma Hooper

Estructures socials al Pakistan

Impacte sobre la reducció de la pobresa

Emma Hooper Consultora sobre Pobresa i Desenvolupament Social del Banc Mundial, del Banc Asiàtic de Desenvolupament i del Departament Britànic per al Desenvolupament Internacional; professora adjunta a l'Escola d'Alta Direcció i Administració (EADA)

Malgrat haver aconseguit uns índexs de creixement econòmic importants (una mitjana d'un 7% anual) durant el període 2003-2007, el Pakistan continua havent de fer front a un nombre considerable de reptes a l'hora de tractar amb èxit la reducció de la pobresa. Els nivells actuals de pobresa es consideren polèmics, discutibles i no utilitzen les mateixes variables de mesurament. Les xifres sobre el percentatge de la població que viu dins del radi d'acció de la pobresa van des del 23% (estimacions del Govern del Pakistan l'any 2008) i el 25-26% (del Banc Mundial), fins al 74% (estimacions de les ONG internacionals sobre el nombre de persones que viuen amb menys de dos dòlars al dia). I és molt probable que aquestes xifres hagin empitjorat des de començament del 2008, a causa d'una inflació d'un 25% aproximadament, entre altres factors que afecten els pobres d'una manera desproporcionada.

Aquest article sosté que fins que no es prenguin en consideració les barreres estructurals que s'oposen a la sortida de la pobresa relatives a uns sistemes socials omnipresents i profundament arrelats, a unes institucions formals i informals, el creixement econòmic per si sol –tot i ser necessari– no serà suficient per aconseguir una reducció substancial de la pobresa.

La paradoxa d'un creixement sense desenvolupament

Hi ha una preocupació cada cop més gran pel lent progrés del Pakistan a l'hora de tractar els aspectes de la pobresa no relacionats amb la renda. L'Informe 2007-2008 sobre Desenvolupament Humà del PNUD classifica el Pakistan en el lloc

77 d'un total de 108 països pel que fa a l'índex de pobresa humana¹. Els motius d'aquesta preocupació estan relacionats amb les necessitats del desenvolupament econòmic, però també amb altres qüestions relatives a l'estabilitat social, i amb la consecució d'un progrés més gran en la creació d'unes institucions formals i informals més igualitàries i democràtiques en un país que afronta reptes externs a la seva estabilitat i que, a escala mundial, té una importància estratègica i geopolítica considerable.

Històricament, l'assignació de recursos als sectors socials (sanitat, educació) que contribueixen a la construcció de capital social i, d'una manera més general, a les intervencions per al desenvolupament social han rebut d'una manera continuada una prioritat molt baixa en els successius pressupostos governamentals del Pakistan. Les despeses de defensa, en canvi, juntament amb el paper de l'Exèrcit en l'economia del país, continuen sent molt importants². Aquesta pauta de baixes inversions, juntament amb la persistència de pautes de desigualtat entre diferents localitats, classes, grups socials i, el que és més important, gèneres, té com a conseqüència uns baixos nivells d'èxit pel que fa al desenvolupament social i també a la consecució d'una societat econòmicament més estable i socialment més equitativa.

La desigualtat social, per tant, és un dels motors de l'endarreriment social general, i de la "bretxa social" en els resultats del desenvolupament (com les bretxes que separen els rics dels pobres, en els nivells d'alfabetització, en l'educació i en l'accés a l'assistència sanitària). D'una manera no gens sorprenent, tant al Pakistan com en altres països en desenvolupament, els baixos nivells de capital humà (particularment pel que fa als nivells de qualificació professional i assoliment educatiu), te-

nen una correlació molt gran amb la pobresa —que, al seu torn, és una de les causes determinants més importants de l'escassa base de recursos humans que té el país.

Al Pakistan, la desigualtat entre les àrees rurals i urbanes, i entre províncies i a l'interior de cada província, continua sent considerable i està profundament arrelada. Tanmateix, i de manera sorprenent, també és possible trobar una gran desigualtat entre pobles geogràficament molt propers l'un de l'altre. També hi ha proves de camp que apunten a l'existència de desigualtats pel que fa al desenvolupament social de diferents grups socials i per damunt de la línia divisòria de classe (Mohmand i Gazdar, 2006). Què hi ha al darrere d'aquesta experiència aparentment paradoxal de la desigualtat?

Les intervencions per al desenvolupament com a patronatge

Un dels motius és que una de les característiques de la provisió de serveis públics al llarg del temps al Pakistan ha estat que els serveis anaven adreçats a uns objectius específics (a unes circumscripcions electorals o a uns llocs determinats) a costa d'una provisió universal. Alguns analistes consideren que aquesta concentració pel que fa a l'assignació de recursos ha estat tendenciosa i els ha desviat dels sectors socials, i que això ha tingut un fort impacte en la perpetuació de les relacions de clientelisme. Tot i que no disposem de proves empíriques rigoroses sobre aquest tema, els abundants estudis descriptius actualment disponibles mostren que els polítics pakistanesos han tendit a utilitzar els serveis públics com una forma de *moneda* per comprar suports polítics i per consolidar faccions polítiques —perpetuant d'aquesta manera les relacions clientelars de dependència entre els poderosos i els pobres, i refermant encara més les estructures de poder imperants (Gazdar, 2008).

Exclusió social

Una segona explicació la podem trobar a partir de l'ús d'un important marc estructural per entendre i analitzar les estructures de poder: l'exclusió social. El concepte d'exclusió social deriva del pensament social francès i d'un interès per les relacions entre els membres de la societat i l'Estat-nació. El terme el va popularitzar René Lenoir (1974) en el context d'una explicació sobre com *les exclus* havien estat deixats de banda en el contracte social de la França republicana. No obstant això, el polítòleg Robert Goodin considera que la ciutadania és una lent més útil que la de l'exclusió social a través de la qual es pot mirar els processos de capacitació, accés als recursos i presa de decisions que es donen en la societat (Goodin, 1996)³. Més endavant analitzarem el fenomen de l'exclusió des de la perspectiva de l'empoderament en relació amb tres dominis de canvi en el grau d'accés als actius, els drets i les capacitacions, i combinant els punts de vista de l'exclusió i la ciutadania.

L'exclusió social es fa palesa mitjançant l'exclusió activa i de base identitària de la participació plena de determinats grups en el que ha estat identificat com els tres “àmbits de canvi” més fonamentals: accés als mitjans de subsistència, als actius, als serveis (com l'educació, l'assistència sanitària, l'aigua potable) i a les oportunitats econòmiques; participació en la vida política, accés a la justícia, veu, influència, l'ús d'un *organisme* per tal de negociar millores en les seves vides; i les “regles del joc” per mitjà de les quals els socialment exclosos, i particularment els pobres i els més vulnerables entre ells, no poden influir en les institucions formals i informals que afecten la seva habilitat per millorar o per transformar actius en rendes i altres millores vitals (Bennett, 2003). És especialment en aquest darrer àmbit de canvi on té lloc —o no té lloc— l'exclusió social, com a conseqüència de l'empoderament en els dos primers àmbits.

L'exclusió social, per tant, socava el manteniment del creixement econòmic incapacitant determinats segments de la població per accedir als seus beneficis, i alhora dificulta els esforços encaminats a la reducció de la pobresa, ja que molts dels pobres crònics provenen de grups socialment exclosos als quals se'ls impedeix sortir de la pobresa de moltes maneres, simplement en virtut de qui són. Utilitzar el concepte d'exclu-

La desigualtat social és un dels motors de l'endarreriment social general i de la “bretxa social” en els resultats del desenvolupament

sió social com a eina analítica ens pot ajudar a explicar per què determinats grups particulars continuen sent pobres, i què cal fer per tractar la seva pobresa, mitjançant l'ús d'una dinàmica activa, més que no pas a partir del procés passiu i anònim d'empobriment i marginació.

L'exclusió social és alhora de naturalesa causal i relacional, i està incrustada en les institucions formals o informals d'una societat. Per tal de tractar-la efectivament, per tant, cal també tractar els desequilibris existents en les estructures de les relacions de poder que imperen en la llar, en la comunitat i dins de les institucions. El procés de tenir sistemàticament en compte els contextos socials, les institucions i les relacions socials com a impulsors de les intervencions per al desenvolupament a favor dels pobres és un component clau a l'hora d'abordar les barreres, tant les relacionades amb els ingressos com les que no ho estan, per tal de sortir de la pobresa i aconseguir un entorn socioeconòmic més estable.

Les bases de l'exclusió social al Pakistan

L'exclusió social està molt arrelada en l'experiència social, econòmica i política del Pakistan. La seva escala i el seu abast es defineixen per la naturalesa elitista de l'Estat, el sector privat i la societat civil. Les institucions jeràrquiques i feudals que caracteritzen l'Estat se juxtaposen inherentment a un sistema més democràtic –tot i les recents eleccions democràtiques del 2008– en el qual hi ha “un camp de joc més ben anivellat per a tothom”, per utilitzar una metàfora provinent del criquet, i en el qual pot tenir lloc una competició (més) justa que comenci a substituir els sistemes de clientelisme.

L'exclusió està, doncs, estretament relacionada amb la manca de poder, i, en el cas del Pakistan, és clarament de tipus identitari. Es basa en les diferències de classe; de *biraderi* (xarxa de parentiu); de casta (que no és el mateix que en el sistema hindú de castes, tot i que comparteixen moltes de les seves característiques); d'origen ètnic; de grup ocupacional hereditari (de baix estatus); d'edat i de posició en el cicle vital; de religió (sobre la base de la pertinença a una minoria religiosa com l'hinduisme o el cristianisme, o també sobre la base de la diversitat respecte del corrent principal en les creences religioses –pel fet de ser un musulmà ahmadi, o en manifestacions de sectarisme sunnita-xiïta); de discapacitat; i de gènere (Hooper i Hamid, 2003).

Conseqüències de l'exclusió social al Pakistan

A més de la manca de poder, entre les conseqüències de ser socialment exclòs s'hi compten el bloqueig d'oportunitats i la manca d'accés. Impedeix, per tant, de moltes maneres, que la gent pugui sortir de la pobresa. En el context pakistanès, això inclou: una limitació de la capacitat de participar en la vida política, l'educació, la feina, l'assistència sanitària i l'accés a la justícia; la incapacitat d'exercir els drets humans i altres drets; la incapacitat de participar en xarxes comunitàries, per raons d'estatus i a causa de la poca disposició de recursos per establir intercanvis socials recíprocs, amb el corresponent impacte negatiu que això té a l'hora de construir capital social; estigma social; l'exclusió de les dones, inclosa la rígida segregació per gèneres basada en la ideologia del *pardah*⁴, i en les rígides definicions del que són les esferes pública i privada; l'exclusió dels immigrants rurals i dels refugiats, de la societat en el sentit més ample i de l'esfera pública, sobre la base del seu origen ètnic i de la seva identitat social⁵; casta, com un concepte socialment construït per a l'exclusió, i *biraderi*, com una font important de clientelisme del poder/manca de poder⁶; i por, violència periòdica i vulnerabilitat, experimentades sobretot pels més pobres, per les minories religioses, les castes inferiors i les dones –sense distinció de classe en el cas de les dones.

L'abast de l'exclusió social

Les estructures de poder tradicionals continuen sent una de les influències més omnipresents al Pakistan, i el seu poder arriba a capes molt profundes, tant en les economies urbanes com en el Govern, i sense respectar fronteres de gènere, classe, casta i riquesa.

De totes maneres, les dimensions i la diversitat del Pakistan suposen que hi hagi diferències molt importants entre comunitats i entre províncies, i també a l'interior de cada comunitat i de cada província, en la forma en què s'hi fa palesa l'exclusió social. Malauradament, greus limitacions en les dades disponibles fan que sigui difícil quantificar el nombre real de persones que pertanyen a les diferents categories d'exclusos socials arreu del país. Aquestes limitacions tenen com a conseqüència que l'anàlisi quantitativa sistemàtica dels grups socialment exclusos s'hagi vist confinada a les persones excloses per raons de gènere. Entre els problemes relacionats amb les dades hi ha manca de dades recollides de manera coherent sobre els diferents grups socialment exclusos; dades sobre els diferents grups socialment exclusos recollides en diferents conjunts de dades, cosa que fa molt difícil les comparacions i l'anàlisi de les tendències; i manca d'anàlisis sistemàtiques segons el tipus de grup socialment exclòs en els informes sobre el desenvolupament.

Pel que fa a l'estimació de l'abast de l'exclusió social, les dades quantitatives disponibles indiquen, a grans trets, que un 4% aproximadament de la població pateix exclusió sobre la base del seu estatus religiós minoritari (és a dir, pel fet de no ser musulmans). Fins a un 40%, aproximadament, pateixen una exclusió per qüestions lingüístiques. Els grups exclusos sobre la base de l'ocupació, o de la manca d'accés a la terra, representen aproximadament el 46% de la població. Els membres de les *biraderis* de baix estatus constitueixen un 16% dels exclusos; i els discapacitats, un 2,5%. Tenint en compte l'encavalcament de categories, es pot concloure que fins a un 40-50% de la població està socialment exclosa. Un altre indicatiu de l'abast de l'exclusió i la marginació sobre la base del (baix) estatus ocupacional és que un 16% de la població el formen parcers, treballadors agrícoles i persones que treballen en els sectors de la mineria, la indústria manufacturera i la construcció.

L'evidència procedent del treball de camp sobre l'exclusió social realitzat el 2006 indica que, en totes les estructures socials observades, un tret comú identificat és que, dins de cada poble i de cada grup (tant dels dominants com dels socialment exclusos), les dones en general estan molt més excloses que els homes del mateix grup (Mohmand i Gazdar, 2006). Pel que fa a serveis com la sanitat i l'educació, el treball de camp mostra que l'accés de les dones a l'assistència sanitària depèn de la disponibilitat d'un membre masculí de la família que vulgui acompanyar-la, i el seu accés a l'educació de qualitat és molt pitjor que el dels homes en gairebé tots els pobles estudiats. Fins i tot l'accés als drets relatius a la sanitat reproductora, com l'atenció obstètrica i ginecològica, es fa habitualment mitjançant la intervenció dels membres masculins de la família, a causa de les normes relatives a l'estatus dependent i desigual de les dones, i a les normes sobre la seva reclusió, que impedeixen o limiten la participació directa de les dones en la vida pública

Mobilitat social i estructures de poder

Les estructures socials existents que regeixen la vida rural del Pakistan produeixen certes privacions que porten a la creació i al manteniment de l'exclusió social que, com hem mostrat, està estretament relacionada amb la desigualtat social. En qualsevol cas, però, al Pakistan, la mobilitat individual o familiar està íntimament relacionada amb la identitat grupal. L'exclusió de base identitària afecta els tres "àmbits de canvi", i especialment els dos primers (l'accés als actius i els recursos; i la *veu* i l'organisme de representació), que estan relacionats amb l'empoderament.

Un aspecte important a l'hora de generar la sensació que es participa en el futur és la possibilitat de la mobilitat social ascendent. Al Pakistan, és la pertinença als grups de parentiu en particular el que actua com a dimensió crítica de la identitat, de l'acció col·lectiva i de la mobilitat social. Com destaquen Mohmand i Gazdar, el fet de disposar de xarxes socials i construir capital social són dos elements fonamentals per a la mobilitat econòmica en un context en què l'individu i el grup estan estretament relacionats. Ni un individu ni una família poden realment moure's sense anar acompanyats d'almenys una part del seu grup de parentiu més ample.

A més, l'anàlisi del treball de camp més recent sobre la dinàmica existent entre casta i pobresa en pobles del Pakistan indica que, allà on hi ha possibilitats d'accés a l'educació i a llocs de treball al Govern, hi ha també una inversió de les jerarquies tradicionals de les castes. Curiosament, la relació entre la pertinença a una casta (baixa) i la identitat no és necessàriament una relació negativa: mentre que per a alguns grups de parentiu pobres (per exemple, a la província del Punjab) l'estratègia principal és mirar de fugir de la seva identitat de casta, per a d'altres (com els membres de la tribu Bheel, de la província del Sindh) aquesta mateixa identitat és un canal d'acció col·lectiva i una font d'empoderament.

Les estructures de poder tradicionals continuen sent una de les influències més omnipresents al Pakistan, i el seu poder arriba a capes molt profundes, tant en les economies urbanes com en el Govern

L'exclusió social basada en el gènere

Les dones pakistaneses continuen estant desproporcionadament afectades per la pobresa, i guanyen, aproximadament, 1.050 dòlars a l'any de mitjana, mentre que els homes pakistanesos en guanyen 3.082. En el cas de les dones, les construccions de gènere agreugen encara més la seva exclusió social. Les jerarquies familiars i les relacions domèstiques fan que les dones que pertanyen als grups socialment exclosos estiguin encara més aïllades de l'accés als actius i a les àrees de presa de decisions. Les pràctiques consuetudinàries, la denegació dels drets de propietat i d'herència (sobre la base dels costums o de la pressió social per privar-les d'aquests drets a favor dels membres masculins de la família –germans o fills), la violència implícita en pràctiques consuetudinàries com la de l'assassinat “per honor” (que sovint i de manera imperdonable és defensada, fins i tot en el Parlament, apel·lant a la *tradició*), l'absència de protecció i de justícia accessible i a l'abast, la manca d'informació de les dones sobre els seus drets legals, econòmics i polítics, i la seva manca de mobilitat: tot això col·lectivament denega a les dones –especialment a les dones pobres– l'accés a l'oportunitat.

reservats a les dones. Pel que fa a la legislació, l'aprovació l'any 2006 de la Llei sobre la Protecció de les Dones va revocar algunes de les injustícies més greus –no totes, però– i de les discriminacions contra les dones que contenien les Ordenances Hudood promulgades l'any 1979 sota la dictadura del general Zia ul-Haq⁷. Malauradament, s'ha avançat molt poc en la implementació del que (en termes relatius) és una legislació i una política bastant progressista, i, en conseqüència, això no s'ha traduït de fet en un benefici real per a les dones.

Si no s'aborden els temes estructurals de gènere, les intervencions exclusivament econòmiques sobre la pobresa són inadequades. Calen mesures no econòmiques addicionals que tractin temes com l'empoderament, la ciutadania i la capacitació, i que elevin l'estatus social de les dones. Entre aquests temes hi ha el canvi legislatiu; mesures i incentius a favor de les dones; una cobertura sanitària millorada; i diverses iniciatives com la provisió d'informació sobre els cicles vitals i altres necessitats que hi estan relacionades; oportunitats educatives; desenvolupament d'habilitats; oportunitats d'ocupació en condicions favorables, particularment en el sector no agrícola rural; protecció social i accés a la justícia.

A més, la implicació de les dones en la presa de decisions, fins i tot respecte de temes que són fonamentals per al seu benestar, com els relatius a la salut reproductiva, està limitada pels costums socials i per les normes de la *pardah*. La participació de les dones que pateixen exclusió social en les activitats públiques i en organismes representatius és encara més difícil d'aconseguir. Cal observar, però, que aquests darrers anys s'han portat a terme una sèrie d'iniciatives importants per tal d'incrementar la representació de les dones en l'àmbit polític en general. El nombre d'escons ocupats per dones a l'Assemblea Nacional va passar d'un 10% el 1990 a un 21,3% el 2005. En el Senat, un 18% dels escons els ocupen dones. A nivells inferiors de l'estructura administrativa, com els *union councils* (subdivisions administratives), els districtes i els *tehsil* (subdivisió de districte), un 33% dels escons estan actualment

Institucions i processos sociopolítics en l'àmbit de poble

A escala local, els processos sociopolítics predominants i les institucions informals tenen un fort impacte en la capacitat dels grups exclosos per accedir als beneficis del desenvolupament a través de les estructures locals en una base d'igualtat amb els altres grups, ja que les relacions clientelars polítiques i socioeconòmiques creen i perpetuen la dependència. El fet de dependre dels rics i poderosos per trobar feina contribueix a la manca d'accés als serveis, a les oportunitats i a la justícia. L'accés desigual a la justícia, al seu torn, agreuja la pobresa material. Els processos i institucions que regeixen l'activitat política en l'àmbit de poble –com la *jirga* (assemblea tribal) de la Província Fronterera del Nord-Oest (NWFP), el *panchayat*

(assemblea del poble) del Punjab, i els *wadero* (terratinents) del Sindh— i que actuen com el principal fòrum per a la resolució de conflictes, són, així, un altre canal mitjançant el qual es manté i es reproduceix la desigualtat social.

L'exclusió de les dones és sistèmica i està totalment relacionada amb les estructures de les relacions socials i de poder en l'àmbit familiar, comunitari i estatal. Per tal que es puguin assolir els objectius a llarg termini de la igualtat de gènere i l'equitat social caldrà, *inter alia*, una justícia accessible basada en una aplicació igualitària de la llei als rics i als pobres, de manera que els drets dels homes i les dones pobres siguin protegits; l'eliminació de les restriccions i limitacions que pateixen les dones per qüestions de gènere mitjançant la revocació de les lleis discriminatòries; i la implementació de les lleis pertinents ja en vigor.

Governança i accés als drets socials

A banda de les estructures socials, els impediments institucionals relacionats amb la governança minven la capacitat dels pobres, les dones i els ciutadans marginats per exigir responsabilitat als governs i als funcionaris governamentals en el seu paper de detentors d'obligacions (de l'Estat). Això, al seu torn, estableix efectivament una mena d'*incentius* per tal que el Govern i els seus funcionaris es mostrin indiferents als pobres, les dones i els grups socialment exclosos i marginats. Per tal que siguin viables, cal que els esforços encaminats a reduir la pobresa analitzin i superin els impediments relacionats amb la governança, com les limitacions que tenen els pobres, les dones i els grups marginats per exigir responsabilitats a l'Estat i als funcionaris estatals; i també els impediments que hi ha respecte de la responsabilitat a favor dels pobres en els àmbits electoral i de prestació de serveis.

Acomodar la diversitat en un marc comú d'interès mutu: una proposta amb què tothom hi surt guanyant

Una agenda transformadora a favor dels pobres cal que tingui en compte els factors subjacents que sostenen les estructures socioeconòmiques i polítiques. També cal que es proposi l'objectiu de la redistribució i la creació d'actius (terra, accés a l'ocupació —particularment en el sector públic no agrícola), com a motors fonamentals d'una reducció inclusiva de la pobresa. La supressió de restriccions institucionals i la millora d'incentius per incrementar l'accés dels individus i dels grups als actius i a les oportunitats de desenvolupament poden tenir un impacte positiu, tant en el manteniment del creixement econòmic com en la millora de la capacitat dels diversos grups socials per viure junts en una harmonia cooperativa i productiva. També permet l'acomodació de les diferències en un marc d'interès comú en benefici de tots.

El procés de prestar una atenció sistemàtica a contextos socials, institucions i relacions socials com a motors de les intervencions per al desenvolupament a favor dels pobres és, així, un component fonamental del tractament de les barreres que s'oposen a la sortida de la pobresa, tant les relacionades amb la renda com les que en són independents. Això, al seu torn, permetrà construir una base econòmica més sòlida i crear una prosperitat més generalitzada, amb una proporció més gran de ciutadans que tinguin un paper actiu en el seu entorn contextual. Tot i que l'evidència empírica directa de què disposem respecte de la relació existent entre conflicte, radicalització i nivell de vida encara és escassa, una conclusió general a què ha arribat la comunitat que treballa en temes de desenvolupament a l'Àsia Meridional és que el fet de capacitar els pobres i els vulnerables per tal que puguin accedir a plataformes per reivindicar els seus drets socials, juntament amb el fet de facilitar una resposta més coherent per part de l'Estat, són dues eines fonamentals a l'hora de combatre la radicalització entre els desafectes i els mancats de poder, que senten que no tenen cap participació en el futur de la seva societat i, per damunt de tot, cap esperança en les seves vides. ●

Notes

1. http://hdrstats.undp.org/countries/country_fact_sheets/cty_fs_PAK.html
2. Per a una discussió del paper de l'Exèrcit en l'economia del Pakistan, vegeu Siddiqi, 2007.
3. El concepte de ciutadania es basa en el paper de l'Estat com a posseïdor del deure i el del ciutadà com a posseïdor de drets. És la fundació conceptual per a una anàlisi basada en els drets d'accés, recursos i presa de decisions.
4. Nota de l'ed.: Pràctica per evitar que les dones no siguin vistes pels homes, mitjançant la segregació física de sexes i/o l'ocultació del seu cos amb roba per amagar la seva forma.
5. Si bé en el passat el Pakistan va rebre i acollir refugiats afganesos (i abans, biharis) a escala local, les avaluacions sobre participació en la pobresa que es van fer l'any 2002 al Pakistan i que van ser publicades pel Govern pakistanès (2003) indiquen la presència d'una discriminació social i institucional (policial) en contra dels refugiats estrangers.
6. Les castes ocupacionals tradicionals són les més pobres i les que més pateixen l'exclusió, especialment a les àrees rurals. A més, el fet de ser una dona o un infant i pertànyer a una casta inferior predisposa automàticament una persona a la vulnerabilitat (Govern del Pakistan, 2003).
7. Nota de l'ed.: Muhammad Zia ul-Haq va ser president del Pakistan entre el 1978 i el 1988.

Referències bibliogràfiques

- BENNETT**, Lynn. "Empowerment & Social Inclusion: A Social Development Perspective on the Cultural & Institutional Foundations of Poverty Reduction". Març de 2003. Banc Mundial.
- GAZDAR**, Haris. *Caste, Class or Race: Veils Over Social Oppression*. Social Science Research Council (SSRC), gener de 2008.
- GOODIN**, Robert E. *Inclusion & Exclusion*. Archives Européennes de Sociologie 1996. Vol.37 No. 2.
- GOVERN DEL PAKISTAN**. *Participatory Poverty Assessments* (Punjab, Sindh, NWFP, Baluchistan, Federally-Administered Tribal Areas, Northern Areas, Azad Jammu & Kashmir), 2003.
- HOOPER**, Emma i **HAMID**, A. Imran. *Scoping Study of Social Exclusion in Pakistan*, per a UK DFID Pakistan. Octubre de 2003.
- MOHMAND**, Shandana i **GAZDAR**, Haris. "Social Structures in Rural Pakistan". *Paper for Asian Development Bank*. Islamabad, gener de 2006.
- SIDDIQA**, Ayesha. *Military Inc: Inside Pakistan's Political Economy*. Pluto Press, abril de 2007.

DCIDOB 109.

PAKISTAN, A LA RECERCA D'UNA IDENTITAT.

L'Índia i el Pakistan, o allò que tenen en comú.
Musulmans de l'Àsia Meridional.

Ana Ballesteros Peiró

L'Índia i el Pakistan, o allò que tenen en comú

Musulmans de l'Àsia Meridional

Ana Ballesteros Peiró Investigadora del Taller de Estudios Internacionales Mediterráneos, Universidad Autónoma de Madrid

Les relacions entre l'Índia i el Pakistan passen per constants alts i baixos, apropaments i allunyaments, acords i desacords. L'atac a Mumbai entre el 26 i el 29 de novembre de 2008 i l'encreuament de declaracions posteriors suposen una de les demostracions més brutals de fins a quin punt pot arribar la rancúnia, l'odi i l'enemistat entre ambdós països. De vegades, esdevé paranoia i alimenta teories conspiratives constants. És una manifestació més d'una història d'enfrontaments sorgits per la partició dels dos països que els ha dut a tres guerres pel Caixmir i una per la independència de Bangladesh, com també una multitud d'intents per ignorar el passat comú i mirar cap al futur, o cap a una altra banda. Les fronteres que es van traçar aleshores van dividir comunitats, ètnies i famílies; cal la resolució dels conflictes estancats en la regió per tal que aquestes comunitats i famílies dividides per la política de la partició puguin recuperar el passat i curar ferides.

Aquest article no pretén jutjar la història ni fer judicis de valor, però sí remarcar un llegat comú que els uneix; potser pretén promoure la reflexió sobre com el nacionalisme religiós tendeix a ressaltar allò que divideix en comptes d'allò que uneix, oblidant altres elements de les identitats dels pobles, o sobre com es poden conciliar els errors del passat amb les realitats presents.

Per això s'insisteix en tres aspectes comuns que comparteixen els musulmans d'ambdós països, i la població en general, amb exemples concrets: el caràcter cultural de l'islam de l'Àsia Meridional que comparteix escoles de pensament i un destí comú en dos medis diferents; el sistema de castes i l'estructura socioeconòmica heretada pels musulmans en ambdues bandes de la frontera; i, finalment, la cultura popular, l'oci i les pràctiques comunes.

Breu història de la partició

“Han de recordar que l'islam no és solament una doctrina religiosa, sinó un codi realista i pràctic de conducta. Estic pensant en termes de vida, de tot allò que és important en la vida. Penso en termes de la nostra història, els nostres herois, el nostre art, la nostra arquitectura, la nostra música, les nostres lleis, la nostra jurisprudència. En totes aquestes coses, la nostra mirada no és fonamentalment diferent, sinó radicalment antagònica a la dels hindús. Som éssers diferents. No hi ha res en la vida que ens uneixi. Els nostres noms, la nostra roba, el nostre menjar, tot és diferent; la nostra vida econòmica, les nostres idees d'educació, el nostre tracte a les dones, la nostra actitud cap als animals... ens enfrontem uns als altres en cada punt”¹.

*Muhammad Ali Jinnah*²

La divisió dels dos països es va produir per la creació de la teoria de les dues nacions que emfatitzava les diferències entre les dues suposades nacions de l'Índia: la hindú i la musulmana. Efectivament, les diferències entre ambdues religions són certes. No obstant això, de vegades s'oblida que segles d'història i convivència comuns han fet que la població de l'Àsia Meridional tingui les mateixes tradicions, llengües, cultures i pràctiques. No es pot obviar que les conversions a l'islam en la regió es van nodrir de la població de les castes baixes de l'hinduisme, que van veure en la predicació pacífica i carismàtica sufi i en l'igualitarisme islàmic una oportunitat per sortir de l'opressió del sistema de castes, a més de per simple pragmatisme, ja que hi havia hagut un Govern musulmà a l'Índia durant segles, i per la tendència a acollir noves ideologies (convincent, a més, perquè no s'havia de pagar la *yizya*³).

No sembla possible que, després de tot aquest temps en què hindús i musulmans han compartit el mateix espai, s'hagi donat un gir de tal magnitud que pakistanesos i indis no es puguin reconèixer en moltes de les seves característiques després de la partició l'any 1947. En el fons, no són societats tan diferents, tot i que de vegades l'heterogeneïtat és tan àmplia que fins i tot no s'assemblen a si mateixes. El fet de la partició, a més, no va deixar en bon lloc els musulmans que hi havia en territori indi i que, per motius diferents, no van poder emigrar al Pakistan (si aquesta era la seva intenció).

Si bé totes les religions tenen un dogma, uns pilars o uns manaments, afortunadament o desgraciadament, depèn de qui ho vegi i com es faci, la pràctica sol ser més relaxada que la norma. La divisió entre pràctiques en l'àmbit rural i entre la població més desfavorida, que és la majoria, de vegades no reflecteix els límits amb claredat entre allò que és islàmic o hindú, entre el que és propi o aliè. L'intent per *purificar* la pràctica i establir la norma va fer que al segle XIX, i com a reacció a la influència i poder de l'Imperi Britànic, apareguessin aquells moviments de reformisme islàmic o hindú que han heretat les actuals escoles de pensament.

L'islam de l'Àsia Meridional: l'islam comú

És curiós que la majoria dels moviments de reforma religiosa de l'Índia britànica van romandre en el cantó oposat de la frontera: si a la ciutat pakistanesa de Lahore es van fundar el Brahmo i l'Arya Samaj com a moviments nacionalistes hindús –dels quals l'actual organització índia Rashtriya Swamsevaka Sangh (RSS) és hereva–, a l'Índia es van quedar els centres de pensament islàmic, que són principalment Deoband, Aligarh i Bareilly. Se subestima moltes vegades el fet que l'Índia és el tercer país del món amb més nombre de musulmans, entorn de 120 milions, just darrere dels 170 milions del Pakistan. El seu passat és comú, en ser conversos de les castes baixes de l'hinduisme a més d'haver compartit o compartir l'espai amb aquests. S'estima que al voltant del 75% dels musulmans de l'Àsia Meridional comparteix aquest origen.

Les escoles de reformisme islàmic dels segles XIX i XX de l'Àsia Meridional són els referents per classificar i descriure els musulmans d'aquesta regió. Encara que a ambdues bandes de la frontera han seguit camins diferents, es conserva el caràcter del seu pensament. Després del fracàs del Motí de 1857, un alçament que pretenia recuperar el poder musulmà a l'Àsia Meridional, la recerca d'un nou lideratge i la necessitat de posicionar-se respecte als britànics van fer sorgir les principals tendències ideològiques entre els musulmans de l'Índia. Així doncs, entre els sunnites més nombrosos hi hauria, en principi, els barelvís –moviment autòcton de recuperació de les pràctiques tradicionals dels musulmans sud-asiàtics– seguidors d'Ahmed Raza Khan de Bareilly. Els seguirien els deobandís, grup sorgit a la ciutat de Deoband amb el caràcter de rebuig de la modernitat i els valors que representaven els britànics. Per la seva banda, Aligarh fou el reducte d'una minoria

elitista de musulmans de l'Índia, que va fer de la ideologia i pensament de Sayid Ahmad Khan el seu *ethos*: van adoptar els mètodes i formes dels britànics per intentar treure els musulmans de la seva letargia. Sectors dels tres moviments, els quals són reconeguts, respectivament, com a tradicionalistes, reformistes i modernistes, es van enfrontar entre si i es van disputar la legitimitat religiosa. A aquest trio, es pot sumar els múltiples corrents islamistes que han desenvolupat les seves pròpies ideologies des del barelvisme o deobandisme, per efecte de la influència del wahhabisme saudita, com l'Ahl-e Hadith, i de la globalització de l'Al Qaida més salafi. A més, existeixen diversos moviments de predicació i proselitisme, com la Tablighi Yama'at, dels quals poden participar qualsevol dels grups anteriors, o les diverses confraries sufís, que no fan distinció entre les diferents variants dels sunnites o xiïtes.

La Chishtiyya i la Suhwardiyya eren les ordres sufís majoritàries, i les que van influir en el nombre més gran de conversos de la regió del Punjab i el Sindh. Les característiques són diferents ja que les ordres sufís, només pel fet de ser-ho, no s'han de semblar. Els primers es van centrar en les conversions de la gent del poble, eren antisistema, mentre que els segons estaven a prop dels governants mogols de Delhi i feien les conversions entre la cort. El més característic per entendre part de la societat actual, és que els chishtís van introduir elements culturals hindús en l'ensenyament de l'islam, per tal de fer-lo compatible amb l'hinduisme.

Aquesta descripció pot ser el context d'ambdós països per a una classificació succinta dels musulmans. Les divisions entre els uns i els altres no estan perfectament definides i no tots els deobandís, barelvís o sufís són prototípics. No obstant això, pot servir de guia i il·lustració del que avui dia continuem veient, concretament, a les xarxes de mesquites i escoles alcoràniques, com també en la resta d'institucions educatives del país.

Les castes al Pakistan

“Sou Syeds, Mirzas i Afgans.
Sou qualsevol cosa menys musulmans”.
Muhammad Iqbal⁶

Un altre element comú que tenen els musulmans d'ambdós països és l'estratificació social. Tot i que a molts pakistanesos els agradaria presumir d'un avantpassat provinent dels àrabs, perses o turcs conqueridors⁵ o *ashraf* (noble), i que molts d'ells se'l fabriquen tot canviant el nom, la majoria prové de les castes baixes hindús converses a l'islam, denominades segons aquesta dicotomia *ajlaf* (baix). Aquesta població continua encara avui dia estratificada segons la seva casta d'origen, la seva professió. L'estatus econòmic dels conversos es manté en l'actualitat. Avui dia, els noms de molts pakistanesos designen el seu origen o grup a què pertanyen. A l'Índia passa el mateix, encara que entre els musulmans té un impacte menor que entre els hindús. El concepte de casta a l'islam de l'Àsia Meridional té més relació amb l'ocupació, la línia de sang (*biraderi*) i la classe, que amb el sistema hindú de classificació.

El cens de 1901 a l'Índia descrivia 133 castes musulmanes, i entre aquestes, els de la casta més baixa (*arzal*) serien els intocables. A l'igual dels *arzal* hindús, els *arzal* musulmans tenen prohibida l'entrada a les mesquites o l'ús del cementiri comú. Al Pakistan, el concepte de puresa es relaciona amb l'antiguitat en la religió; per a molts, el fet de ser descendents dels àrabs fa que la seva respectabilitat sigui superior a la d'aquells que es van convertir posteriorment. El fet de néixer de família il·lustre seria ser virtuós, mentre que néixer en el si d'una família humil seria concentrar els vicis humans. Hi hauria tres castes elevades: la dels conversos dels àrabs, que són els Syed (xiïtes que diuen que descendeixen de la filla d'Alí, Fàtima); els Sheij, que provenen dels governants mogols; i els paixtus o Pathan. Entre els *ajlaf*, hi hauria els Ansari o Saifi. Això no vol dir, evidentment, que la norma sigui completament rígida i que no hagin existit matrimonis mixtos entre castes, *biraderis* o religions.

Simon Taylor ©

Cerimònia de clausura de les tanques frontereres a Wagah (Pakistan).

Bilehra i Jhang: dos casos paral·lels de lluita de classes

Un exemple de com els musulmans actuen en un entorn rural similar són els casos de la ciutat de Bilehra, a Uttar Pradesh (Índia) i de Jhang, al Punjab pakistanès. Ambdues ciutats són hereves d'un sistema feudal dominat pels xiïtes (*ashraf*), amos de la terra, mentre que els sunnites la treballen o es dediquen a oficis artesanals (*ajlaf*). Durant els anys vuitanta del segle passat, l'emigració al Golf Pèrsic va dur petrodòlars a ambdues ciutats, de la qual es van beneficiar fonamentalment els sunnites, que van poder desenvolupar, a través del comerç urbà, una economia paral·lela a la dels terratinents.

A Jhang, el basar es va configurar al voltant de la mesquita acabada de construir en l'època de Zia ul-Haq, amb la intenció d'assentar i augmentar la influència del deobandisme-wahhabisme sunnita a la zona i contrarestar amb això la influència del barelvisme-sufi i dels xiïtes. Els terratinents participen d'aquesta cultura sufi i, de fet, molts d'ells (xiïtes o no) ho són en heretar els terrenys adjacents a les tombes dels sants sufis. El seu poder no és solament econòmic, sinó que ve per la legitimitat espiritual que els atorga la creença de posseir una part de la divinitat del sant mort, que els permet dispensar la *baraka* (o benedicció) a les famílies (sunnites, xiïtes i hindús i cristianes a l'Índia). Al voltant de les seves tombes, es concentren dones que demanen favors al sant, cuinant, cantant i participant de la vida social que gira entorn d'aquests morabits. Per al manteniment d'aquestes pràctiques, el sistema compta amb escoles associades a les tombes dels sants sufis i als mateixos terratinents. Aquests, *zamindaris* i *pirs*⁶, dominen els centres d'educació locals i perpetuen entre la població l'acceptació d'aquestes estructures feudals, tribals, de casta o de classe.

La posició socioeconòmica del descendent del sant sufi, en trobar-se imbricada amb el fet religiós, fa que el rebuig cap a la manca de recursos econòmics i mobilitat social sigui articulat en una lluita contra les pràctiques que aquests estaments religiosos representen. Per tal que això es consolidi, Aràbia Saudita i els països del Golf, amb la intenció d'estendre la seva influència i la seva ideologia, financen mesquites i escoles, a més dels diners que els emigrants envien a les seves famílies. Els sunnites poden, aleshores, reunir diners per mitjà de les seves pròpies xarxes d'educació i la predicació a la mesquita per fer publicitat al líder de torn, que fins i tot es pot presentar a candidat electoral pel districte i guanyar una quota de poder que fins aleshores era impensable per als artesans i els habitants de la ciutat.

En aquests dos llocs es mostra un paradigma comú que polaritza la societat en línies sectàries. Jhang és coneguda com la Meca dels grups sectaris sunnites més radicals i fou testimoni d'enfrontaments, assassinats i atemptats que, a més de reflectir la lluita de classes, apuntava a una mala convivència de la pretesa forma religiosa amb la seva pràctica. Al contrari, a Bilehra ha sorgit un nou sant sufi barelví, carismàtic, al que anomenen Mastaan Baba i que demostra que es pot invertir la tendència purificadora del wahhabisme amb el recurs als símbols i elements com la música, amb els quals s'identifica la població local, que beu del sufisme i de l'hinduisme⁷.

Cultura pública, oci, costums

L'urdú, la llengua oficial del Pakistan, és una llengua importada al país pel grup d'elit de la Lliga Musulmana, que va decidir que la seva llengua seria la dels milions de persones que passaven a formar part del Pakistan (les seves dues meitats, tenint en compte que poc més de la meitat es concentrava a Bangladesh, amb el bengalí com a llengua i orgull nacional). L'error de càlcul va marginar les llengües locals (paixtú, punjabi, seraiki, sindhí i balutxi, entre altres, al Pakistan occidental, i el bengalí a l'oriental) i va passar a ser una de les raons de la politització de la llengua que formaria part de les reclamacions ètniques, nacionalistes o autonòmiques provincials.

L'urdú –una de les 23 llengües oficials de l'Índia, on té més parlants que el Pakistan– té el mateix origen que l'hindi i es tracta, en realitat, de la mateixa llengua. Com a llengua escrita, l'urdú s'escriu amb la cal·ligrafia nàstica, amb caràcters perses-àrabs, mentre que l'hindi ho fa en escriptura devanagari. El primer té més vocabulari del persa i l'àrab, mentre que el segon conté més termes del sànscrit. Aquest tipus de diferències prové de l'època de la colonització britànica, època en què la llengua fou un dels objectes de reforma de les comunitats índies, i en la qual hi va haver intents d'islamitzar i hinduïtzar la llengua per part dels grups reformistes musulmans i hindús en el seu camí cap a la polarització i partició, i és que ambdós grups es van afanyar a *purificar* la llengua. Així mateix, l'urdú es va *ashrafitzar* durant l'època d'Ayub Khan per distingir-lo més de l'hindi i islamitzar-lo més, fet pel qual es van incloure més termes àrabs.

més d'un governant intenti prohibir els canals aliens. Els intents per unificar mentalitats i modelar opinions se solen veure superats per la voluntat de la gent per reclamar el seu espai a la cultura i l'entreteniment sense traves ni censures.

Bollywood, música i bodes. El cine de Bollywood és un dels elements que manté ambdós països units davant les pantalles. El fet que s'utilitzi un hindi més estàndard fa que les pel·lícules es puguin veure al Pakistan sense necessitat de subtítols. Les cançons, part fonamental de les pel·lícules, solen incloure termes perses, que es consideren més poètics i s'apropen més a l'urdú. La prohibició de veure pel·lícules de Bollywood al Pakistan és paper mullat, ja que és indubtable que aquestes són fàcilment accessibles a través de diversos canals. Però aquestes pel·lícules no tindrien èxit si els pakistanesos no hi veïessin reflectits part dels seus valors o costums.

La música és un altre dels elements comuns, especialment, el *qawwali*, reflex de la mística sufi i del sentiment de molts musulmans. Les jornades de música de la tomba sufi de Nizamuddin, chishtí, a Delhi, són molt similars a les que es poden gaudir als morabits sufis de qualsevol altre punt de la geografia índia o pakistanesa, com a la tomba de Bari Imam, a Islamabad.

Per tal que els grups mantinguin la casta o el *biraderi*, l'endogàmia i els matrimonis concertats han passat a formar part d'ambdues cultures. El costum és comú entorn de la concertació de matrimonis i les bodes, segons els recursos econòmics de què es disposi. Tot i que els ritus varien, l'estètica és la mateixa i, moltes vegades, el ritual del tatuatge de henna (*mehndi*), a més

No obstant això, es tracta d'un element d'unitat lingüística que afavoreix que a ambdós costats existeixi la possibilitat que s'entenguin entre si⁸. Això contribueix al fet que, gràcies a la televisió per cable, sigui habitual veure els canals nacionals del país veí. La possibilitat que la població índia i pakistanesa vegi les notícies d'ambdós països contribueix a entendre el punt de vista del veí, els seus arguments, a més de ser particip dels canals d'oci. Això, sense dubte, ajuda que existeixi un apropament entre ambdues poblacions i és la raó per la qual

d'altres (*mangni*, *mayun*, *dholki*, *shaadi* o *rujsati*), és habitual en ambdues religions. A les pàgines de societat de les revistes pakistaneses s'explica qui es va casar amb qui, de quina família provenen, de quin origen, etc., i sovint no es pot reconèixer si el casament es va celebrar a l'Índia o al Pakistan.

La riquesa tèxtil i l'artesanía també són llegats d'ambdós països que es manifesten en la vida quotidiana, com també la tradició culinària, per esmentar-ne alguns. Un moment de polèmica tèxtil, per dir-ho d'alguna manera, fou quan el

dictador Zia ul-Haq va decidir islamitzar el Pakistan i que els pakistanesos anessin a la feina no amb vestit jaqueta, sinó amb el vestit típic nacional: el *salwar-kamiz*. És a dir, el mateix que vesteixen també milions d'hindús, musulmans i cristians a l'Índia. Va provocar indignació i riures també a l'altra banda de la frontera.

Les amenaces també són comunes. El zel purificador està anant massa lluny en alguns punts de la geografia pakistanesa, com el costum talibà de fer volar enlaire botigues de CD i DVD a les zones tribals. La por a la música, al folklore i la incapacitat d'acceptar la multiplicitat de musulmans els dur a voler unificar i homogeneïtzar. L'únic problema és la incapacitat de l'Estat pakistanès de fer valer la llei en aquestes regions, i permetre que la gent visqui en pau i expressi les seves diferències amb llibertat.

La influència que està tenint l'islam globalitzador va en contra de la varietat cultural i local. El fet que els musulmans de l'Àsia Meridional tinguin altres costums no ha de posar en qüestió la seva capacitat religiosa. Els intents de purificació o purgació conviuen malament amb la realitat, i estan duent a un aprofundiment en la crisi d'identitat d'aquests musulmans, que han de decidir si la seva nacionalitat, costums, llengües, roba o gustos són compatibles o no amb la seva religió. Al cap i a la fi, el país es va crear sobre la base de la religió, i això és el que crea aquest tipus d'instabilitat⁹. El debat ha de ser obert i s'ha de dur a terme en llibertat i sense por o prejudicis.

Per desgràcia, no tots ho entenen així, i el Pakistan ha de viure les conseqüències d'aquells que creuen que els canvis han

d'arribar per mitjà de les bombes. Si tots els paixtus o altres tribus fossin talibans o afins a la seva ideologia, no hi hauria dos milions de desplaçats, no hi hauria cantants, artistes, escriptors, periodistes i polítics paixtus que fugen de la zona o moren per no acceptar aquesta normativa globalitzadora, totalitària i aliena que és la d'Al Qaida o els talibans. Els musulmans del Pakistan corren el perill de perdre les seves altres identitats i la seva riquesa cultural, i els de l'Índia, de contagiar-se'n. ●

Notes

1. Traducció de l'autora. Citat a Burki, 1999.
2. Nota de l'ed.: (1876-1948). Polític musulmà, fundador del Pakistan i primer governador general del país.
3. Nota de l'ed.: Impost requerit a les persones no musulmanes en determinats estats musulmans.
4. Nota de l'ed.: Polític, filòsof i poeta indi i musulmà. Membre destacat de la Lliga Musulmana, va treballar al costat de Muhammad Alí Jinnah i va proposar la creació d'un Estat independent per als indis musulmans, que donaria lloc al Pakistan.
5. Des de la primera conquesta de Muawiya el 660, que va arribar al Sindh, fins a la incorporació de la província al califat omeia el 711 per Muhammad bin Qasim i un llarg etcètera d'història islàmica.
6. Al Pakistan aquest sistema de terratinents està present sobretot al Sindh, on se'ls coneix com a *waderas*, i al Punjab, representat pels noms de família com Chaudhry, Malik o Sardar (això no implica que totes aquelles persones amb aquests noms pertanyin a aquesta classe).
7. Per a més informació, llegiu *Mastaan Baba of Bilehra* (Khan, 2008).
8. Ambdós països també comparteixen la inclusió de l'anglès com a llengua cooficial d'elits, universitats, professionals i intel·lectuals.
9. Només cal seguir la història de la teoria fundacional del Pakistan per veure que el país s'assentava sobre fortes ambigüitats que encara avui no deixen de ser font de conflicte. Els discursos de Jinnah a l'Assemblea feien pensar que seria un país en què els seus ciutadans "poden pertànyer a qualsevol religió, casta o credo –això no té cap relació amb els afers de l'Estat. (...) Comencem amb aquest principi fonamental que som tots ciutadans, i ciutadans iguals d'un Estat (...). Ara penso que l'hauríem de tenir al davant com el nostre ideal i trobareu que, amb el pas del temps, els hindús deixaran de ser hindús, i els musulmans deixaran de ser musulmans, no en el sentit religiós, perquè és la fe personal de cada individu, sinó en el sentit polític, com a ciutadans de l'Estat". (Traducció de l'autora). Com es dedueix d'aquesta cita, no hi havia cap intenció de crear un Estat islàmic regit per la xària (d'altra banda, i tenint en compte les diverses escoles que existeixen, de quina xària estariem parlant?). Compareu amb l'altra cita de Jinnah del començament de l'article.

Referències bibliogràfiques

- BURKI, Shahih J. *Pakistan. Fifty Years of Nationhood*. Lahore: Westview Press, 1999 (tercera edició).
- JALAL, Ayesha. *The Sole Spokesman. Jinnah, the Muslim League and the Demand for Pakistan*. Lahore: Sang-e-Meel Publications, 1999.
- KHAN, Ali. "Mastaan Baba of Bilhera". *The Friday Times*. Vol. XX (47) (9-15 de gener de 2008).
- RUMI, Raza. "Casteism alive and well in Pakistan". *The Friday Times*. Vol. XX (52) (13-19 de febrer de 2009).

DCIDOB 109.

PAKISTAN, A LA RECERCA D'UNA IDENTITAT.

La religió al passat i present del Pakistan.
Interaccions de la religió en la societat i la política.

Umayr Sahlan Masud

La religió al passat i present del Pakistan

Interaccions de la religió en la societat i la política

Umayr Sahlan Masud Informàtic; expert en l'islam

Els esdeveniments de l'onze de setembre del 2001 van tenir, entre altres conseqüències, la de produir un ressorgiment de l'interès en la cultura i la identitat islàmiques que va portar la religió al primer pla. Des d'aleshores, els països musulmans han estat cada cop més sota els focus encesos per les flames de les activitats terroristes. El Pakistan, en virtut de la seva localització geogràfica, ha estat en el cor d'aquest debat, i els mitjans de comunicació populars han presentat cada vegada més la societat pakistanesa com una societat intolerant i fonamentalista. Això és desafortunat i, a més a més, fals. La societat pakistanesa és el producte complex de l'evolució al llarg dels segles de la religió, la cultura i les tradicions. Per tal d'entendre el Pakistan, s'ha d'estudiar la història del país i la de la regió de la qual forma part. Aquest article és un intent d'introduir els lectors en la societat pakistanesa i en el context de la seva progressió religiosa, per tal de proporcionar-los un coneixement més profund del seu complex present.

Bressol de religions: context històric

Lloc de naixement d'antigues civilitzacions comparables a les d'Egipte i Mesopotàmia, la regió que actualment constitueix el Pakistan ha estat també el bressol d'algunes de les religions més grans del món.

Els arqueòlegs han desenterrat a Mehrgarh, a la província meridional del Balutxistan, les restes d'un dels més importants jaciments neolítics del país (d'entre l'any 7000 i el 3200 aC) que mostra la possible presència de múltiples religions, amb estatuets que representen el culte a una deessa mare que sim-

bolitza la fertilitat, i uns segells amb l'esvàstica que apunten a una relació amb l'hinduisme i el jainisme. El període vàdic durant el qual es van compondre els himnes sagrats hindús escrits en sànscrit del *Rig-veda* va començar aproximadament l'any 1500 aC amb l'arribada de tribus àries de l'Àsia Central i el seu establiment al voltant de la regió del Sindh. Segons la tradició, l'epopeia mitològica hindú del *Mahabharata* fou recitada per primer cop al lloc que actualment ocupa la ciutat pakistanesa de Taxila. El zoroastrisme fou introduït en aquesta terra al voltant de l'any 520 aC, durant el regnat de Darios I el Gran, i va tenir com a resultat una barreja de cultures i religions. El budisme començà a difondre's des del nord de l'Índia gairebé 200 anys més tard, a partir de l'any 334. Va ser durant aquesta mateixa època quan l'exèrcit d'Alexandre el Gran va avançar per les terres de l'actual Pakistan, i això va portar els primers contactes indo-grecs amb les creences locals. L'evidència arqueològica mostra que el budisme, l'hinduisme i el zoroastrisme van conviure costat per costat amb el culte del panteó clàssic de les divinitats gregues. El famós historiador grec Heròdot va constatar que el paganisme també era corrent entre les temibles tribus paixtunes de Peshawar. Durant els segles posteriors, la regió va ser objecte d'una sèrie d'invasions militars i religiosoculturals per part dels perses, els grecs, els escites, els parts, els àrabs, els afgans, els turcs i els europeus. L'islam fou introduït a la regió al segle VIII quan el cabdill àrab musulmà Mohammad bin Qasim va conquerir la regió i va estendre el Govern dels omeies¹ fins al riu Indus. Lahore, Multan i altres ciutats del sud del Punjab foren els centres des d'on els santons musulmans sufis van atreure cap a l'islam les tribus

guerreres del nord de l'Índia. Més tard, des del segle XVI al segle XIX, l'islam es va convertir en la religió oficial de l'imperi mogol. El sikhisme, un sistema doctrinal neutral basat en les pràctiques eclèctiques de l'hinduisme i de l'islam, va néixer al nord de l'Índia, en una zona que ara pertany al Pakistan, al segle XV. I, finalment, quan l'imperi britànic es va apoderar de l'Àsia Meridional el 1857, el cristianisme fou formalment introduït a la regió.

Independència en nom de la religió

En el moment de l'arribada dels britànics, el sistema hindú de castes ja s'havia estès a més de 3.000 castes diferents. Els britànics van reforçar el sistema concedint privilegis a determinats grups sobre la base de la casta a què pertanyien. Durant tota la durada del British Raj (l'administració colonial britànica a l'Índia), les persones van ser dividides en funció de la casta a què pertanyien i de la religió que practicaven.

El 14 d'agost de 1947, el Pakistan va obtenir la independència sobre la base de la seva identitat respecte de l'Índia britànica com un Estat de majoria musulmana. La regió havia portat a terme una lluita d'alliberament unitària contra els britànics encapçalada pel partit de la majoria hindú, el Congrés Nacional Indi, i la Lliga Musulmana (LM). Això no obstant, una sèrie de factors sociopolítics van forçar els musulmans de l'Índia a forjar una comunitat separada de les altres sobre la base de la religió i la identitat. Els musulmans del subcontinent s'havien adonat que sense una pàtria pròpia i separada de la resta acabarien sent una casta més en el sistema. Això va portar finalment al poeta Muhammad Iqbal (mort l'any 1938) a demanar "un Estat autònom al nord-oest de l'Índia per als musulmans indis". Muhammad Alí Jinnah (mort el 1948) va abraçar la teoria de les dues nacions² i va portar la LM a reclamar un Estat musulmà independent. Malgrat la creació del Pakistan pels musulmans del subcontinent, Jinnah volia i defensava que el Pakistan fos un Estat-nació modern "que no discriminés ningú per motius religiosos".

El Pakistan actual ocupa una superfície de 803.940 km², i té una població de 170 milions de persones. Segons el cens oficial de 1998, aproximadament el 97% de la població és musulmana. Els musulmans estan dividits en diverses sectes. Els musulmans sunnites són els majoritaris, i els xiïtes són una minoria d'entre el 10% i el 20%; aquesta divisió es remunta a la disputa entre els primers musulmans a causa de la successió del profeta Mahoma; els qui creien que el seu successor havia de ser un membre de la família del profeta van ser coneguts més tard com a xiïtes. L'altre 3% de la població inclou els hindús, els cristians i altres creences com els ahmedis, els parsis (zoroastrians), els sikhs, els budistes i els baha'i. Algunes tribus del Balutxistan i de la Província Fronterera del Nord-Oest (NWFP) encara practiquen les creences religioses animistes tradicionals. Els cristians i els hindús són, respectivament, els grups minoritaris més grans.

Si bé la religió ha estat utilitzada com una eina efectiva per al control de les masses, les victòries polítiques dels líders i dels partits polítics religiosos han estat molt irregulars

Religió i Constitució

La Constitució és la llei suprema del Pakistan; la Constitució actual, aprovada per unanimitat l'any 1973, declara que l'islam és la religió de l'Estat, i estableix una sèrie de decrets per tal de garantir l'obligatorietat de l'ensenyament a tots els musulmans del sagrat Alcorà i de l'*islamiyat* (estudis islàmics), a més d'encoratjar i facilitar l'ensenyament de la llengua àrab. La Constitució també estableix que només un musulmà està qualificat per ser elegit president o primer ministre del país, si bé no estableix cap restricció per motius religiosos en cap altre càrrec polític, incloent-hi el de governador provincial i el de cap de Govern. La Constitució també proclama que no es promulgarà cap llei que sigui incompatible amb els manaments de l'islam, i que totes les lleis existents hauran d'estar en conformitat amb aquests manaments. El Consell de la Ideologia Islàmica és l'organisme proposat per aconsellar i per vetllar que totes les lleis siguin conformes amb els manaments de l'islam. La Constitució també afirma que la prevenció de la prostitució, el joc i el consum d'alcohol, així com de la impressió, publicació, difusió i exhibició de literatura i publicitat obscenes és un deure de l'Estat.

L'ingrés en les institucions educatives governamentals està salvaguardat per la Constitució, que prohibeix la discriminació en aquest camp; el mèrit i el domicili provincial són els únics factors que poden determinar l'admissió en els centres docents governamentals.

S'han incorporat també al Codi Penal unes quantes disposicions de la xària (llei islàmica). El Tribunal federal de la xària i la secció de la xària del Tribunal Suprem serveixen de tribunals d'apel·lació per a determinades condemnes en els tribunals penals, d'acord amb les ordenances Hudood³. Tots els jutges i fiscals d'aquests tribunals han de ser musulmans. El Tribunal federal de la xària pot revocar qualsevol legislació que consideri incompatible amb els principis de l'islam.

La Constitució inclou una sèrie de drets bàsics i fonamentals, i prohibeix qualsevol forma de discriminació sobre la base del sexe o de la religió. L'abril de 2008, el Pakistan va signar el Pacte Internacional sobre els Drets Civils i Polítics, reflectint d'aquesta manera el compromís del Govern democràtic de promoure els drets humans.

Religió i política

El paper de l'islam en l'estructura política del Pakistan ja era d'una importància primordial fins i tot abans que el país obtingués la independència. L'any 1948, Maulana Shabbir Ahmad Usmani (mort el 1949), de l'associació d'ulemes Jamiat-ul-Ulama-i-Islam va demanar al Govern que nomenés un expert religiós destacat com a Shaikh al-islam (autoritat religiosa), i uns quants *qadis* (magistrats) amb poders executius a tot el país. El Jamiat va proposar la creació d'un nou ministeri d'Afers Religiosos –que hauria de quedar exclòs de tots els canvis polítics en el Govern– i va suggerir els noms de tots i cadascun dels càrrecs que l'havien de portar. En aquell moment, el líder de la nació era Muhammad Alí Jinnah, i no es va emprendre cap acció per satisfer les demandes dels ulemes.

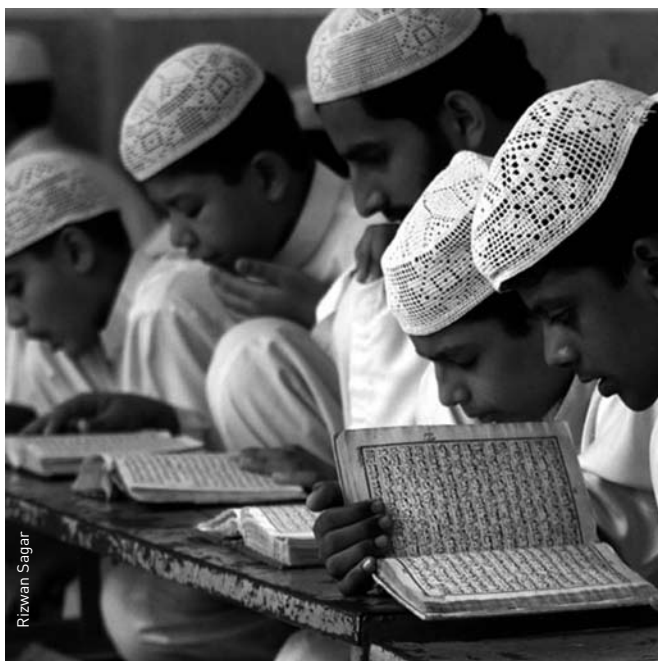
El 1949, el primer ministre del Pakistan, Liaquat Alí Khan, va

presentar una moció a l'Assemblea pakistanesa, coneguda com la Resolució d'Objectius, en què es demanava que la futura Constitució del Pakistan es basés en la ideologia i la fe democràtica de l'islam. L'aprovació de la moció va donar als experts i a les autoritats religioses una influència molt profunda en els processos polítics del país.

Poc després, el partit polític islamista Jamaat-e-Islami va demanar la proclamació d'una Constitució islàmica. La politització de la religió al Pakistan la va iniciar el fundador del Jamaat-e-Islami, Mulana Maududi, quan va declarar explícitament que l'objectiu del moviment era lluitar per a l'establiment d'un Estat islàmic, i

que el Jamaat-e-Islami era l'instrument polític més adient per fer-ho realitat. Quan va començar el procés de les discussions prèvies a la redacció de la Constitució, els líders religiosos van demanar amb vehemència que la xària islàmica fos declarada la font de tota la legislació pakistanesa.

No va ser fins al 1980, durant el Govern militar del general Zia ul-Haq, quan la politització de la religió va assolir la seva plena força. Amb la implementació de les ordenances Hudood l'any 1979 es va començar a imposar d'una manera selectiva la llei de la xària. La llei preveia castigar infraccions com el consum d'alcohol, el robatori, l'adulteri i la fornicació, i estipulava càstigs com la flagel·lació pública, l'execució a la forca i la lapidació. Es va establir el Tribunal Federal de la Xària, entre les atribucions del qual hi havia la potestat de declarar antiislàmic qualsevol estatut dels codis civil i penal aleshores en vigor. De tota manera, el març de 2005, el Tribunal Suprem va decretar que el Tribunal Federal de la Xària no tenia

jurisdicció per revisar cap decisió d'un alt tribunal provincial. Es va crear una llei contra la blasfèmia, definida d'una manera imprecisa, que fou abusivament utilitzada contra les minories religioses. Es va establir també un sistema bancari i tributari islàmic, amb recaptació oficial de *zakat* (almoines).

Els governs següents, tant els democràtics (1987-1998, 2008-fins al present) com els autoritaris (1998-2008) han pres algunes mesures per tal de suavitzar i reformar la presumpta islamització del règim de Zia ul-Haq. De tota manera, l'ús dels manaments religiosos amb finalitats polítiques ha continuat fins i tot durant aquest període. És important destacar que, si bé la religió ha estat utilitzada com una eina efectiva per al control de les masses, les victòries polítiques dels líders i dels partits polítics religiosos han estat molt irregulars. Això pot atribuir-se a les divisions sectàries, a unes agendes polítiques que no tenen en compte les principals preocupacions de la gent i a la manca de formació dels líders. A escala nacional, els principals partits polítics sempre han anat clarament al davant dels partits político-religiosos.

Això no obstant, des dels atemptats de l'onze de setembre del 2001, i de la subsegüent invasió de l'Afganistan i de l'Iraq, el sentiment popular del país ha estat dividit. Els elements religiosos han estat enèrgics i han demanat que s'emprenguessin accions en favor de les nacions islàmiques germanes. Des d'aleshores, els governs han mirat de mantenir l'equilibri entre la seva posició de donar suport i de facilitar la guerra contra el terror, seguint pressions de l'exterior, i l'adopció d'un punt de vista sòlidament islàmic per tal de poder resistir les pressions internes. Després dels atacs estatunidencs a les zones frontereres del nord-oest del país, han sorgit al Pakistan diversos grups armats radicals a l'estil dels talibans que han fet una crida a favor de la implantació de la xària. Aquests grups han tingut un efecte desestabilitzador al país. Recentment, el Govern ha acceptat implantar una llei islàmica anomenada Nizam-e-Adl, que està d'acord amb la Constitució del Pakistan, a la vall del Swat, per tal de mantenir l'alto el foc després de setmanes de conflicte armat.

Religió i societat

La societat pakistanesa, formada per una llarga història de barreja de cultures i religions, és essencialment complexa i conservadora, i les creences religioses tenen un paper molt important en la vida quotidiana.

El sufisme té molts seguidors. Aquest moviment religiós genera un gran nombre de conversos a causa del seu tractament no discriminatori de la casta, la raça o la religió per comparació amb l'hinduisme, dominat per un sistema de castes divisiu. Al llarg dels segles s'han anat formant noves dimensions del sufisme, i la gent s'ha anat fent adepta de determinats santuaris i tombes dels sufís. Les doctrines originals del sufisme s'han metamorfosejat, barrejant-se amb diverses tradicions locals i donant lloc a l'aparició d'uns fidels ritualistes i cerimonialment molt expressius. Els festivals anuals que se celebren als santuaris sufís són esdeveniments molt populars, i els fidels hi acudeixen viatjant des de molt lluny, sovint a peu. El sufisme és present, en graus diversos, arreu del Pakistan, i la gent generalment té un gran respecte pels santons, als quals atribueixen molt poder, i visiten els santuaris per pregar i fer-hi ofrenes.

La pràctica religiosa popular és flexible i moderada, i ha incorporat sense problemes una quantitat substancial de tradicions regionals preislàmiques. Si bé les obligacions religioses com les pregàries diàries, el dejuni durant el Ramadà, la peregrinació anual a la Meca (*hajj*) s'observen amb fervor, hi ha una manca general de comprensió de les instruccions religioses. Això pot atribuir-se també al baix nivell d'alfabetització, a la manca de coneixement de la llengua àrab, amb la consegüent dificultat per entendre l'Alcorà de primera mà, i a altres factors més complicats, com l'estructura socioeconòmica de la societat.

La religió i l'educació religiosa han estat cada cop més estereotipades pels mitjans de comunicació, que les qualifiquen d'extremistes. Aquesta generalització ha tingut com a conseqüència la creació d'una societat bipolar, formada pels que volen i donen suport a una educació religiosa per tal de contrarestar l'occidentalització, i per aquells que eviten tota forma de coneixement religiós per considerar-lo un element que fomenta l'extremisme.

L'opinió que uns actors externs (concretament els Estats Units i el Regne Unit) volen *desislamitzar* el Pakistan està molt estesa. Això ha contribuït a generar una sensació general d'inseguretat i ha fet aparèixer, en alguns segments de la societat, la determinació de contrarestar aquests suposats intents. Els pares que volen que els seus fills rebin una educació islàmica els envien a les madrasses (escoles religioses). Aquestes escoles atrauen els segments més pobres de la societat, ja que ofereixen educació i manutenció gratuïtes als seus estudiants. El sistema de les madrasses, però, ha estat acusat

Els pares que volen que els seus fills rebin una educació islàmica els envien a les madrasses. Aquestes atrauen els segments més pobres de la societat, ja que ofereixen educació i manutenció gratuïtes als seus estudiants

La religió al passat i present del Pakistan

de ser utilitzat pels extremistes per fer un rentat de cervell als joves per tal que agafin les armes i vagin a lluitar contra la conspiració occidental antiislàmica des dels temps de la jihad afganesa. Des que el Pakistan es va convertir en un aliat de la guerra contra el terrorisme, el Govern s'ha dedicat activament a regular l'ingrés en aquesta mena d'instituts. Tot i que alguns informes periodístics apunten a l'existència de vincles entre algunes madrasses i els talibans afganesos, i també amb Al Qaida, un estudi de l'any 2006 indica que, si bé és probable que les madrasses, amb la promoció del sectarisme, poden haver contribuït a assentar les condicions conduents al suport del terrorisme i a la militància, no hi ha proves fiables que hagin contribuït d'una manera substancial al reclutament de militants (Fair, 2006). L'any 2005, després de constatar que el sistema de les madrasses estava ensinistrant escolars mal preparats per respondre a les necessitats d'un Estat musulmà modern, es va iniciar un programa de reformes. D'acord amb aquest programa es va fer un registre de les madrasses i es van fer propostes encaminades a actualitzar el seu currículum. Però aquests canvis han topat generalment amb una forta resistència per part dels administradors de les madrasses.

Si bé l'islam està declaradament involucrat en tots els aspectes de la vida quotidiana, en la societat existeixen diferents sistemes de valors, i molts d'aquests no tenen les seves arrels en la cultura islàmica. Tot i que els matrimonis entre cosins es practiquen com un ritual religiós a l'interior del Pakistan i entre famílies benestants, el costum té els seus orígens en el manteniment tradicional de la terra i del patrimoni dins de la família. Al Pakistan, i a causa de la seva naturalesa patriarcal, les lleis de família s'han utilitzat i se n'ha abusat en detriment de les dones i dels fills. Les lleis islàmiques sobre l'herència, el matrimoni i el divorci són interpretades d'una manera discriminatòria per a les dones. Els drets de propietat i la participació en les herències, tot i que la llei islàmica els permet, es neguen a les dones.

Cal destacar que les reformes, molt necessàries, dels sectors inferiors de la societat són normalment bloquejades pels clergues i pels partits polítics religiosos. De tant en tant, es fan intents per reformar les lleis; el Consell de la Ideologia Islàmica, l'organisme constitucional responsable d'aconsellar el Parlament sobre temes islàmics, ha publicat recentment una sèrie de recomanacions relacionades amb les lleis de família. Aquestes recomanacions inclouen l'obligatorietat del registre dels divorcis, i la supressió de les restriccions sobre el dret de les dones a viatjar per complir el precepte de peregrinar a la Meca i anar a altres llocs sense haver de fer-ho sota la tutela d'un guardià masculí.

A diferència de les classes econòmicament més pobres, la majoria de la classe mitjana urbana és bastant sofisticada i no té cap simpatia per l'islamisme radical; les classes altes encara són més moderades pel que fa a l'afiliació religiosa. Aquesta dicotomia socioeconòmica es reflecteix tant en la seva educació com en les normes religioses i socials imperants en aquests grups. La població urbana està cada cop més occidentalitzada i té més accés a Internet, a la televisió per satèl·lit i als mitjans

de comunicació internacionals. D'aquesta manera, les imatges que reben d'arreu del món i el fet d'estar en contacte amb els temes contemporanis més rellevants els proporciona un punt de vista de l'esfera pública molt més obert i lliberal. La globalització i la comunicació mundial continuen tenint un efecte profund en les normes, pràctiques i actituds socials d'aquestes masses urbanes.

Religió i reforma

La gravetat dels conflictes interns i externs als quals ha de fer front actualment el Pakistan, fa difícil de creure que el país sigui el resultat d'un seguit de moviments de caire modernitzador. Durant la dècada de 1850, Sir Syed Ahmad Khan va iniciar un moviment per modernitzar el sistema educatiu dels musulmans. El mateix Sir Syed era un musulmà devot però es va adonar que, si volia sobreviure en el món modern, la comunitat musulmana necessitava una educació d'estil occidental. Sir Syed va crear la Societat Científica d'Aligarh, on els erudits musulmans de tot el país celebraven conferències anuals. Aquesta va ser la primera associació científica d'aquest tipus a l'Índia britànica. Va promoure una interpretació lliberal i racional de les escriptures islàmiques; normalment, els tradicionalistes rebutjaven els seus punts de vista, però la seva perspicàcia va contribuir a la creació d'un Estat musulmà modern.

Durant els anys trenta del segle XX, Allama Muhammad Iqbal va publicar un llibre titulat *La reconstrucció del pensament religiós a l'islam*, on recollia les conferències que havia pronunciat per tot el subcontinent. El llibre feia una crida a revisar els fonaments intel·lectuals de la filosofia islàmica i ha estat considerat una de les fites més importants de la història de la tradició del moviment modernitzador a l'islam. A més a més, el moviment en pro d'una pàtria musulmana va fer que les masses musulmanes del subcontinent fossin encapçalades per un grup de liberals entre els quals hi havia advocats i intel·lectuals.

Després de la independència, la mateixa proclamació de la Constitució pakistanesa va ser un pas cap a la modernitat. En aquesta s'afirma que "la sobirania de l'Estat del Pakistan li ha estat atorgada per Déu Totpoderós, i que el Govern del Pakistan serà l'únic agent executor de la voluntat del Sobirà". Amb un nucli de creences clarament islàmic, el poder de governar es deixa en mans del poble del Pakistan.

A mitjan dècada dels seixanta es va formular un nou concepte del socialisme islàmic. Els iniciadors d'aquest concepte foren els membres del Partit Popular del Pakistan, amb el seu líder Zulfikar Ali Bhutto al capdavant. La idea era iniciar la justícia distributiva, la reforma agrària, la reforma laboral i la nacionalització d'indústries, institucions financeres i els sectors de l'educació i la sanitat. Els efectes van ser de llarg abast; el canvi social es va poder comprovar amb el creixement de les petites indústries i dels sectors de l'educació i la sanitat. La presa del poder a la indústria tenia com a objectiu acabar amb el poder de l'elit i fer arribar al poble els beneficis de la reforma.

Conclusió

Encara avui els polítics són conscients del poder que té el recurs a la religió per al moviment social, però la manca generalitzada de coneixements religiosos ha contribuït d'una manera creixent a la resistència enfront d'aquesta mena d'iniciatives. Els partits polítics i religiosos més intransigents adopten una postura desafadora davant de qualsevol intent d'implementació de reformes religioses en la llei o en la societat. De tota manera, és important comprendre que aquests elements políticament motivats no són representatius de la totalitat de la comunitat religiosa pakistanesa. Si bé les estructures de poder i els grups de pressió han utilitzat sovint la religió com a mecanisme de control, la societat pakistanesa és més tolerant i progressista de com se l'ha volgut representar. El fanatisme religiós és un fenomen que s'ha introduït només recentment en la societat. Per a l'home del carrer, les suposades diferències entre un "islam progressista" i un "islam tradicional o conservador" són purament nominals, i sovint només reflecteixen les diferències existents en l'afiliació educativa, professional i política específica d'un i altre. ●

Notes

1. El califat àrab dels omeies (661-750), amb la capital a Damasc, és històricament el cinquè imperi més gran del món, i en el moment de la seva màxima expansió cobria el sud d'Europa, l'Orient Mitjà i l'Àsia Central i Meridional.
2. La teoria de les dues nacions va ser la base de la partició de l'Índia el 1947. Sostenia que els musulmans i els hindús eren dues nacions separades en tots els sentits, i que els musulmans havien de tenir una pàtria autònoma en les zones de majoria musulmana de l'Índia britànica.
3. La Llei Hudood tenia com a objectiu la implementació de la llei islàmica o xària, per tal d'imposar els càstigs que mencionen l'Alcorà i la Sunna pel que fa a les relacions sexuals extramaritals, als atemptats contra la propietat (robatoris) i a la prohibició de begudes alcohòliques. Fou promulgada el 1979 com a part del procés d'islamització endegat per l'aleshores dictador militar Zia ul-Haq, i revisada l'any 2006 en la Llei de Protecció de la Dona.

Referències bibliogràfiques

- FAIR**, C. Christine. "Islamic Education in Pakistan". United States Institute of Peace, 2006. [Consulta: 1 de març de 2009]. www.usip.org/events/2006/trip_report.pdf
- MEHDI**, Rubya. *The islamization of the Law in Pakistan*. Richmond, Surrey: Curzon Press Ltd., 1994.
- CURCINA DE DEMOCRÀCIA, DRETS HUMANS I TREBALL**. *International Religious Freedom Report 2008*. Washington DC: Departament d'Estat, 19 de setembre del 2008.
- ORGANITZACIÓ DEL CENS DE POBLACIÓ**. Govern de Pakistan. [Consulta: 1 de març de 2009]. www.statpak.gov.pk/depts/pco/index.html

DCIDOB 109.

PAKISTAN, A LA RECERCA D'UNA IDENTITAT.

Migració del poble pakistanès. Causes, evolució i vida quotidiana dels pakistanesos a Catalunya.

Javed Ilyas Qureshi

Migració del poble pakistanès

Causes, evolució i vida quotidiana dels pakistanesos a Catalunya

Javed Ilyas Qureshi

Llicenciat en Ciències Polítiques;
President de l'Associació de Treballadors
Pakistanesos de Catalunya

Des del 1947, any en què el Pakistan va esdevenir un país independent, uns vuit milions de pakistanesos han emigrat a altres països. Malgrat que sabem que al Regne Unit es va dirigir aproximadament mig milió de persones –principalment per la seva relació prèvia, per les facilitats del país i pel coneixement de la llengua–, i que un altre mig milió va anar cap als Estats Units per raons similars, no existeixen dades gaire concretes sobre la distribució de la diàspora pakistanesa. Actualment, a Espanya hi ha uns 60.000 pakistanesos, dels quals el 70%, un total de 40.000, viuen a Catalunya.

Raons històriques de l'emigració

Una vegada independitzat de l'Índia i de l'ocupació britànica que havia durat 200 anys, el Pakistan va viure sota dictadura militar durant 55 anys, incloent-hi tant els períodes en què la dictadura era exercida directament pels militars, com aquells en què van posar caps de Govern controlats per ells. Durant aquest temps, els antics senyors feudals, els buròcrates i els comerciants van unir els seus interessos per explotar el poble pakistanès, el qual va viure l'arribada de la pobresa, l'atur i la inseguretat ciutadana. Amb aquests elements, el Pakistan no va avançar econòmicament i es va mantenir el sistema feudal que existia des de temps antics, fins i tot des d'abans que arribessin els britànics.

Els pakistanesos, a fi de mantenir les seves famílies, van mirar cap a l'exterior per canviar el seu nivell de vida i començar de nou en un altre país. Les famílies pobres de classe mitjana-baixa no podien permetre's el cost de l'obtenció d'un visat a

un país llunyà, molt més car que per a un país proper, i se'n van anar als països del Golf Pèrsic. La classe mitjana i la gent amb més possibilitats va emigrar cap a Europa, Estats Units, Canadà, Austràlia, Japó o Corea.

Diferències segons l'origen. El Pakistan té uns 160 milions d'habitants repartits en quatre províncies, el 50% dels quals a la província del Punjab, la més gran del país. Un 80% de la immigració que ha vingut a Espanya prové d'aquesta regió, però allà també hi ha grans diferències en la forma de vida i les possibilitats d'emigració. Es poden distingir clarament dues zones: mentre que el baix Punjab és una zona pobra i més aviat desèrtica, la part alta del Punjab és rica en comerços i està dirigida al sector serveis. A prop d'aquesta darrera zona es troba Islamabad, la capital del Pakistan, on s'acumulen les diferents administracions del Govern i les ambaixades dels diferents països. El 75% de la burgesia i de la burocràcia viuen aquí, així com el 70% del personal de l'Exèrcit. La concentració d'administracions i serveis, com també representants d'altres països en aquesta ciutat, va fer més accessible per a la població de la part alta del Punjab la informació i els contactes necessaris per a l'obtenció d'un visat, bé de forma legal o il·legal, a través d'agents de les autoritats que acceptaven diners a canvi dels visats. D'aquesta forma es va iniciar una onada migratòria important. Quan els emigrants començaven a enviar diners a la família, aquesta millorava el seu nivell de vida, i a la vista dels veïns i coneguts suposava tal millora que tothom que podia també marxava per aconseguir una vida millor.

Quan els responsables de les ambaixades es van adonar d'aquesta tendència, van tallar les facilitats per tramitar la sor-

tida del país i van començar a posar obstacles per a l'obtenció dels visats. Això va incrementar la corrupció dels agents encarregats dels documents, els quals, a canvi de diners, falsificaven els papers i subornaven qui calgués per als veïns i coneguts de la ciutat. Inicialment, el preu de compra de la documentació era assequible per a les famílies, però després dels anys noranta s'han posat tantes dificultats per obtenir un visat que la quantitat de diners que demanen els agents és inassequible per a un treballador mitjà del Pakistan i, per tant, poques persones poden accedir-hi.

El sistema per emigrar ha canviat: ara només s'ho pot permetre la gent que pot rebre diners des d'altres països perquè tenen familiars ja emigrats. Per tant, la majoria de la immigració que es produeix a hores d'ara està relacionada amb els primers emigrants que van sortir del país. Les dificultats que es van posar per obtenir un visat van perjudicar sobretot la gent del baix Punjab i d'altres províncies, ja que se'ls va tancar la possibilitat d'emigrar si no ho havien fet abans.

Estratègies polítiques que faciliten l'emigració

Hi ha determinades zones del Pakistan que han vist afavorit el seu procés migratori per determinades circumstàncies. Per exemple, durant els anys cinquanta del segle XX, el Govern pakistanès va construir dues preses d'aigua a la zona del Caixmir que van afectar milers d'hectàrees d'agricultura. A causa de la seva passada relació amb el país, el Regne Unit no va demanar als pakistanesos cap visat per entrar al país fins a l'any 1972. Les facilitats de documentació i de llengua van afavorir que la majoria dels milers de persones afectades per la construcció de les preses marxessin cap al Regne Unit.

Un altre cas el trobem molt a prop de l'Afganistan: a la província del Balutxistan, es va crear cap als anys 1982-1983 un moviment d'esquerres bastant fort que tenia relacions amb l'URSS. Estats Units estava en contra d'aquest moviment i, per dissoldre'l, va fer que l'ambaixada estatunidenca al Pakistan donés visats als joves per anar a viure als Estats Units. D'aquesta forma, en arribar al país i començar a tenir una vida millor i poder enviar diners a les seves famílies, els joves oblidaven el pensament d'esquerres. Això no va tenir un èxit total, ja que, malgrat que una part dels joves va canviar la seva mentalitat, el moviment va romandre.

I encara un altre exemple: després de 1980, els governants de l'Exèrcit pakistanès van crear un partit polític a la província del Sindh per satisfer els seus propis interessos i els dels estatunidencs. Estats Units donava suport a l'Exèrcit pakistanès davant els conflictes amb la població, que venien de molt temps enrere, i també donava visats per als militants del partit per facilitar que aquesta col·laboració es perllongués. Els militants també rebien amb facilitat visats per anar al Regne Unit, ja que aquest país també compartia interessos amb els estatunidencs; el mateix cap del partit es va exiliar al Regne Unit fa uns vuit anys i encara hi viu.

La majoria de la immigració que es produeix a hores d'ara està relacionada amb els primers emigrants que van sortir del país

Raons actuals de l'emigració

A part de les causes polítiques i històriques que el pakistanès mitjà té per emigrar, la vida quotidiana actual ja és bastant difícil per si mateixa i fa més atractiva la idea de marxar lluny. Al Pakistan, els sous són molt baixos i les condicions de vida molt dures: un obrer o un treballador manual guanya uns 45-50 € al mes, mentre que un pis per a una família en una gran ciutat es lloga per uns 100 € mensuals. A més, la carn de be val 2,5 €/kg, la carn de vaca 2 €/kg i la de pollastre 1,5 €/kg; així que un treballador de classe mitjana no pot incloure carn en la seva dieta. Altres béns de consum, com fruita o begudes, tenen aproximadament el mateix preu que el que trobem als nostres mercats de Catalunya; però, i a tall d'exemple, un mestre al Pakistan guanya al llarg de tot un any el que guanya aquí un mestre en un mes.

A més de la pobresa, al Pakistan no hi ha seguretat social, no hi ha beneficis d'atur ni dret a pensió de jubilació; l'educació pública és dolenta i només l'educació privada –inassessible per a la classe mitjana– és bona. Durant la dictadura estava prohibit fer associacions d'obriers, manifestacions o qualsevol classe d'oposició al règim. Per contra, els funcionaris i treballadors del Govern sí que tenen dret a subsidis d'atur i de jubilació i seguretat social. Des dels anys vuitanta fins ara, quan l'Exèrcit no ha governat directament ha posat al capdavant els seus polítics-titella, que també han generat corrupció i han robat la riquesa del Pakistan, enduent-se-la a altres països i deixant més pobresa i atur.

Aquestes són les poderoses raons de la majoria de la gent que emigra del país en l'actualitat. En certa manera, aquests moviments són afavorits per la burgesia i la burocràcia del país, ja que els emigrats envien tants diners al seu país d'origen que, actualment, més d'una quarta part del pressupost pakistanès prové d'aquestes remeses. Això és un benefici per a les classes econòmiques altes, ja que aquests diners reverteixen indirectament en benefici seu.

L'emigració pakistanesa a Catalunya i Espanya

El 1972 hi havia uns 110 pakistanesos a Catalunya. En aquella època hi havia un funcionari català, el senyor Escoda, que era cònsol honorari del Pakistan a Catalunya, que va ajudar molt els novinguts a trobar feina a les mines de carbó de Terol. Inicialment, els immigrants venien a Catalunya, llogaven un habitatge a Barcelona on passaven els caps de setmana i treballaven a Terol els dies laborables. En començar a enviar diners i comunicar aquestes facilitats, va venir més gent. Així, des del 1975 fins al 1980-1982 van arribar a Catalunya uns 1.000 pakistanesos.

Posteriorment, el 1992, l'any olímpic, quan el Govern espanyol va obrir la regularització als immigrants, van arribar uns 5.000 pakistanesos més per legalitzar els seus papers. Gairebé un 98% d'ells van venir d'altres països, on hi vivien

feia temps, perquè allà no podien legalitzar la seva situació com aquí. Uns 3.500 van obtenir papers i es van establir majoritàriament a Barcelona, els 1.500 restants van retornar als seus països. Dels que van obtenir papers, aproximadament uns 1.000 van tornar a marxar, perquè havien viscut a països com Dinamarca o Alemanya, de nivell de vida alt, i trobaven que aquí, comparativament, hi havia poca feina i el nivell de vida era més baix.

És difícil que els propers anys es resolgui la situació d'aïllament ideològic dels pakistanesos immigrants

El 1994, el Govern espanyol va oferir una nova oportunitat de tramitar els documents si es trobava una oferta de feina, que s'havia de presentar a la Subdelegació del Govern. Després, la persona havia de viatjar per recollir el visat a l'ambaixada espanyola al Pakistan. Una part important de pakistanesos va presentar aquestes ofertes de feina comprades, normalment, en nom de familiars i coneguts que eren al Pakistan, de forma que els interessats recollien el visat directament a l'ambaixada espanyola i ja arribaven a Espanya amb la seva documentació correcta. De vegades, altres persones que no eren de la família, feien el mateix procés a canvi de diners. En aquest segon procés de regularització, alguns pakistanesos que havien retornat des d'Espanya a Alemanya i a altres països, van tornar de nou a Espanya i van presentar ofertes de feina que eren comprades a empresaris, tot i que no fossin reals. Amb aquest segon procés es van legalitzar uns 10.000 pakistanesos més. Durant el Govern d'Aznar es van fer també dues regularitzacions, el 2000 i el 2004, i van tornar a venir molts emigrants que vivien a diferents països d'Europa per l'"efecte crida".

Avui dia, els immigrants que ja viuen aquí, tot i que es trobin en situació irregular, poden regularitzar la situació obtenint un permís de residència per arrelament social. Per això cal que hagin viscut tres anys al país. Normalment, ho demostren amb el registre del padró i altres proves. S'estima que en aquest moment hi ha uns 3.000 pakistanesos a punt de legalitzar la seva situació.

Treball dels pakistanesos a Catalunya. Només un 5% del pakistanesos arribats aquí, procedents de països com Àrabia Saudita o els Emirats Àrabs Units, eren professionals i tenien un bon sou allà, però van venir igualment a demanar la residència perquè les condicions de vida són millors aquí. Tanmateix, la gran majoria dels que han vingut no tenien una professió d'origen, així que van haver d'acceptar feines senzilles i aprendre'n de noves.

El 1992, quan aquí mancava la feina, molts pakistanesos van treballar repartint bombones de butà de formà il·legal—sense contracte i sense sou i només cobrant de les propines—, o bé venent flors pels carrers a les nits, rentant plats als restaurants, fent venda ambulant, *top-manta*, etc. Hi havia fins i tot un sector en què l'única ocupació que tenia era precisament cercar feina: sortien al matí i es passaven tot el dia buscant i preguntant a un lloc i a un altre. Això va continuar així fins que va arribar el *boom* de la construcció que va generar molta feina en aquest sector i els pakistanesos s'hi van integrar—aproximadament un 60% dels pakistanesos que viuen aquí van viure a França abans, on hi havia molta feina en la construcció, i van aprendre els oficis de pintor, muntador de *pladur* i de paleta. Així, del 1999 a mitjan 2007, gairebé un 50% dels pakistanesos van treballar en la construcció i, en segon lloc, en restaurants; el nombre de venedors de flors i de butaners es va reduir.

Però potser l'activitat majoritària dels pakistanesos és el comerç. A Catalunya hi ha 5.000 botigues de pakistanesos que

donen feina a uns 12.000 pakistanesos. La majoria de comerços són d'alimentació, locutoris, fruiteries, carnisseries, *döner kebab*, restaurants, i també n'hi ha alguns dedicats a l'exportació-importació.

Per què hi ha tants comerços pakistanesos? El 95% dels pakistanesos vinguts a Catalunya no estaven professionalitzats al Pakistan, pertanyien a la classe mitjana i treballaven sobretot en el sector serveis. Aquest grup rebutja el treball manual, i no havien treballat mai abans com a pintors, ni paletes, ni perruquers, per exemple. Per aquesta raó, quan arriben aquí i no poden treballar de cap altra forma perquè no tenen una professió, dediquen els seus esforços a crear un comerç.

Pot sobtar que, si inicialment no disposen de diners, puguin crear tants negocis. El procés és el següent: com que la decisió de migrar es va encomanar per famílies, per grups de coneguts, etc., ara es troben aquí els amics, veïns, familiars i coneguts que tenien allà i tots col·laboren a crear un negoci. Quan un d'ells demana un préstec personal al banc, la resta dóna també diners o demanen el préstec conjuntament. Així, fan un negoci entre amics o germans, una col·laboració laboral ben habitual. Gairebé la meitat dels negocis pakistanesos a Catalunya pertanyen a socis que són dos o més germans. Inicialment, els germans treballen per compte aliè i porten un nivell de vida baix per estalviar tot el possible. A més, envien diners a la família del Pakistan, però com que normalment són a pobles petits, necessiten pocs diners. Aleshores, els germans demanen el préstec al banc i un d'ells deixa la seva feina i crea un negoci, mentre la resta continua treballant. Quan el negoci funciona una mica, un altre germà deixa el treball i crea un segon negoci. Així, finalment, tres o quatre germans tenen entre tots dues o tres botigues d'alimentació o un parell o tres de locutoris. De vegades, sobretot quan es tracta de persones grans o que han estat repetidament acomiadades de la feina per no tenir una professió i no veuen cap altra sortida, creen els comerços amb els diners que els envien familiars que han emigrat a països més rics. També alguns pakistanesos que havien comprat un pis entre els anys 1997 i 2003, davant la pujada de preus, l'han pogut vendre amb bastant benefici i han pogut invertir en la creació d'un negoci.

D'altra banda, el Govern espanyol ha obert tres processos de regularització en pocs anys i això ha permès un guany molt ràpid per a alguns pakistanesos que cobraven diners als compatriotes per ofertes de feina falses, o que inventaven trampes diverses per aconseguir la documentació per obtenir permisos de residència. D'aquesta forma, també s'han pogut obrir alguns comerços.

Activitat política. El 95% dels pakistanesos immigrants a Catalunya no coneixen la política d'aquí i només parlen entre ells de la política del Pakistan. De fet, tots els partits polítics representatius del Pakistan tenen branques a Barcelona i disposen de gent afiliada aquí. La majoria de pakistanesos estan convençuts pel seu Govern que criticar la política del seu país o manifestar-se en contra és ser antipatriotes. Normalment,

Migració del poble pakistanès

tots s'apropen més a la dreta política, i la majoria tenen una forta imbricació política i religiosa, tal com s'entén al seu propi país¹.

Així les coses, els pakistanesos no veuen bé que algú parli o es manifesti com d'esquerres; cap d'ells pot declarar-se socialista perquè un socialista és considerat com algú que està en contra del seu país i de la religió. Ni tan sols saben que al Pakistan també existeixen moviments polítics socialistes. Hi ha un percentatge de pakistanesos que estan afiliats a partits d'aquí, com ara el PSC i CiU, però en el cas dels partits d'esquerres, poden dir que hi pertanyen però neguen totalment que siguin d'ideologia socialista. A més, els pakistanesos solen ser molt centralistes, per referència a la centralitat del seu país d'origen.

Quant a la ideologia, es dona la circumstància que un pakistanès que hagi tingut una bona educació i tingui carrera pensa exactament igual que un altre que no ha anat mai a escola; i no es veu que hi pugui haver un canvi a curt termini.

Religió. Els pakistanesos són persones amb un fort sentiment religiós que s'estén a gairebé totes les àrees de la seva vida. La majoria de pakistanesos són musulmans sunnites, i hi ha aproximadament un 5% de xiïtes. A banda d'aquesta majoria musulmana, a Catalunya hi ha uns 500 pakistanesos cristians que ja ho eren al seu país i s'ha de dir que la relació entre ambdues religions és molt bona dintre de la comunitat. Amb una mentalitat molt religiosa, pensen que el món ric i desenvolupat està en contra de l'islam: veuen en el seu país la fortalesa de l'islam i creuen que tothom, inclosos els jueus, el volen destruir. Per al pakistanès mitjà, la cultura és només la religió i, així, desconeixen el concepte de laïcisme, de manera que creuen que Espanya és un país cristià i no pas laic. Resultarà molt difícil obrir aquesta mentalitat. Existeix un percentatge de pakistanesos que, per exemple, beuen alcohol en contra de la seva religió, però en canvi no en trobem cap que mengi carn de porc, també prohibit per l'islam. Tenir nòvia també està prohibit, però a Catalunya les tenen perquè volen. Tanmateix, quan són preguntats diuen que la tenen només per casar-se i obtenir papers.

Dones pakistaneses a Catalunya. Dels 40.000 pakistanesos que hi ha a Catalunya, només 3.000 són dones. Els homes normalment arriben sols i, posteriorment, reclamen la vinguda de la seva família pel mitjà del reagrupament familiar. En aquest tema també són importants les diferències econòmiques: com que aquí les despeses per mantenir-se són més altes que al Pakistan, la meitat de les dones que han vingut ho han fet a través dels immigrants que disposen de negoci; en canvi, als treballadors per compte aliat els resulta més difícil reunir els requisits per fer la reagrupació i mantenir la seva família.

Només hi ha 300 dones pakistaneses donades d'alta a la Seguretat Social com a treballadores en actiu perquè una dona treballadora està mal vista. En teoria, els homes pakistanesos reconeixen que cal que treballin, però internament no els

sembla bé. Però entre les dones n'hi ha de molt valentes, que treballen, volen estudiar i trobar-se útils i, desgraciadament, no reben tant suport com caldria. La creació de programes específics per ajudar aquestes dones és important per tal que puguin continuar amb la seva feina i la seva lluita.

També hi ha una part dels pakistanesos que davant la por que les seves filles agafin els costums occidentals i comencin a sortir a les nits, fer-se petons o beure alcohol, volen crear una escola exclusiva per a noies, per tal d'aïllar-les d'aquestes possibilitats. En realitat, però, són els nois i no pas les noies els que majoritàriament adopten aquests comportaments. Malgrat tot, als pakistanesos els obsessiona la idea d'evitar aquests comportaments i protegir les seves filles.

Rumors sobre la comunitat pakistanesa a Catalunya. La forta arribada, els darrers anys, de pakistanesos i d'immigrants d'altres països a Catalunya, ha fet aparèixer rumors i comentaris que potser són vàlids en referir-se a altres col·lectius, però no pas al dels pakistanesos. Per exemple, molta gent creu que el negoci dels pakistanesos tenen algun benefici especial pel qual no paguen impostos, però, en realitat, aquests són els mateixos que per als autòctons.

De vegades es comenta que els venedors pakistanesos de flors i de cerveses estan controlats per alguna màfia; però, realment, els qui es dediquen a aquest tipus de venda ambulants ho fan de forma totalment individual.

Un altre rumor estès ha estat que els pakistanesos tenien pisos per oferir "llits calents" que es llogaven per hores. Tot al contrari, el temperament i caràcter pakistanès no s'avé de cap manera amb aquest tipus de comerç, ja que es tracta de gent extremadament treballadora i honesta, incapaç de comerciar amb la pobresa d'altres.

Integració, llengua i altres aspectes. Desgraciadament, és difícil que els propers anys es resolgui la situació d'aïllament ideològic dels pakistanesos immigrants. Avui dia

no hi ha gaire contacte ni diàleg amb la gent autòctona. Per part dels pakistanesos no hi ha un esforç real d'integració: es mouen dins dels seus comerços, amb la seva gent i en la seva cultura. El diàleg, d'altra banda, difícilment seria possible ja que el 65% dels pakistanesos que viuen a Catalunya no parlen català ni castellà i, en realitat, el 50% tampoc no té intenció d'aprendre cap de les dues llengües.

L'aïllament cultural també és manifest: a casa, el 70% veu algun drama o alguna obra de teatre pakistanesa, o una pel·lícula de Bollywood a través de les emissions pakistaneses per satèl·lit, però mai la televisió d'aquí, ni les cadenes autonòmiques ni les estatals. En el cas de famílies senceres, la xifra puja fins al 95%.

Contràriament al que pugui semblar, però, els pakistanesos, tot i no posar interès en els afers autòctons, no volen, en principi, tornar al seu país. La seva idea és quedar-se aquí. Fins i tot en el moment actual en què les condicions laborals no són favorables i que no es podrà trobar tanta feina per mantenir la família, hi ha 3.000 casos de reagrupament familiar pendents de resolució a l'ambaixada d'Espanya al Pakistan, de forma que, amb tota seguretat, encara vindran més persones.

Per accelerar la integració, el Govern català hauria de parlar directament amb la comunitat pakistanesa, no sempre a través dels seus representants destacats en l'àmbit polític o religiós. És important que la gent percebi directament els esforços que es fan per oferir-los noves possibilitats. Pel costat positiu, els pakistanesos troben que Catalunya és un lloc acollidor, la societat catalana és oberta i tolerant i no tenen conflictes. No se senten criticats per la seva religió o la roba, i aquest respecte és mutu. Aquí tenen xarxes socials ben establertes, com ara associacions, editen tres diaris en urdú, tenen informatius propis també en urdú a BTV, i una ràdio –Radio Pakcelona– que emet per Internet. També disposen d'alguns moviments culturals, i existeix un grup d'intel·lectuals que inclou un grup de poetes que, de vegades, fan reunions per recitar la seva poesia.

Però, en general, no es percep que els propers anys hi hagi una perspectiva d'integració fàcil d'aquest col·lectiu. Potser en les properes generacions hi hagi més expectatives ja que els joves estan més oberts a noves influències, però caldrà un esforç molt intens i molt específic dirigit cap a aquesta comunitat per part de les autoritats, ja que les característiques d'aquest poble fan que els ajuts i els programes dirigits a la seva integració de vegades passin desapercibuts per la població. ●

Nota

1. Tot i que hi ha excepcions, la majoria de grups polítics pakistanesos establerts a Barcelona són religiosos.

DCIDOB 109.

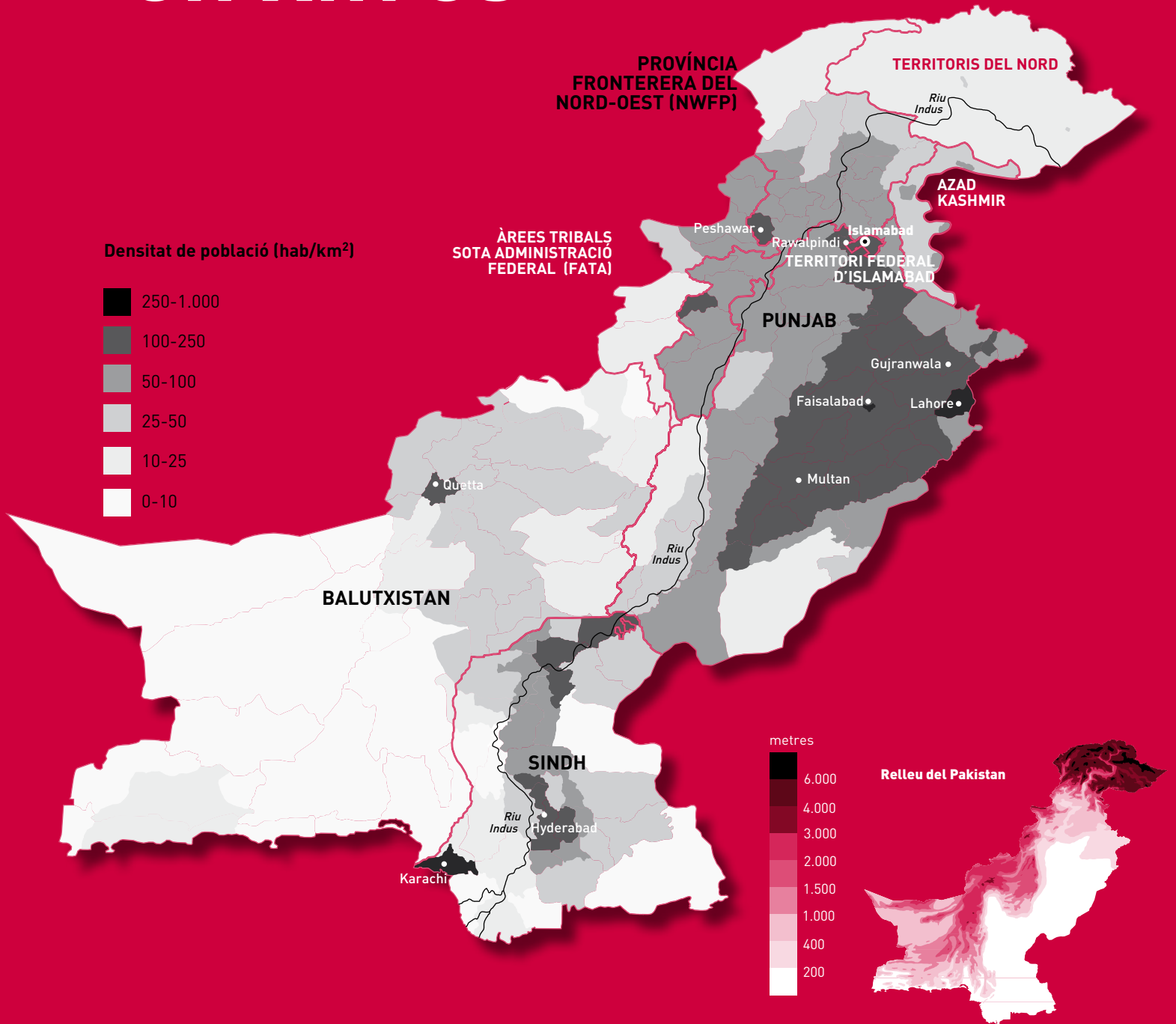
PAKISTAN, A LA RECERCA D'UNA IDENTITAT.

El Pakistan en xifres.

Redacció Fundació CIDOB

El Pakistan en xifres

Nom oficial República islàmica del Pakistan

Estructura administrativa Quatre províncies: Punjab, Sindh, Província Fronterera del Nord-Oest (NWFP) i Balutxistan (aquestes dues darresres també tenen àrees tribals administrades provincialment). També inclou set Àrees Tribals sota Administració Federal (FATA); el territori de la capital Islamabad; i administra dues zones del Caixmir, conegut com el Caixmir Administrat pel Pakistan (PAK): l'Azad Kashmir i els Territoris del Nord.

Independència 14 d'agost de 1947 (del Regne Unit)

Entrada a l'ONU 30 de setembre de 1947

Superfície 803.940 km²

Fronteres Total: 6.774 km; Afganistan (2.430 km), Índia (2.912 km), Iran (909 km), Xina (523 km); litoral costaner: 1.046 km

Llengua oficial Urdú

Capital Islamabad, 1.124.000 habitants (2006)

Aglomeracions urbanes més importants (2007) Karachi (12.130.000 habitants); Lahore (6.577.000); Faisalabad (2.617.000); Rawalpindi (1.858.000); Multan (1.522.000); Gujranwala (1.513.000); Hyderabad (1.459.000); Peshawar (1.303.000)

Sistema polític

República federal amb dues cambres legislatives El Senat, amb 100 membres elegits pels parlaments provincials per un mandat de sis anys; i l'Assemblea Nacional, amb 342 membres elegits per un període de cinc anys mitjançant un sistema mixt de representació proporcional i d'escrutini nominal, 60 escons estan reservats a dones i 10 per a les minories no musulmanes.

Constitució 25 de desembre de 2007, amb esmenes i revocacions a partir de l'original de 1973

Cap d'Estat i cap de Govern President, Asif Ali Zardari, des del 6 de setembre de 2008; primer ministre, Yousaf Raza Gilani, des del 25 de març de 2008

Dones al Parlament (2009) 21,2% d'escons

Composició parlamentària de l'Assemblea Nacional de les darreres eleccions legislatives de 18 de febrer de 2008

Partits	escons
Partit Popular del Pakistan–Parlamentaris (PPP-P)	126
Lliga Musulmana del Pakistan–Nawaz (PML-N)	90
Lliga Musulmana del Pak.–Quaid-i-Azam (PML-QA)	53
Moviment Muttahida Qaumi (MQM)	25
Independents	17
Partit Nacional Awami (ANP)	13
Consell Unit per a l'Acció al Pakistan (MMA)	7
Lliga Musulmana del Pakistan–Funcional (PML-F)	5
Partit Popular del Pakistan–Sherpao (PPP-S)	1
Partit Nacional Popular (NPP)	1
Partit Nacional del Balutxistan (BNP-A)	1

Participació: 44%

Població

Total (2006) 156.260.000 hab.

Projecció de població (2010) 167.765.000; (2020) 200.370.000

Població urbana (2007) 36,0%

Densitat de població (2008) 203 hab. per km²

Estructura d'edat (2005) <15 anys: 37,2%; 15-64 anys: 58,9%; ≥65 anys: 3,9%

Taxa de creixement demogràfic (1975-2005) 2,8%

Taxa de natalitat bruta (2007) 25,5 naixements per 1.000 hab.

Taxa de mortalitat bruta (2007) 7,9 morts per 1.000 hab.

Taxa de mortalitat infantil (2005) 79 morts per 1.000 nascuts vius

Taxa de fecunditat (2007) 3,1 fills per dona

Taxa de mortalitat materna (2005) 320 dones per cada 100.000 nascuts vius

Esperança de vida en néixer (2007) 64 anys

Societat, economia i medi ambient

Composició ètnica (2000) Punjabi (52,6%); paixtu (13,2%); sindi (11,7%); muhajir¹ urduparlants (7,5%); balutxi (4,3%); altres (10,7%)

Composició religiosa (2000) Musulmans (96,1%); cristians (2,5%); hindús (1,2%); altres (0,2%)

Taxa d'alfabetització d'adults (≥15 anys) (2005) Homes (64,1%), dones (35,4%)

Ordinadors personals (2006) 0,5 per cada 100 hab.

Usuaris d'Internet (2005) 6,7% de la població

Índex de Desenvolupament Humà (2005) 0,551; posició 136 del rànquing mundial

Terres agrícoles (2003) 35,3% de les terres, incloses pastures

Energia neta importada (2006) 23% de l'energia usada

Subministrament d'energia primària (2005) Petroli (21,9%), carbó (5,3%), gas natural (33,0%), nuclear (0,8%), energies renovables (39,0%)

Emissions de CO₂ (2004) 0,8 tm per habitant; 0,4% mundial

Aigua (2002) Disponibilitat: 1.501 m³ per habitant; consum: 75,2% dels recursos interns

Població sense accés a aigua millorada (2004) 9%

Població sense sanejament millorat (2004) 41%

Pobresa (2005) 22,3% de la població viu sota el llindar de pobresa nacional

Moneda Rúpia pakistanesa (PKR), 1 euro = 114 PKR (30 de juny de 2009)

Renda Nacional Bruta (RNB) (2007) 416.544 milions de dòlars (PPA)

Producte Interior Brut (PIB) (2005) 369.200 milions de dòlars (PPA)

PIB per càpita (2007) 2.570 dòlars (PPA)

Creixement mitjà anual del PIB (2003-2007) 7,0%

Estructura PIB (2007) Agricultura 19,6%; indústria 26,8% (manufactures 19,5%); serveis 53,7%

Població econòmicament activa (2007) 31,8%

Taxa d'atur (2005) 7,7%, 3,6 milions de persones

Ingressos estimats per càpita (2005) Dones: 1.059 dòlars (PPA), homes: 3.607 dòlars (PPA)

Producció (2007) Agricultura, productes forestals, pesca; explotació de mines i pedreres; manufactures (tèxtil, productes d'alimentació, refinaria de petroli i carbó; indústria química; equipament de transport; farmacèutiques); producció energètica

Importacions (2007-2008) 35.417 milions de dòlars. Petroli cru i refinat (29,6%); maquinària (16,2%); productes químics (14,4%); aliments (10,0%). *Països de procedència:* Emirats Àrabs Units (14,5%); Aràbia Saudita (10,2%); Xina (8,6%); Kuwait (6,9%); Singapur (4,8%)

Exportacions (2007-2008) 20.122 milions de dòlars. Tèxtil (49,8%); arròs (5,6%); productes derivats del petroli (3,7%). *Països de destinació:* Estats Units (18,6%); Emirats Àrabs Units (8,6%); Regne Unit (5,3%); Afganistan (5,1%); Alemanya (4,1%)

Turisme (2007) 276 milions de dòlars d'ingressos

Inversió estrangera directa (2005) 2,0% del PIB

Ajuda Oficial al Desenvolupament (2007) 2.212 milions de dòlars; 1,5% de la RNB

Deute extern (juny de 2008) 40.243 milions de dòlars

Despesa pública en educació (2005) 2,3% del PIB

Despesa pública en salut (2004) 0,4% del PIB

Despesa pública militar (2005) 3,5% del PIB

Nota

1. Nom utilitzat per designar els migrants urduparlants que van venir de l'Índia després de la partició.

Població i demografia al Pakistan

Segons les projeccions de les Nacions Unides, el 2050 el Pakistan esdevindrà el quart país més poblat del món. Amb més de 156 milions de persones el 2006, la població del Pakistan s'ha quadruplicat des del 1950.

El cens de 1998 assenyalava que uns 73,6 milions de pakistanesos (el 55,6% de la població del país) viuen a la província del Punjab, per davant dels 30,4 milions (23,0%) que ho fan a la província del Sindh, dels 18 milions (13,4%) que viuen a la Província Fronterera del Nord-Oest (NWFP) i dels 6,6 milions (5,0%) del Balutxistan. En aquesta darrera província és on el creixement de la població ha estat més gran en els darrers 50 anys, en multiplicar-se el nombre d'habitants per 5,6. També al Sindh s'ha constatat un creixement important, ja que en aquest període la població s'ha quintuplicat, de manera que, tot plegat, ha fet que el pes poblacional del Punjab hagi disminuït un 5% en aquest període, el mateix percentatge que ha guanyat la província del Sindh. Tanmateix, és el territori d'Islamabad el qual ha experimentat un creixement demogràfic més gran: tot i que no representa més que un 0,6% de la població total del Pakistan, entre 1951 i 1998 el nombre d'habitants es va multiplicar per 8,4. El fet que el 1965, sota el mandat del general Ayub Khan, acollís la nova capital hi va contribuir, sens dubte, d'una manera significativa.

El Pakistan és un país bàsicament rural. El 1998 dos terços de la població vivia del camp i només un terç ho feia en l'espai urbà, principalment a les set grans ciutats (actualment vuit) amb més d'un milió d'habitants, on hi resideix el 16% de la població del país, amb Karachi al capdavant amb 9,3 milions. Malgrat tot, la situació ha canviat força si la comparem amb les dades del 1951, moment en què el 82,3% de la població era rural (el 100% en els territoris d'Islamabad i FATA). La situació també és diferent en funció de les províncies: al territori d'Islamabad, el 65,7% de la població és urbana, a la resta de províncies i territoris, en canvi, la major part de la població és rural, i va del 51,2% al Sindh al 97,3% a la FATA. El Punjab, el Balutxistan i la NWFP tenen uns percentatges de població rural del 68,7%, 76,1% i el 83,1%, respectivament.

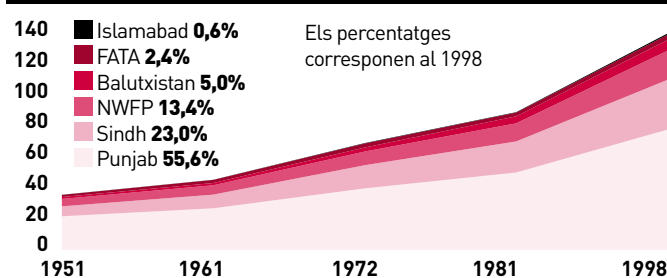
El creixement de la població al Pakistan es pot interpretar a partir de diferents elements que es combinen, i que convergeixen en una elevada taxa de fecunditat. D'una banda, el percentatge de població rural presenta una relació amb els índexs d'alfabetització; en totes les províncies i territoris, l'analfabetisme —que el 1998 afectava el 56% de la població del país— té més presència entre la població rural. Les diferències entre l'alfabetització rural i la urbana van del 15% a Islamabad al 38% a la província del Sindh, sempre a favor de la urbana. A més, hi ha un factor de gènere determinant, ja que, mentre que el 54,8% dels homes estan alfabetitzats, només ho estan el 32,0% de les dones (del 3,0% al Balutxistan al 62,4% a Islamabad). La diferència entre gèneres també és més accentuada en les poblacions rurals (un 11% més que a les ciutats). La combinació d'aquests elements amb el baix estatus social de la dona, l'elevada mortalitat i el conservadorisme religiós han facilitat unes taxes de fecunditat que estaven al voltant dels 5-6 fills per

dona a la dècada dels noranta i que feien fracassar els serveis de planificació familiar. Actualment, la taxa ha disminuït força i se situa entorn dels 3,1 fills per dona.

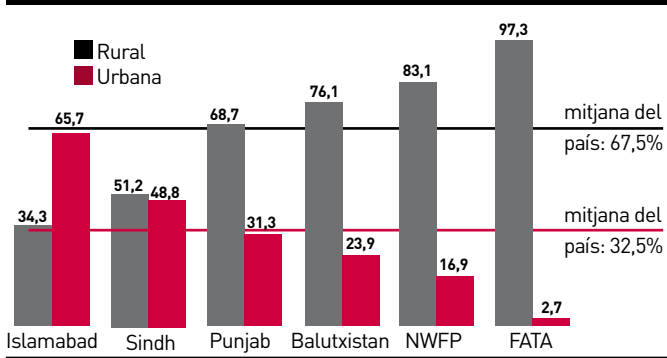
No obstant això, la piràmide de població del Pakistan ens mostra una població molt jove, on el 67% tenia menys de 30 anys el 2005 (el 37% per sota dels 15 anys). Per tant, malgrat que les taxes de fecunditat es redueixen hi ha un altíssim contingent de població en edat reproductiva, o a prop d'entrar-hi, que farà incrementar de manera important la població del Pakistan en les properes dècades.

Tanmateix, entre les dades demogràfiques del país hi ha un parell de trets que criden l'atenció: la proporció entre homes i dones és de 52 a 48 a favor dels primers, i l'índex de mortalitat infantil de les nenes és un 10% superior al dels nens. Sembla que darrere la preferència de tenir un nen hi ha raons socioeconòmiques i culturals. Aquests elements es tradueixen en la diferència d'aquests quatre punts percentuals assenyalats, que arriben a ser de set al Balutxistan i de vuit a Islamabad.

Evolució de la població (1951-1998) (milions i %)

Població rural i urbana (1998) (%)

Redacció Fundació CIDOB

Fonts

Comitè d'Ajuda al Desenvolupament (OCDE) / Comissió Electoral del Pakistan / Enciclopèdia Britànica / Handbook of Statistics 2008, UNCTAD / Informe Sobre Desenvolupament Humà 2007/08, PNUD / Inter-Parliamentary Union (IPU) / World Development Indicators 2008, Banc Mundial / World Factbook, CIA / World Resources Institute (WRI)

DCIDOB 109.

PAKISTAN, A LA RECERCA D'UNA IDENTITAT.

Cronologia històrica.

Redacció Fundació CIDOB

Cronologia històrica

3000 aC La civilització de la vall de l'Indus, una de les més antigues del món, s'estén per la major part de l'actual Pakistan i assoleix el seu esplendor entre el 2500 i el 1700 aC, any en què entra en declivi de forma abrupta. El que queda d'aquesta civilització es fusiona amb els pobles procedents de la migració indoària. Al llarg dels segles posteriors se succeeixen diverses invasions per part de perses, grecs, escites, àrabs (que porten l'islam), afgans i turcs.

712 Mohammad bin Qasim, general àrab, conquereix el territori del Sindh i l'incorpora al califat omeia. Al llarg dels propers 1.000 anys els musulmans governen el territori de l'actual Pakistan.

997 Mahmud de Ghazni, sultà afgà, envaeix nous territoris i estén l'islam al llarg del seu imperi que abasta l'Afganistan, part de l'Iran, regions del nord-oest de l'Índia i el Pakistan. El 1021, Mahmud ofereix el tro de Lahore a Malik Ayaz; Lahore esdevé capital de l'imperi.

1175-1186 Muhammad de Ghur, líder de l'imperi turc Ghurid, conquereix les regions del Sindh i del Punjab.

1206 El general Qutubuddin Aybak posa els fonaments d'un regne musulmà independent a l'Índia: el sultanat de Delhi. Fins al 1526, 35 sultans se succeeixen i regeixen el sultanat, que inclou la major part del Punjab i el Sindh.

1526-1707 L'edat daurada del govern musulmà s'assoleix amb l'imperi mogol, que permet l'expansió de l'islam per l'Índia.

1707-1858 El 1707, la mort del rei mogol Aurangzeb, després de 50 anys de regnat, inicia el declivi de l'imperi, marcat per la manca d'una llei successòria, el poc compromís dels seus successors, la política religiosa, el deteriorament i la desmoralització de l'Exèrcit i els greus problemes financers; malgrat tot, l'imperi s'allarga fins al 1857; durant aquest període se succeeixen un total de 17 reis. Del 1830 al 1857, té lloc el moviment Farizi a la Bengala Oriental, llavor de la

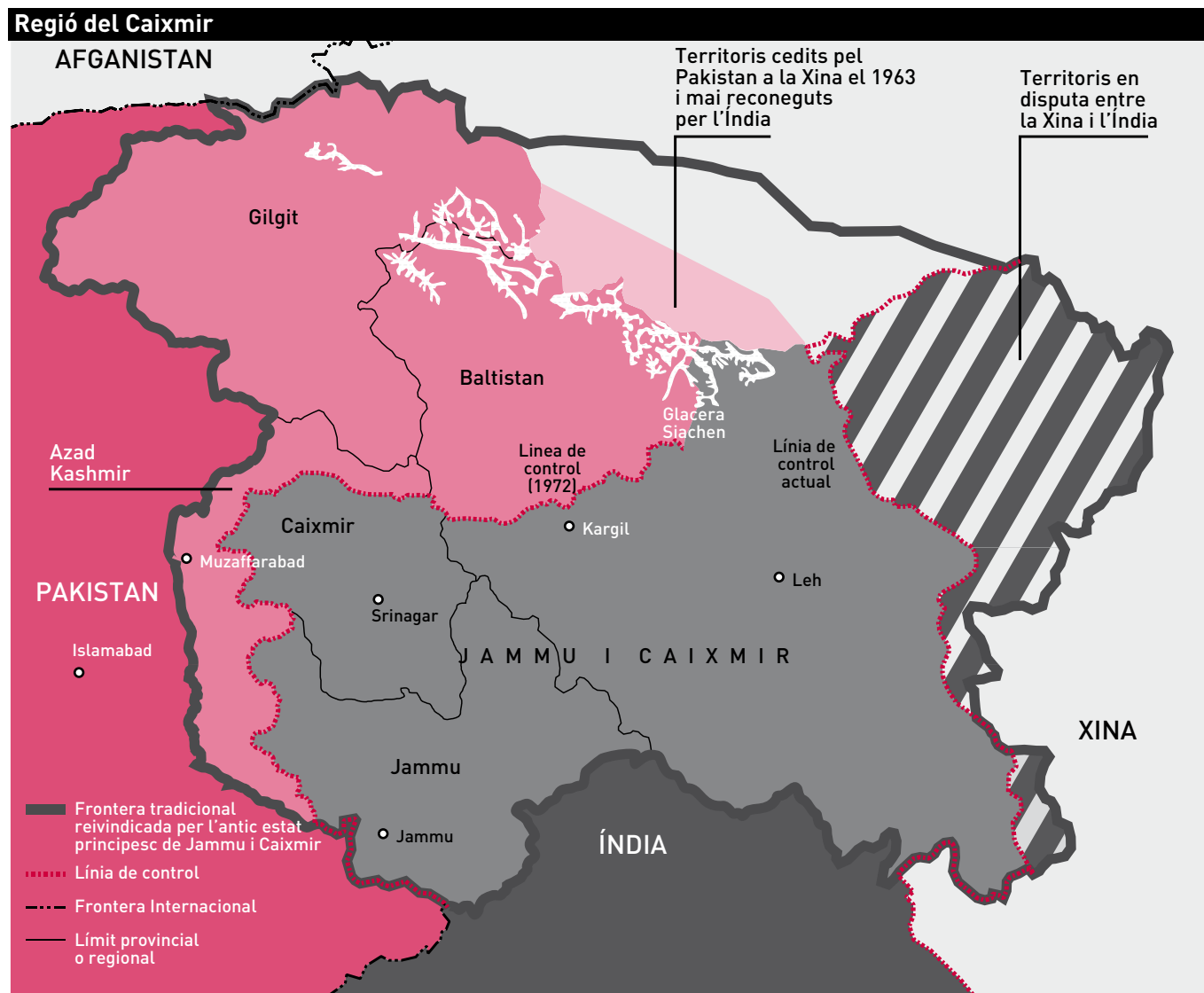
independència de Bengala, com a resposta a l'opressió britànica sobre els musulmans bengalís. El 1848, amb la victòria sobre els sikhs al Punjab els britànics assoleixen el seu domini sobre la vall de l'Indus. El 1857, té lloc la guerra d'independència en què els britànics, temporalment, perden el control de Delhi. El 1858, però, els britànics obtenen el control de tot el subcontinent indi, i realitzen una política discriminatòria envers els musulmans, a qui atribueixen l'aixecament de 1857.

1867 La controvèrsia entre hindús i musulmans en relació amb la utilització de l'urdú per davant de l'hindi a les províncies nord-occidentals de l'Índia —amb les implicacions que suposava, fins i tot en el camp religiós—, té un gran efecte sobre Syed Ahmad Khan qui, havent defensat fins al moment la unitat entre musulmans i indis, i havent creat el moviment intel·lectual d'Aligarh (1858-1898), passa a defensar la teoria de les dues nacions separades. Altres moviments de consolidació nacional que neixen en aquesta època són el moviment Deoband (1866-1947), l'Anjuman Himayat-i-Islam (1884-1947) i el Nadva-tul'Ulema de Lucknow (1894-1947).

1893 El *Raj* (imperi indi britànic) dibuixa la frontera que separa l'Índia britànica de l'Afganistan, línia que talla l'àrea tribal dels paixtus, i deixa les àrees tribals al seu propi autogovern.

1905-1911 Partició de Bengala. En constatar la dificultat de governar la gran província de Bengala, els britànics decideixen dividir-la en dues províncies: l'occidental i l'oriental. Aquest fet afavoreix els musulmans i davant les protestes de la comunitat hindú, els britànics opten per reunificar-les, fet que catalitza en els musulmans la necessitat de construir una nació separada.

1906 Una delegació de 70 representants musulmans de tots els corrents d'opinió es reuneixen a Simla, amb el virrei Lord Minto per demanar que, per salvaguardar els seus interessos, permeti als musulmans tenir electorats separats dels hindús.

Elaboració Fundació CIDOB. Font: *Anuario Asia-Pacífico 2005*.

La declaració és acceptada. Dos mesos més tard, es funda la Lliga Musulmana (LM) com a fòrum per al separatisme musulmà indi, amb l'objectiu de protegir els interessos dels musulmans i contrarestar la gran influència del Congrés Nacional Indi (CNI). El 1909, s'aprova la llei coneguda com les reformes de Milton-Morley que, entre d'altres coses, reconeix el dret d'electorats separats per als musulmans.

1916-1924 Amb el Pacte de Lucknow es crea la unitat hindú-musulmana entre la LM i el CNI per fer demandes conjuntes als britànics. El 1919, s'aprova la llei de les reformes de Montague-Chelmsford que permet una major representació governamental a la població índia. Durant aquest període s'originen diferents moviments a favor de la unitat musulmana, com el moviment del Khilafat.

1928 El conegut com a Informe Nehru, que incorpora una declaració de drets a la Constitució, és vist per la comunitat musulmana com un atac contra els seus interessos. Com a resultat, les dues principals faccions musulmanes, que estaven oposades, s'uneixen per fer front als canvis proposats per Nehru i demanen la creació d'un Estat federal.

1930-1933 Té lloc una ronda de conferències entre indis i britànics, en què els primers demanen més autogovern mentre que els segons s'hi oposen.

1940 A la trobada de la LM a Lahore, aquesta formació abandona la idea de federalisme i dona suport a la creació d'una nació per als musulmans indis.

1945-1946 Eleccions provincials i generals. Les victòries del CNI en vots, que deia representar tots els indis (també els musulmans), van en paral·lel a les victòries de la LM pel que fa a l'obtenció dels escons reservats als musulmans, cosa que la situa com a gairebé l'únic representant polític dels musulmans.

1947 El darrer virrei de l'Índia, lord Mountbatten, arriba al país i després de converses amb els dos partits i de fracassar en l'intent de mantenir el país unit, comença a preparar la partició. El 14 d'agost, aconseguida la independència respecte als britànics, neix l'Estat musulmà del Pakistan format per dos territoris geogràficament molt separats. Milers de persones moren per la violència que es desferma; diversos milions es queden sense llar. Muhammad Alí Jinnah (també conegut com a Quaid-i-Azam), pare fundador

del Pakistan, és nomenat primer governador general i Liaquat Alí Khan primer ministre. L'any següent mor Jinnah; tres anys després Khan és assassinat.

S'inicia la primera guerra amb l'Índia pel territori del Caixmir, un dels principats fronterers entre els dos països.

1949 L'Assemblea Constituent adopta la Resolució d'Objectius, un dels documents més importants en la història constitucional del Pakistan.

1956 Primera Constitució del Pakistan; el país es declara república islàmica del Pakistan. El governador general, Iskander Mirza, esdevé el primer president.

1958 Davant els problemes creixents entre el Pakistan Oriental i Occidental, el general Ayub Khan, comandant en cap de les forces armades, pren el poder. Mirza declara la llei marcial i aboleix la Constitució. Dos anys més tard, Khan esdevé president després d'arrestar Mirza i enviar-lo a l'exili. La nova Constitució de 1962 atorga grans poders al president.

1960 El Pakistan i l'Índia signen el tractat de l'aigua de l'Indus per garantir el subministrament d'aigua cap al Pakistan, dificultat amb la partició del Punjab.

1965 Khan trasllada la capital del país de Karachi a Islamabad. Té lloc la segona guerra amb l'Índia pel Caixmir, que acaba el 1966 amb la Declaració de Tashkent i la retirada de les tropes.

1969 Ayub Khan traspasa el poder al general Yahya Khan qui instaura de nou la llei marcial.

1970 Primeres eleccions generals al Pakistan. La victòria al Pakistan Oriental de la Lliga Awami per a la separació augmenta la tensió amb el Pakistan Occidental, que s'inicia amb un moviment de no cooperació que paralitza l'administració civil, i amb la formació d'un Govern paral·lel al Pakistan Oriental. El 1971, esclata una guerra civil; l'Índia intervé en favor del secessionisme i el Pakistan Oriental esdevé independent com a Bangladesh. Després de la derrota, Khan cedeix el poder a Zulfikar Ali Bhutto, cap del Partit del Poble Pakistanès (PPP), partit guanyador de les eleccions al Pakistan Occidental. Bhutto treballa pel restabliment de la pau amb l'Índia i la recuperació del país. El 1973, i després de la promulgació de la nova Constitució, Bhutto és elegit primer ministre.

1972 L'acord de Simla entre el Pakistan i l'Índia estableix una nova línia de front al Caixmir.

1977 Es produeixen diversos disturbis per les suposades manipulacions en el vot per part del PPP a les eleccions generals. El general Muhammad Zia ul-Haq realitza un cop d'Estat, imposa la llei marcial i esdevé president (1978). L'any següent, Bhutto és jutjat i penjat.

1980 Estats Units comprometen assistència militar al Pakistan després de la intervenció de l'URSS a l'Afganistan.

1985 Zia nomena Muhammad Khan Junejo com a nou primer ministre. Finalitza la llei marcial i la prohibició de partits polítics. El 1988, Zia destitueix el Govern de Junejo. Tres mesos després, Zia, l'ambaixador estatunidenc i alts oficials de l'Exèrcit pakistanès moren en estavellar-se el seu avió. Ghulam Ishaq Khan, president del Senat, substitueix Zia. Les eleccions generals del novembre donen la victòria al PPP i Khan elegix Benazir Bhutto com a primera ministra a canvi del seu suport a les presidencials.

1990 Bhutto, enmig de la lluita de poder amb Khan, és forçada a dimitir. El 1991, Mian Muhammad Nawaz Sharif, líder de la Lliga Musulmana del Pakistan (PML-N), és elegit primer ministre. Sharif inicia el seu programa de liberalisme econòmic. La xària s'incorpora formalment al codi penal.

1992 El Govern engega una campanya per sufocar la violència promoguda per seguidors del Moviment Mohajir Quami (MQM).

1993 Khan dissol de nou el Parlament i Sharif és obligat a dimitir. El Tribunal Suprem invalida l'ordre de Khan i retorna Sharif al seu càrrec. Poc després, tots dos acaben dimitint enmig de profundes desavinences. Les noves eleccions duen a Bhutto novament al poder, mentre que Farooq Ahmad Khan Leghari és elegit nou president.

1996 Enfrontats president i primera ministra, Leghari destitueix el Govern de Bhutto, a qui acusa de corrupció i mala administració. L'any següent, la LM guanya les eleccions i Sharif retorna com a primer ministre però aviat apareixen tensions entre Sharif i Leghari. Finalment, el president dimiteix.

1998 El Pakistan duu a terme diferents proves nuclears després de les fetes per l'Índia.

1999 Bhutto i el seu marit són acusats de corrupció i sentenciats a presó, però aconsegueixen sortir del país. Entre maig i juliol té lloc el conflicte de Kargil, al Caixmir, entre tropes pakistaneses i índies a partir de l'entrada de les primeres en territori indi. El conflicte provoca més de 1.000 morts en ambdós bàndols. Després que Sharif intenti atorgar-se més poders, el general Pervez Musharraf dirigeix un cop militar i el derroca. El 2000, Sharif és sentenciat a cadena perpètua per segrest i terrorisme; deu mesos després, després d'haver aconseguit el perdó, s'exilia a l'Aràbia Saudita. El cop d'Estat de Musharraf és condemnat per la comunitat internacional i el Pakistan és suspès de la Commonwealth.

2001 Musharraf s'autoproclama president, reemplaçant Rafiq Tarar, alhora que manté el càrrec de cap de l'Exèrcit. El mes de juliol té lloc una trobada entre Musharraf i el primer ministre indi, Atal Behari Vajpayee. Les diferències sobre el Caixmir fan impossible una declaració conjunta.

Després dels atacs de l'11-S, Musharraf dóna suport als Estats Units en la seva lluita contra el terrorisme i els atacs sobre l'Afganistan. A canvi, Estats Units retira les sancions imposades després de les proves nuclears però manté les derivades del cop d'Estat.

A l'octubre, l'Índia llança una ofensiva contra els controls militars pakistanesos al llarg de la línia de control del Caixmir. Posteriorment, l'Índia imposa sancions contra el Pakistan per tal de forçar el Govern pakistanès a prendre mesures contra dos grups combatents del Caixmir acusats de perpetrar un atac suïcida contra el Parlament indi a Nova Delhi. El Pakistan respon amb represàlies similars. A final d'any, tropes índies i pakistaneses es despleguen al llarg de la frontera.

2002 Musharraf prohibeix dos grups combatents –Lashkar-e-Toiba i Jaish-e-Mohammad– i pren mesures per aturar l'extremisme religiós. El mes d'abril, Musharraf guanya un referèndum que li dóna el poder per cinc anys més, procés molt criticat per inconstitucional i ple d'irregularitats. El mateix any, Musharraf s'atorga nous poders, entre els quals el de fer dimitir un Parlament elegit; l'oposició acusa Musharraf de perpetuar la seva dictadura.

Al maig té lloc un atac suïcida en un autobús a Karachi, on moren, entre altres, 11 tècnics francesos.

El Pakistan fa proves amb míssils terra-terra, capaços de transportar caps nuclears. Les diplomàcies britànica i estatunidenca realitzen una ofensiva per evitar la guerra entre el Pakistan i l'Índia, alhora que commina els seus ciutadans a deixar ambdós països.

A l'octubre, les eleccions generals acaben amb un Parlament sense majories on tots els partits negocien possibles coalicions; els partits religiosos obtenen millors resultats que els esperats. El mes següent, Mir Zafarullah Jamali és elegit primer ministre.

2003 Les eleccions al Senat atorguen la victòria al partit en el poder. Musharraf parla d'aquestes eleccions com a transició cap a la democràcia. El juny, la Província Fronterera del Nord-Oest (NWFT) vota per introduir la xària. El novembre, el Pakistan declara un alto el foc al Caixmir, fet que és correspost ràpidament per l'Índia; acorden reobrir els vols comercials entre ambdós països.

2004 El principal científic nuclear, Dr. Abdul Qadeer Khan, admet haver filtrat secrets sobre armes nuclears, possiblement cap a Líbia, Corea del Nord i l'Iran. En el judici que tindrà lloc el 2008 al·lega que les acusacions són falses i que no és més que un boc expiatori.

Al maig, el Pakistan és readmès a la Commonwealth. A Karachi, un clergue sunnita mort per dispar i un atac amb bomba a una mesquita xiïta provoca 16 morts.

Al llarg de l'any es produeixen ofensives a la frontera amb l'Afganistan, contra sospitosos de pertànyer a Al Qaida.

Shaukat Aziz jura el càrrec com a primer ministre. Musharraf decideix mantenir-se com a cap de l'Exèrcit malgrat les seves promeses de deixar el càrrec.

2005 Combatents tribals al Balutxistan ataquen les instal·lacions

del jaciment de gas natural més gran del Pakistan i forcen el tancament de la planta principal.

El 7 d'abril, i per primer cop després de 60 anys, un servei d'autobusos circula al Caixmir entre la ciutat pakistanesa de Muzaffarabad i Srinagar, en territori indi.

Després dels atacs mortals a Londres, més de 200 sospitosos extremistes islàmics són detinguts.

A l'agost, el Pakistan prova el seu primer míssil de creuer amb capacitat nuclear.

El 8 d'octubre, un terratrèmol al Caixmir mata entre 60.000 i 80.000 persones.

2006 Al llarg de l'any es produeixen diversos enfrontaments i atacs violents: al gener, més de 18 persones moren per un atac amb míssils dels Estats Units contra objectius d'Al Qaida, al nord del Pakistan; al febrer, moren més de 30 persones per un atac suïcida contra una processó xiïta al nord-oest del país; a l'abril, un altre atac suïcida provoca la mort a 57 persones en una cerimònia sunnita a Karachi; a l'agost, les forces de seguretat maten Nawab Akbar Bugti, destacat líder tribal del Balutxistan; a l'octubre, moren més de 80 persones en un atac de l'Exèrcit pakistanès contra una madrassa situada a l'àrea tribal fronterera amb l'Afganistan.

2007 Islamabad rebutja una declaració del cap de la Intel·ligència Nacional dels Estats Units que afirma que els líders d'Al Qaida s'amaguen al Pakistan.

Se succeeixen diversos atemptats amb bombes amb nombroses víctimes en llocs diferents com l'hotel Marriott d'Islamabad, un hotel de Peshawar o el tren que uneix Nova Delhi i Lahore. Hi ha importants tensions i enfrontaments durant mig any a la Mesquita Roja d'Islamabad, ocupada per islamistes radicals, que acaben amb més de 100 morts. També es produeixen atacs diversos al Waziristan entre tribus locals i combatents estrangers, que sembla ser que estan vinculats a Al Qaida, amb més de 250 morts.

Al març, la destitució del cap de Justícia, Iftikhar Mohammed Chaudhry, per part de Musharraf provoca una onada d'ira per tot el país que acaba amb diversos morts i vagues que paralitzen el país. El Tribunal Suprem restitueix Chaudry.

Musharraf estén el control dels mitjans de comunicació per incloure Internet i la telefonia mòbil. Els partits dels exprimer ministres exiliats, Benazir Bhutto i Nawaz Sharif, inicien un seguit de protestes conjuntes. Posteriorment, Bhutto es reuneix de forma secreta amb Musharraf a Abu Dabi, als Emirats Àrabs Units, per tractar la possibilitat de compartir el poder. Per la seva banda, el Tribunal Suprem permet el retorn de Sharif de l'exili, però poques hores després de la seva tornada és enviat de nou a l'exili.

A l'octubre, Musharraf guanya les eleccions presidencials, però el Tribunal Suprem no admet cap guanyador fins que pugui determinar si el general era elegible mentre encara era cap de l'Exèrcit. Bhutto retorna de l'exili, i és objecte d'un atac suïcida a Karachi, en què moren dotzenes de persones. Musharraf declara l'estat d'emergència que dura fins a mitjan desembre, Chaudry és forçat a dimitir i Bhutto és posada sota arrest domiciliari. El nou Tribunal Suprem, aïa a Musharraf, rebutja les recusacions fetes sobre aquest. Musharraf abandona el càrrec de cap de l'Exèrcit i jura un segon

mandat com a president. La Comissió Electoral convoca eleccions generals. Sharif torna de l'exili.

El 27 de desembre, Bhutto és assassinada en plena campanya electoral a Rawalpindi.

Prop de 200 persones moren en enfrontaments al Waziristan, on hi ha grups pro talibans i d'Al Qaida.

2008 Un atac suïcida provoca la mort de 20 policies a l'exterior del Tribunal Superior a Lahore. Al Waziristan, 90 combatents moren en enfrontaments amb l'Exèrcit. Els talibans estenen la seva influència per les àrees tribals. Al setembre, un atac suïcida a l'hotel Marriott d'Islamabad, reivindicat per un grup islamista combatent, provoca més de 50 morts.

Al febrer, les eleccions atorguen la majoria als dos principals partits de l'oposició que decideixen formar una coalició de Govern. El candidat del PPP, Yusuf Raza Gilani, esdevé primer ministre. La coalició acorda iniciar un procés de destitució del president. Musharraf renuncia al càrrec i el portaveu del Senat, Muhammad Sumroo, esdevé president interí.

El 6 de setembre, Asif Ali Zardari, vidu de Bhutto i candidat a la presidència pel PPP, guanya les eleccions presidencials. Sharif, de la PML-N, acusa el PPP d'incomplir la promesa de readmetre tots els jutges acomiadats per Musharraf i treu el seu partit de la coalició governamental.

A l'octubre, un terratrèmol al Balutxistan provoca centenars de morts.

Entre el 26 i el 29 de novembre, tenen lloc 10 atacs terroristes coordinats a Mumbai que provoquen 173 morts i més de 320 ferits. El desembre, el Govern indi afirma que els combatents que van dur a terme els atacs terroristes de Mumbai tenien lligams al Pakistan. Islamabad nega qualsevol implicació, però promet cooperar en les investigacions.

2009 Al febrer, el Govern acorda implementar la xària al nord-oest de la vall del Swat per tal de persuadir els combatents islamistes de pactar un cessament permanent de les hostilitats. L'acord fracassa dos mesos després i el Govern intenta recuperar el control de les àrees controlades pels islamistes.

Després de les protestes massives liderades per Sharif, el Govern cedeix a les demandes de l'oposició i readmet els jutges expulsats per Musharraf, inclòs Chaudry.

A Lahore es produeixen atacs contra un autobús que porta l'equip de criquet d'Sri Lanka (5 morts i 7 ferits) i contra una comissaria de policia (40 morts).

Redacció Fundació CIDOB

Fonts

BBC News: news.bbc.co.uk / Enciclopèdia Catalana, SAU / Story of Pakistan: A Multimedia Journey www.storyofpakistan.com / Wikipèdia: en.wikipedia.org

Radiografia Trajectòries migratòries i integració subjectiva de la població extracomunitària **Dossier Interculturalitat**
Monografies Població estrangera resident a Barcelona Immigració i cultures esportives | Promoció de la contracepció en dones immigrades i autòctones **Experiències** Servei de Mediació Intercultural | Diversitat religiosa i cohesió social
 Pla Educatiu de Ciutat | Els Diables del Carmel | Acolliment lingüístic | Projecte Shere Rom **Tribuna** Dret a la indiferència
 Pla Municipal per la Interculturalitat | La ciutat intercultural

Barcelona societat

Revista de coneixements i anàlisi social

número

16

Número ja disponible a
www.bcn.cat/observatoribcn

DCIDOB 109.

PAKISTAN, A LA RECERCA D'UNA IDENTITAT.

Selecció de documents.

- ABOU ZAHAB, Mariam.** "Pakistan: entre l'implosion et l'éclatement? *Politique étrangère*. No. 2 (2006), p. 309-318. • [Sig.: 56445-P.E. 2/06]
- ABOU ZAHAB, Mariam.** "Pakistan: vers une "démocratie militaire"? *Politique étrangère*. No. 2 (2002), p. 271-283. • [Sig.: 46104-P.E.2/02]
- AKRAM-LODHI, A. Haroon.** "Like an act of god": land, water and social power in northern Pakistan". *Contemporary South Asia*. Vol. 10, no. 3 (November 2001), p. 319-342. • [Sig.: 44760-CSA 3/01]
- ALBARELLO, Michela; JIMÉNEZ LUQUE, Toni.** *Iran Irak Afganistan Pakistan: preguntes i respostes*. Barcelona: Fundació Solidaritat UB de la Universitat de Barcelona: Fundació Pau i Solidaritat CCOO Catalunya, 2007. 55 p. • [Sig.: 62961-L]
- AMIN KHAN, Tariq.** "Economy, society and the state in Pakistan". *Contemporary South Asia*. Vol. 9, no. 2 (July 2000), p. 181-195. • [Sig.: 42064-CSA 2/00]
- AYOUB, Mohammed.** "South Asia's dangers and U.S. foreign policy". *Orbis*. Vol. 45, no. 1 (Winter 2001), p. 123-134. • [Sig.: 56121-Or. 1/01]
- AYOUB, Mohammed.** "South-West Asia after the Taliban". *Survival*. Vol. 44, no. 1 (Spring 2002), p. 51-68. • [Sig.: 59952-S-ISS 1/02]
- BENNETT-JONES, Owen.** "Musharraf's Kashmir policy". *Asian affairs*. Vol. XXXVIII, no. 3 (November 2007), p. 305-317. • [Sig.: 63202-As.Af. 3/07]
- BELTRÁN ANTOLÍN, Joaquín; SÁIZ LÓPEZ, Amelia.** "La comunidad pakistaní en España". *Anuario Asia-Pacífico 2007* (2008), p. 407-416. • [Sig.: 64705-CIDOB-AAP 2007]
- COHEN, Stephen Philip.** *The idea of Pakistan*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2004. IX, 382 p. • [Sig.: 56264-L]
- DEEPAK, B. R.** "Sino-Pak 'entente cordiale' and India: a look into the past and future". *China report*. Vol. 42, no. 2 (April-June 2006), p. 129-151. • [Sig.: 65289-Ch.R. 2/06]
- DORRONSORO, Nicolás.** "Cachemira: la obstinación de la identidad". *Papeles de cuestiones internacionales*. N.º 78 (verano 2002), p. 73-80. • [Sig.: 46284-P. 78/02]
- ESPINOSA, Ángeles.** "Las áreas tribales pakistaníes y la lucha contra el terrorismo". *Política exterior*. Vol. XXI, n.º 116 (marzo-abril 2007), p. 51-62. • [Sig.: 59630-Po.E. 116/07]
- ÉTIENNE, Gilbert.** "Pakistan: la démocratie entre militaires et islamistes". *Politique étrangère*. No. 2 (2008), p. 321-334. • [Sig.: 66714-P.E. 2/08]
- EVANS, Alexander.** "India, Pakistan, and the prospect of war". *Current history*. Vol. 101, no. 654 (April 2002), p. 160-165. • [Sig.: 50406-Cur.Hi. 654/02]
- GANGULY, Sumit.** "¿Detendrá Cachemira el ascenso de India? *Foreign affairs en español*. Vol. 7, n.º 1 (enero-marzo 2007), p. 99-106. • [Sig.: 59206-FAE 1/07]
- GANGULY, Sumit.** "India and Pakistan in the shadow of Afghanistan". *Current history*. Vol. 101, no. 654 (April 2002), p. 147-152. • [Sig.: 50404-Cur.Hi. 654/02]
- GARRIDO REBOLLEDO, Vicente.** "Pakistan, armas nucleares y seguridad". *Política exterior*. Vol. XXII, n.º 122 (marzo-abril 2008), p. 111-122. • [Sig.: 62051-Po.E. 122/08]
- GILLET, Simon.** "Tribesmen, politics, opium and development in Dir, Pakistan". *Asian affairs*. Vol. XXXII, no. 3 (October 2001), p. 268-278. • [Sig.: 44924-As.Af. 3/01]
- GODDARD, Stacie E.** "Uncommon ground: indivisible territory and the politics of legitimacy". *International organizations*. Vol. 60, no. 1 (Winter 2006), p. 35-68. • [Sig.: 56483-I.O. 1/06]
- GONZÁLEZ, Ricard.** "Pakistan y el futuro de Pervez Musharraf". *Política exterior*. Vol. XXI, n.º 119 (septiembre-octubre 2007), p. 93-103. • [Sig.: 60486-Po.E. 119/07]
- GOODSON, Larry P.** "The 2008 elections". *Journal of democracy*. Vol. 19, no. 4 (October 2008), p. 5-40. • [Sig.: 65516-J.D. 4/08]
- GREGORY, Shaun; FAIR, C. Christine (eds.)** "The cohesion and stability of Pakistan". *Contemporary South Asia*. Vol. 16, no. 1 (March 2008), p. 3-106. • [Sig.: 66692-CSA 1/08]
- HAGERTY, Devin T.** *The consequences of nuclear proliferation: lessons from South Asia*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998. XVIII, 205 p. • [Sig.: 55485-L]
- HALEEM, Irm.** "Ethnic and sectarian violence and the propensity towards praetorianism in Pakistan". *Third World quarterly*, Vol. 24, no. 3 (2003), p. 463-477. • [Sig.: 52588-T.W.Q. 3/03]
- HAQQANI, Husain.** "Pakistan and the islamists". *Current history*. Vol. 106, no. 699 (April 2007), p. 147-152. • [Sig.: 66341-Cur.Hi. 699/07]
- HARCOURT, Wendy (ed.)** *Power, reproduction and gender: the inter-generational transfer of knowledge*. London [etc.]: Zed Books, 1997. 197 p. • [Sig.: 38678-L]
- HARRISON, Selig S.** "Pastunistán: un desafío para Pakistán y Afganistán". *Análisis del Real Instituto Elcano*. No. 54 (junio 2008), p. 8-12. • [Sig.: 63350-RIE-ARI 54/08]
- HIGUERAS, Georgina.** "Pakistan, del caos al inicio de la transición democrática". *Anuario Asia-Pacífico 2007* (2008), p. 157-164. • [Sig.: 64696-CIDOB-AAP 2007]
- HILALI, A. Z.** "The costs and benefits of the Afghan war for Pakistan". *Contemporary South Asia*. Vol. 11, no. 3 (November 2002), p. 291-310. • [Sig.: 50146-CSA 3/02]
- JHA, Prem Shankar.** "La malédiction afghane du Pakistan". *Politique étrangère*. No. 2 (2008), p. 335-344. • [Sig.: 66715-P.E. 2/08]
- KARIM, Ahmad Tariq.** "Pakistan: stalking Armageddon? *Contemporary South Asia*. Vol. 10, no. 1 (March 2001), p. 131-149. • [Sig.: 43977-CSA 1/01]
- KOSER, Khalid.** "Why migrant smuggling pays". *International migration*. Vol. 46, no. 2 (2008), p. 3-26. • [Sig.: 62671-IOM-IM 2/08]
- KRONENFELD, Daniel A.** "Afghan refugees in Pakistan: not all refugees, not always in Pakistan, not necessarily Afghan? *Journal of refugee studies*. Vol. 21, no. 1 (March 2008), p. 43-63. • [Sig.: 62488-J.R.S. 1/08]
- KUX, Dennis.** "India's fine balance". *Foreign affairs*. Vol. 81, no. 3 (May-June 2002), p. 93-106. • [Sig.: 45863-F.A. 3/02]
- LADWIG III, Walter C.** "A cold start for hot wars?: the Indian Army's new limited war doctrine". *International security*. Vol. 32, no. 3 (Winter 2007-2008), p. 158-190. • [Sig.: 64984-Int.Se. 3/07-08]
- LIEVEN, Anatol.** "The pressures on Pakistan". *Foreign affairs*. Vol. 81, no. 1 (January-February 2002), p. 106-118. • [Sig.: 45855-F.A. 1/02]
- MANSILLA BLANCO, Roberto.** "Tenso retorno á democracia en Paquistán". *Tempo exterior*. No. 16 (xaneiro-xuño 2008), p. 63-70. • [Sig.: 65388-IGADI-TE 16/08]
- MARKEY, Daniel.** "A false choice in Pakistan". *Foreign affairs*. Vol. 86, no. 4 (July-August 2007), p. 85-102. • [Sig.: 59714-F.A. 4/07]
- MASFERRER, Bernat.** "India, Pakistán y la cuestión de Cachemira". *Anuario Asia Pacífico 2005* (2006), p. 203-214. • [Sig.: 58212-CIDOB-AAP 2005]
- MATO BOUZAS, Antía.** "El extremismo islámico y la estabilidad de Pakistán". *Análisis del Real Instituto Elcano*. N.º 46 (octubre 2007), p. 9-12. • [Sig.: 60459-RIE-ARI 46/07]
- MORERAS PALENZUELA, Jordi.** ¿Ravalistán? Islam y configuración comunitaria entre los paquistaníes en Barcelona. *Revista CIDOB d'afers internacionals*. N.º 68 (diciembre 2004-enero 2005), p. 119-132. • [Sig.: 52321-A.I. 68/05-06]
- "Pakistán". *Culturás***. Núm. 1 (mayo 2008), 96 p. • [Sig.: 67464-C. 1/08]
- RACINE, Jean-Luc.** *Cachemire: au péril de la guerre*. Paris: Autrement, 2002. 159 p. • [Sig.: 63793-L]
- RACINE, Jean-Luc.** "Les relations indo-pakistanaises entre Realpolitik et nouvel ordre mondial". *Politique étrangère*. No. 2 (2006), p. 297-307. • [Sig.: 59444-P.E. 2/06]
- RAJA MOHAN, C.** "India and the balance of power". *Foreign affairs*. Vol. 85, no. 4 (July-August 2006), p. 17-32. • [Sig.: 58277-F.A. 4/06]
- RAJA MOHAN, C.** "Asia Meridional en 2006: dos pasos adelante...". *Anuario Asia-Pacífico 2006* (2007), p. 41-51. • [Sig.: 63169-CIDOB-AAP 2006]
- RASHID, Ahmed.** "Pakistan's coup: planning the seeds of democracy? *Current history*. Vol. 98, no. 632 (December 1999), p. 409-419. • [Sig.: 41632-Cur.Hi. 632/99]
- RIEDEL, Bruce.** "Pakistan: the critical battlefield". *Current history*. Vol. 107, no. 712 (November 2008), p. 355-360. • [Sig.: 66311-Cur.Hi. 712/08]
- RIEDEL, Bruce.** "South Asia's nuclear decade". *Survival*. Vol. 50, no. 2 (April-May 2008), p. 107-126. • [Sig.: 65235-S-IISS 2/08]
- RUBIN, Barnett R.; RASHID, Ahmed.** "From Great Game to Grand Bargain: ending chaos in Afghanistan and Pakistan". *Foreign affairs*. Vol. 87, no. 6 (November-December 2008), p. 30-44. • [Sig.: 65322-F.A. 6/08]
- CHENG, Ruisheng.** "On the peaceful resolution of the Kashmir problem". *China report*. Vol. 40, no. 3 (July-September 2004), p. 271-282. • [Sig.: 65357-Ch.R. 3/04]
- SHAH, Nasra M.** "La emigración laboral pakistaní: nuevos destinos en Europa". *Revista CIDOB d'afers internacionals*. N.º 68 (diciembre 2004-enero 2005), p. 89-96. • [Sig.: 52319-A.I. 68/04-05]
- SHAIKH, Farzana.** "Pakistan's perilous voyage". *Current history*. Vol. 107 (November 2008), p. 362-368. • [Sig.: 66312-Cur.Hi. 712/08]
- SOLÉ AUBIA, Montserrat; RODRÍGUEZ ROCA, Josep.** "Pakistaníes en España: un estudio basado en el colectivo de la ciudad de Barcelona". *Revista CIDOB d'afers internacionals*. N.º 68 (diciembre 2004-enero 2005), p. 97-118. • [Sig.: 52320-A.I. 68/04-05]
- TRAVESEDO DE CASTILLA, Concepción.** "Un nuevo ciclo en Cachemira". *Papeles de cuestiones internacionales*. N.º 92 (Invierno 2005-2006), p. 17-26. • [Sig.: 56594-P. 92/05-06]
- ZABALLA, Juan José.** "India y Pakistán, enfrentamiento histórico". *Política exterior*. Vol. XVI, n.º 88 (julio-agosto, 2002), p. 49-62. • [Sig.: 46787-Po.E. 88/02]
- ZABALLA, Juan José.** "India y Pakistán: tambores de guerra". *Política exterior*. Vol. XVI, n.º 86 (marzo-abril 2002), p. 37-41. • [Sig.: 46263-Po.E. 86/02]